

ضمیمه

۲۴

دوفصلنامه ویژه کتاب‌شناسی، نقد کتاب و اطلاع‌رسانی در حوزه متون

دوره جدید، سال دهم، ضمیمه شماره ۲۴، سال ۱۳۹۱

میرتذکره

شناختنامه میر تقی‌الدین محمد کاشانی

(نویسنده خلاصه الاشعار)

نفسه ایرانی

Mirror of Heritage

(Ayene-ye Miras)

(Suppl. no. 24)

MĪR-I TAZKEREH

A Short Biography of Taqi al-Din Kashani
and a Description of All the Manuscripts of
His Kholāsat al-Ashʿār

by
Nafiseh Irani

Semiannual Journal of Bibliography,
Book Review and Text Information
New Series, Vol. 10, Supplement No. 24, 2012

۸۱۰۵۰

شماره استاندارد بین‌المللی
۱۵۶۱-۹۴۰۰

آینه میراث

دوفصلنامه ویژه کتاب‌شناسی، نقد کتاب و اطلاع‌رسانی در حوزه متون

دوره جدید، سال دهم، ضمیمه ۲۴، سال ۱۳۹۱
دارای مجوز علمی - پژوهشی به استناد نامه ۳/۵۱۴۰۰ مورخ ۱۳۹۱/۳/۱۷
از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

میر تذکره

شناخت‌نامه تقی‌الدین محمد حسینی کاشانی
نویسنده خلاصه‌الاشعار

مؤلف: نفیسه ایرانی
صاحب امتیاز: مرکز پژوهشی میراث مکتوب
مدیر مسئول: اکبر ایرانی
سردبیر: حسن رضائی باغبیدی
معاون سردبیر و ویراستار فنی: عسکر بهرامی
مدیر داخلی: حسناسادات بنی‌طباء

هیأت تحریریه

محمدعلی آذرشب (استاد دانشگاه تهران)، نجفقلی حبیبی (دانشیار دانشگاه تهران)، اصغر دادبه (استاد دانشگاه علامه طباطبائی)، علی رواقی (استاد دانشگاه تهران)، علی‌اشرف صادقی (استاد دانشگاه تهران)، حامد صدقی (استاد دانشگاه تربیت معلم)، منصور صفت‌گل (استاد دانشگاه تهران)، محمود عابدی (استاد دانشگاه تربیت معلم)، حبیب‌الله عظیمی (استادیار کتابخانه ملی)، احد فرامرز قراملکی (استاد دانشگاه تهران)

مشاوران علمی

سید علی آل‌داود، پرویز ادکایی، محمود امیدسالار (آمریکا)، اکبر ثبوت، غلامرضا جمشیدنژاد اول، جمیل رجب (آمریکا)، هاشم رجب‌زاده (ژاپن)، محمد روشن، فرانسیس ریشار (فرانسه)، برت فراگنر (اتریش)، پاول لوفت (انگلستان)، احمد مهدوی دامغانی (آمریکا)، عارف نوشاهی (پاکستان)، یان یوست ویتکام (هلند)

صفحه‌آرایی: نغمه افشار

لیتوگرافی و چاپ: نقره آبی

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین دانشگاه و ایوریحان، شماره ۱۱۸۲

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
ayenemiras@mirasmaktoob.ir
ayenemiras@gmail.com
http://www.islamicdatabank.com
http://www.srlst.com

http://www.islamicdatabank.com/farsi/f_default.asp

بها: ۳۰۰۰۰ ریال

- نقل مطالب این نشریه با ذکر مأخذ آزاد است.
- آراء مندرج در نوشته‌ها الزاماً مورد تأیید آینه میراث نیست.
- هیأت تحریریه در ویرایش مطالب آزاد است.
- مطالبی که برای چاپ مناسب تشخیص داده نشود، پس فرستاده نخواهد شد.
- در هر شماره تاریخ دریافت (د) و تاریخ پذیرش (پ) در ابتدای مقالات درج می‌شود.
- همه مقالات مندرج در دوفصلنامه دست کم پس از تأیید دو داور چاپ می‌شود.
- نمونه‌نهایی مقاله پس از تأیید نویسنده آن چاپ می‌شود.

از نویسندگان درخواست می‌شود به نکات زیر توجه فرمایند:

- مقاله باید حاصل پژوهشهای نویسنده آن باشد.
- مطلب ارسالی نباید در نشریه دیگری چاپ شده باشد.
- مقاله باید دارای پنج تا ده کلیدواژه و چکیده فارسی حاوی ۱۰۰ تا ۱۲۰ کلمه باشد.
- شیوه نگارش فرهنگستان زبان و ادب فارسی ملاک و راهنمای ویراستاری مطالب است، بهتر است نویسندگان محترم به منظور تسریع در کار این شیوه را اعمال فرمایند.
- بهتر است هر مقاله روی کاغذ A4 تایپ شود، یا با خط خوش و خوانا بر یک روی کاغذ نوشته شود.
- حتی‌الامکان نمودارها، جدولها و تصاویر به صورت آماده برای چاپ ارائه شوند.
- توضیحات باید به صورت پی‌نوشت در پایان مقاله و پیش از فهرست منابع بیایند.
- ارجاعات باید در درون متن در میان پرانتز آورده شوند. برای ارجاع ذکر این اطلاعات ضروری است:
- نام خانوادگی تاریخ: [جلد/] شماره ص (مثلاً: ابوالقاسمی ۱۳۷۵: ۱۸/۱). اگر ارجاع بعدی به اثر دیگری از همان نویسنده باشد: همو تاریخ: [جلد/] شماره ص (مثلاً: همو ۱۳۷۳: ۱۶). اگر ارجاع بعدی به همان کتاب باشد: همان: شماره صفحه. اگر ارجاع بعدی دقیقاً همانند ارجاع قبلی باشد: همانجا.

- برای ارجاع به منابع قدیم، به جای تاریخ، نام کتاب ذکر می‌شود: نام خانوادگی، نام کتاب: [جلد/] شماره ص.

- منابع مقاله باید پس از ارجاعات و توضیحات به صورت زیر مرتب شود:

کتابهای جدید: نام خانوادگی، نام، تاریخ، نام کتاب، [به کوشش .../ ترجمه ...، ج ...، ...، ج]، نام شهر، کتابهای قدیم: نام خانوادگی، نام، نام کتاب، [به کوشش .../ ترجمه ...، ج ...، ...، ج]، نام شهر، تاریخ.

مقاله: نام خانوادگی، نام، تاریخ، «عنوان مقاله»، نام کتاب/ نام مجله، [س ...، ش ...، ص ... - ...].

- همراه هر مطلب ارسالی ضروری است نام و نام خانوادگی نویسنده، مرتبه علمی، وابستگی سازمانی، نشانی کامل پستی و الکترونیکی و شماره تلفن ارسال شود.

لطفاً مقالات و مطالب را به نشانی دفتر مجله آینه میراث و یا به نشانی پست الکترونیک آینه میراث ayenemiras@mirasmaktoob.ir و ayenemiras@gmail.com ارسال فرمایید.

میر تذکرہ

شناختنامہ میر تقی الدین محمد کاشانی

(نویسنده خلاصه الاشعار)

نفس ایرانی

فهرست

جدول اختصارها.....	۳
مقدمه	۵
زندگینامه تقی‌الدین کاشانی	۹
عشق و شیدایی تقی‌الدین کاشانی.....	۱۱
محل سکونت تقی‌الدین کاشانی در دوره‌ای از زندگی	۱۳
شغل و حرفه تقی‌الدین کاشانی.....	۱۳
تقدیم خلاصه‌الاشعار به سلاطین و اقبال خلاصه‌الاشعار از سوی صاحبان مناصب	۱۵
شهرت خلاصه‌الاشعار در زمان مؤلف	۱۷
مشکلات تقی‌الدین کاشانی در طول تذکره‌نگاری	۱۸
بیماری و رنجوری تقی‌الدین کاشانی	۲۲
مسافرتهاى تقی‌الدین کاشانی.....	۲۲
تقی‌الدین کاشانی از دیدگاه تذکره‌نویسان پس از وی	۲۵
سروده‌های تقی‌الدین کاشانی.....	۲۹
آثار تقی‌الدین کاشانی	۳۷
سیر تحول معنایی واژه تذکره.....	۴۱
خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار	۴۳
ساختار خلاصه‌الاشعار	۴۵

۴۸		اسلوب نگارش خلاصه‌الاشعار
۴۹		منابع نگارش خلاصه‌الاشعار
۵۰		ارزش و اهمیت خلاصه‌الاشعار
۵۶		برخی کاستیهای خلاصه‌الاشعار
۵۹		معرفی دستنویسهای خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار
۵۹		معرفی نسخه‌های یافت‌شده از خلاصه‌الاشعار به ترتیب مطالب
۶۴		دستنویسهای هم‌عرض و تکمیلی از خلاصه‌الاشعار به ترتیب اهمیت و مطالب آن
۶۹		دستنویسهای تکمله‌ای و مدخلهای پراکنده از خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار
۷۸		خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار در خارج از ایران
۸۵		نمایه شاعران خلاصه‌الاشعار
۱۵۵		شاعران ذیل نهایی خلاصه‌الاشعار
۱۶۷		منابع و مراجع
۱۷۳		تصاویر نسخه‌ها

جدول اختصارها

جدول ۱: حروف اختصاری دستنویسهای خلاصه الاشعار

ردیف	دستنویس	اختصار
۱	شماره ۱۰۴ ب دانشگاه تهران	د
۲	شماره ۵۹ ج کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران	ج
۳	شماره ۷۷۹۰ دانشگاه تهران	ن
۴	شماره ۶۹۴۶ کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، قم	ق
۵	شماره ۲۷۲ ف کتابخانه مجلس شورای اسلامی	ف
۶	شماره ۵۰۳۴ کتابخانه مجلس شورای اسلامی	ک
۷	شماره ۴۵۴۹ کتابخانه مجلس شورای اسلامی	ل
۸	شماره ۲۴۴ س کتابخانه مجلس سنای سابق	س
۹	شماره ۹۸۲ ط کتابخانه مجلس شورای اسلامی	ط
۱۰	شماره ۵۵۰۶ کتابخانه مجلس شورای اسلامی	مج

۱۱	شماره ۴۰۷۸ کتابخانه ملی ملک	مل
۱۲	شماره ۱۰۶ ف کتابخانه ملی ایران	ی
۱۳	جنگ شماره ۴۵۹۱ مرکز احیای میراث اسلامی در شهر قم	جنگ
۱۴	نسخه کتابخانه شخصی استاد ادیب برومند (نسخه کاملی از بخش خاتمه)	ب
۱۵	نسخه‌ای دیگر از کتابخانه شخصی استاد ادیب برومند (نسخه تکمله‌ای)	بب
۱۶	کتابخانه شخصی فخرالدین نصیری امینی	نص
۱۷	نسخه کتابخانه چشمه رحمت در شهر غازی پور هند	غ
۱۸	نسخه کتابخانه سالتیکف شچدرین	ش
۱۹	نسخه مجموعه نورانی وصال / دستنویس شماره ۱۹۰۸۱ کتابخانه ملی ایران	نو
۲۰	میکروفیلم شماره ۳۱۲ کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد از نسخه شماره ۶۶۷ کتابخانه ایندیا آفیس	ند

جدول ۲: دیگر اختصارها

م / ن	تاریخ وفات / تاریخ نگارش ترجمه
پ / ر	برگ پشت در دستنویس / برگ رو در دستنویس
گ / س	برگ / سطر
سخنوران	فرهنگ سخنوران، عبدالرسول خیامپور، تبریز، شرکت سهامی چاپ کتاب آذربایجان، ۱۳۴۰ ش.
*	شماره صفحه نامشخص در دستنویس (مربوط به بخش نمایه)

به روح نورانی پدرم
آموزگاری که آموزه‌هایش همواره
روشنی‌بخش راه زندگانیم است

مقدمه

خلاصه‌الاشعار و زبدة الافکار گسترده‌ترین تذکره عمومی زبان و ادبیات فارسی است که در حدود چهل سال، بین ۹۷۶ تا ۱۰۱۶ق، نگارش و تکمیل آن به انجام رسیده است. مؤلف تذکره میر تقی‌الدین محمد، فرزند سید شرف‌الدین علی حسینی کاشانی، از سخن‌شناسان عهد صفوی و زمان سلطنت شاه تهماسب و شاه عباس اول است، که در زمان خود به «میر تذکره» شهرت داشت و در شعر «ذکری» تخلص می‌کرد.

میر تقی‌الدین خلاصه‌الاشعار را بنا نهاده است بر: مقدمه آغازین در سبب جمع‌آوری اشعار، بیان عشق و محبت و شرایط آن در چهار فصل، بحثی درباره عشق شعرا و ترجمه منظوم اشعار امام علی (ع)، چهار رکن در ذکر سرایندگان متقدم از زمان آل سبکتگین تا زمان تألیف (شامل ۲۴۷ سراینده)، و مقدمه خاتمه، و خاتمه‌ای مبتنی بر دوازده اصل و هر اصل ویژه ناحیه‌ای، در ذکر شاعران هم‌روزگار خویش (شامل ۴۱۴ سراینده). ذیلی نیز پس از اتمام خاتمه بر خلاصه‌الاشعار افزوده شده است که شامل اشعاری بدون شرح احوال از حدود ۲۰۶ سراینده می‌شود: کسانی که گویا دیوانشان بعد از اتمام کار به دست نگارنده رسیده است و یا تازه به شاعری روی آورده‌اند. با این حساب شمار شاعران خلاصه‌الاشعار به ۸۶۷ نفر می‌رسد.

این تذکره به علت جامعیت و مهارت مؤلف در انتخاب اشعار و معرفی

شاعران فارسی‌زبان از گذشته تا عصر خود، همواره مورد توجه صاحب‌نظران و علاقه‌مندان به شعر فارسی بوده و به همین سبب نسخه‌هایی متعدد از آن فراهم آمده است که هم اکنون در کتابخانه‌های گوناگون داخل یا خارج از ایران نگهداری می‌شوند. ارزش و اهمیت این تذکره در مطالعات زبان و ادب فارسی، و جذبه مؤلفی این چنین سختکوش، انگیزه‌ای شد برای بررسی دقیق این اثر و احوال مؤلف آن.

با توجه به فهرست مندرجات و گستردگی مطالب خلاصه‌الاشعار، باید گفت که این تذکره از حیث دربرداشتن شرح احوال شاعران و ابیات نقل شده، بسیار غنی است. گستره و حجم زیاد خلاصه‌الاشعار، در کنار پراکندگی نسخه‌های موجود از این اثر — که هر کدام بخشهایی از این اثر را، چه به صورت مستقل و چه به صورت تکمله‌ای، شامل می‌شود — فرآیند تصحیح و بررسی کل کتاب را دیرانجام کرده و بر دشواری کار افزوده است، از این رو اولین کار در احیای این اثر، معرفی تفصیلی دستنویسهای موجود از آن و بیان ارزش و اهمیت هر یک از آنها است که این پژوهش، در حد توان، به آن پرداخته است.

توجه به خلاصه‌الاشعار در مطالعات مربوط به شعرای مذکور در آن، بایسته و ضروری است، البته دیوان بسیاری از شاعران — که در ارکان اولیه خلاصه‌الاشعار ذکر شده‌اند — نشر یافته که در برخی مصحح از مدخل مربوط به آن شاعر در خلاصه‌الاشعار بهره گرفته است و مراجعه به آن در تصحیح، باز تصحیح و یا تک‌نگاری صاحبان ترجمه این تذکره ضروری است. گفتنی است هر یک از اصول دوازده‌گانه خاتمه این تذکره — که جایگاهی ویژه در مطالعات شعری عصر صفوی دارد — در مرکز پژوهشی میراث مکتوب چاپ شده یا در دست انتشار است. چنان‌که اصل اول (در سال ۱۳۸۴) و اصل دوم (در سال ۱۳۸۶) به اهتمام عبدالعلی ادیب‌برومند و نصیری کهنمویی به چاپ رسید و اصل سوم و چهارم را دکتر علی‌اشرف صادقی، اصل پنجم را محمد دبیرسیاقی، اصل ششم را مهدی ملک‌محمدی، اصل هفتم را جمشید علیزاده، اصل هشتم را

علی میرافضلی، اصل نهم را نگارنده این سطور، اصل دهم را محمدابراهیم مالمیر و اصل دوازدهم را عبدالعلی ادیب برومند و نصیری کهنمویی در دست تصحیح و انتشار دارند.

شایان ذکر است که این پژوهش تکمیل شده مقدمه پایان نامه کارشناسی ارشد این جانب است که در بهمن ۱۳۸۹ دفاع شد.^۱ حال بر خود لازم می دانم از تمامی کسانی که در به سرانجام رسیدن این پژوهش مرا همراهی کردند، یادکردی نیک کنم. نخست از استاد بزرگوارم دکتر سعید بزرگ بیگدلی که با دقت نظر و روی گشاده مشوق و راهنمای این جانب بوده اند، جناب آقای دکتر محمد دانشگر، دکتر علی اشرف صادقی و دیگر بزرگوارانی که بی همت و همدلی ایشان این کار به سرانجام نمی رسید: سپاسگزارم از آقای جواد بشری، به ویژه به خاطر معرفی کپی دو نسخه موجود در ایران از دستنویس کتابخانه شجدرین و ایندیا آفیس، از استاد سید علی میرافضلی، به خاطر راهنماییهای ارزنده به ویژه در معرفی منبع نگارش ترجمه منظوم/شعار/امام علی (ع) و از دوست بسیار دانا سیدسعید میرمحمدصادق به خاطر همراهی و پیشنهاد اهمیت نگاه تاریخی به تذکره. و سرانجام سپاس دارم از مهر و همدلی مدیر فرهیخته مرکز پژوهشی میراث مکتوب، دکتر اکبر ایرانی، که با گشاده رویی از این طرح استقبال کردند و پیشنهاد چاپ این پژوهش را مطرح ساختند. از آقای عسکر بهرامی ویراستار محترم و خانم افشار که زحمت حروفچینی و صفحه آرایی بر عهده ایشان بود نیز کمال تشکر را دارم.

نقیسه ایرانی

۱. ایرانی، نقیسه، «تصحیح و بررسی اصل نهم از تذکره خلاصه الاشعار و زبدة الافکار (در ذکر شاعران شیراز و نواحی آن)»، پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس، راهنما: دکتر سعید بزرگ بیگدلی، مشاور: دکتر محمد دانشگر، زمستان ۱۳۸۹.

ز میر تذکره یادی اگر کنیم رواست
که افتخار سخن آوران دوران بود
صائم کاشانی

زندگینامه تقی الدین کاشانی

میر تقی الدین محمد، فرزند سید شرف الدین علی حسینی کاشانی، از سخن شناسان پویای عهد صفوی به روزگار سلطنت شاه تهماسب و شاه عباس اول بوده است. او در زمان خود به «میر تقی» و «میر تذکره» شهرت داشت و در شعر «ذکری» تخلص می کرد، اشعارش چندان مورد توجه نبوده است، اما مهارت ویژه او در گزینش و انتخاب اشعار شاعران در تذکره ارزشمندش جلوه گر است. میر تقی قریب سال ۹۵۶ ق^۱ در کاشان متولد شد و همانجا به علم اندوزی و

۱. اشپرنگر (۱۹۷۹: ۱۳/۱) و بلاند (استوری ۱۹۵۳: ۸۰۳/۴)، سال تولد او را ۹۴۶ ق دانسته اند. دیگر نویسندگان به تقلید از آنها این سال را به عنوان سال تولد میر تذکره درج کرده اند، اما استوری (همانجا) این تاریخ را رد می کند و چنین استدلال می کند: «اگر گفته بلاند را مبنی بر اینکه تقی الدین به هنگام نگارش ذیل خاتمه خلاصه الاشعار، تازه به پنجاه سالگی رسیده باشد، درست بدانیم و چنانچه اتمام نگارش آن را سال ۹۹۳ ق در نظر بگیریم، بر اساس گاهنگاری بلاند و اشپرنگر، تقی الدین کاشی باید حدود سال ۹۴۳ ق / ۱۵۳۶ م متولد شده باشد.» اما به عقیده نگارنده استوری نیز دچار اشتباه شد و به خطا به تاریخ ۹۴۳ ق دست یافته است. این اشتباه از آنجا سرچشمه می گیرد که بلاند جمله تقی الدین کاشی در ذیل خاتمه او که گفته است «اکنون که سن این کمینه از پنجاه - شصت تجاوز نموده.» مینا قرار داده و آن را از ۹۹۳ ق که سال اتمام پنج جلد نخست تذکره بوده است کم کرده و به سال ۹۴۳ ق دست یافته است، حال آنکه طبق گفته تقی الدین کاشی در خاتمه، در سال ۱۰۱۶ ق به پایان رسیده است، که با توجه به این تاریخ و گفته خود تقی الدین کاشی در خاتمه، اگر شصت سالگی در نظر بگیریم سال تولد او ۹۵۶ ق خواهد بود.

مطالعه علوم منقول و معقول رایج عهد خویش پرداخت. سپس در حلقه شاگردان و مریدان شاعر بزرگ همشهری‌اش، محتشم کاشانی، درآمد و فنون ادبی را از او فراگرفت و قریب سال ۹۹۶ق، در بحبوحه بیماری منجر به فوت محتشم، به درخواست استاد و بنا به اعتماد و حسن نیتی که به او داشت، مسئول گردآوری و تدوین دیوان اشعارش شد و مقدمه‌ای ادیبانه نیز بر آن نوشت.^۲ وفات وی بین سالهای ۱۰۱۶-۱۰۲۴ق رخ داده و تقی اوحدی حین تألیف عرفات خبر وفات وی را شنیده و ثبت کرده است. (تقی‌الدین اوحدی، عرفات، ص ۸۷۴).

تقی‌الدین زمانی دراز از عمر خویش را به مطالعه و بررسی دیوانهای گذشتگان و جمع‌آوری شرح احوال و اشعار آنها مشغول بوده است و به نظر می‌رسد چون دیگر ادب‌دوستان این دوره، در حلقه صحبت شاعران و جلسات رایج این عصر می‌نشسته است،^۳ بنابراین پس از نگارش بخش مقدمه خلاصه‌الاشعار در بیان عشق و حالات آن، درصدد برآمده است تذکره‌ای ترتیب دهد که همچون دانشنامه‌ای از شاعران پارسی‌گوی، معرف و شناسای شاعران و اشعار شیرین پارسی از دیرباز تا روزگار او باشد.

تقی‌الدین کاشانی، بر خلاف بسیاری از سخنوران و تذکره‌نگاران، شرحی مستقل از احوال و حوادث روزگار خود ترتیب نداده و جز گویه‌هایی پراکنده و کوتاه، سخنی از خود به رشته تحریر در نیاورده است؛ از این روی، پژوهندگان احوال وی چاره‌ای جز یافتن نکات مربوط به شرح احوال او از خلال سخنان پراکنده وی در آثارش و کوتاه‌گفته‌های تذکره‌نگاران پس از او ندارند. در این

۲. دستنویسی از این دیوان در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود (نک: ریو ۱۸۸۱: ۶۶۵/۲). تصحیح هفت دیوان محتشم کاشانی به کوشش عبدالحسین نوایی و محمد صدری تلاشی است در احیای این نسخه بر اساس نسخه ۴۵۸ کتابخانه ملی، کتابت شده در سال ۱۰۸۸ق از روی دستنویس تقی کاشی.

۳. توان مؤلف در شرح و تحلیل اشعار از سوی افراد مختلف سنجیده می‌شده که یکی از مسائل اصلی جلسات شعری این دوره بوده است. برای نمونه، مباحثات و امتحان توانایی شعری شاعران با تقی‌الدین، نک: ذیل مدخلهای بزمی اردبیلی، شجاع کور کاشانی، میرداماد، اصلی قمی و پایان بخش اصفهان (تقی‌الدین کاشانی، «اصفهان»، ص ۴۱۶-۴۱۷).

میان منشآت باز یافته تقی‌الدین کاشانی در جنگ شماره ۴۵۹۱ مرکز احیای میراث اسلامی قم، که شرح آن در بخش آثار و تحریرات تقی‌الدین کاشی خواهد آمد و شامل مسوده‌ای از برخی نامه‌های دیوانی و اخوانیات اوست، اهمیتی ویژه دارد و زوایای تاریکی از زندگی او را روشن می‌کند.^۴ پس با توجه به این منابع به جست‌وجو در احوال تقی‌الدین کاشی پرداخته می‌شود.

عشق و شیدایی تقی‌الدین کاشانی

توجه خاص تقی‌الدین به عشق از نگارش فصلهای چهارگانه در عشق و بیان شرایط آن در ابتدای خلاصه/الاشعار، و الزام پرداختن به داستان عشق شاعران، به‌ویژه در بخش مربوط به سرایندگان متقدم، واضح است؛ اما داستان دلدادگی مؤلف تنها در برگهایی پراکنده از تذکره قابل دریافت است.

تقی‌الدین شمه‌ای از احوال عاشقی خود را در مقدمه آغازین کتاب این‌چنین بیان کرده است:

... از آن جمله از توقیعات حال مؤلف به حکم لکلّ جدید لذّة آن است که روزی در غلوات عشق با معشوق خود در صحبت بودم، ناگاه ثالثی پیدا شد که او را نیز جمالی بود و اگرچه سبب الفت با آن ملیح دیگر مطلوب بود، اما او را بر خاطر بسیار شاق نمود. کینه مرا در دل گرفت و بعد از چند روز بی تقریب از من رنجید و انواع آزار در آن رنجش به خود راه داد تا به این بیچاره حیران چه رسیده باشد. بعد از مدتی که سبب رنجش پرسیدم جواب فرمودند به واسطه آنکه تو را می‌دیدم در آن روز نگاه تیز در فلانی می‌کردی و میل خاطرت به جانب او می‌یافتم. بلی سلطان معشوقان غیور است (ف، گ ۸).

۴. متن منشآت تقی‌الدین کاشانی، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی زندگانی میر تذکره در آینه منشآت او» توسط نگارنده تصحیح و بررسی شده است. برای آگاهی بیشتر نک: مجله تاریخ ادبیات دانشگاه شهید بهشتی، زمستان ۱۳۸۹، ش ۶۶/۳. در پژوهش حاضر به بیان گزیده‌ای از اهم مکتوبات بسنده شده و برگهایی از نامه‌ها در قسمت «تصاویر نسخه‌ها» آمده است.

همچنین در رکن اول خلاصه‌الاشعار، ذیل مدخل عمادی غزنوی، از خدمات بی‌مزد و منت خود به معشوقی یاد می‌کند و از بی‌وفایی او اظهار ناخرسندی:

... در بیشتر اوقات روز و شب و اکثر حالات خیر و شر خیال طلعت معشوقی مرقوم صفحه ضمیر بوده و هست، و با وجود حسن سیرت و کمال اهلیت و نزاهت نفس و غزارت علم، که حق تعالی این طالب را کرامت فرموده، هرگز دقیقه‌ای از دقایق محبت فرو گذاشت نکردم و سخنان ایشان را به سمع رضا شنودم و خدمات شایسته در حضرت عشق به رأی ثاقب و اندیشه صائب و سعی جمیل و جهد جزیل به اتمام رسانیدم و عشق این خدمت را به وجهی لطیف‌تر بر رأی ایشان عرض کردم و مع هذا از هیچ‌یک از ایشان در این مدت عمر به دوام ملاقاتی و استمرار التفاتی که از شائبه ریا و نفاق مبرا باشد ملحوظ و شاهد نشد و گویا سپهر بدمهر خاصیت او این است که یک لطیف منظر را به درجه وفا و مرتبه وفاق ثابت و جازم ندارد... (ف، گ ۳۴۶ پ).

در مورد وضعیت تأهل تقی‌الدین اطلاعی در آثار مورد بررسی دیده نشد. تنها در اندرزنامه وی — که پایان مدخل قوامی گنج‌های در نسخه ایندیا آفیس، خطاب به خلف سلف خود، شرف محمد شرف، آمده است — اشاره‌ای گذرا به نداشتن فرزند و ناتوانی خود در این خصوص می‌کند و می‌گوید:

... خدای تعالی مرا از فرزند به سبب تقصیر در اوایل عمر از امر کدخدایی بی‌نصیب ساخته، لیکن به وجود تو که عرضی است از برای آن مرا قانع و راضی گردانیده (ند، گ ۲۷۰ ر).

فرد مورد خطاب، احتمالاً محمد شریف کامل بوده باشد که تقی اوحدی از او به عنوان خواهرزاده تقی‌الدین کاشانی و از تازه‌واردین عرصه سخنوری یاد می‌کند (تقی‌الدین اوحدی، عرفات، ج ۶، ص ۳۶۰۱).

محل سکونت تقی‌الدین کاشانی در دوره‌ای از زندگی

تقی‌الدین در بخش همدان، ذیل مدخل غیائی استرآبادی، با ذکر همسایه شدن با مولانا اشاره‌ای به مکان فعالیت خود می‌کند:

... در شهر سنه احدى و سبعين و تسعمائه [۹۷۱] به دارالمؤمنين کاشان آمد و چند روزی در مدرسه مجديه که فقير [تقی‌الدین] در آنجا بود، ساکن گردید... (ند، گ ۱۲۲۸ پ).

همچنین در انجامه دستویس ذکرى/الشیعه — که در بخش آثار و تحریرات تقی‌الدین در باره آن سخن خواهیم گفت — مدرسه مجديه کاشان به عنوان محل کتابت ذکر شده است و این نشان می‌دهد که تقی‌الدین در دوره‌ای از زندگی خود در این محل مشغول فعالیت بوده است.

شغل و حرفه تقی‌الدین کاشانی

شغل و ممر در آمد دیرینه تقی‌الدین و خاندان او تنها از این نامه دریافت می‌شود، که با عنوان «به یکی از یاران عزیز»^۵ نوشته است:

... در محل عزیمت آن سلطان خطه سیادت و بلاغت، ذکر آن شد که احکام خود را که در وادی مهانت شربافی و نظارت و اشراف، حلقه ابریشم دارد و مهم و موروث اوست به ملازمان این جانب بسپارد که در محل فرضت امضای آن حکم حاصل شود و در ساختن آن مهم سعی و شفقتی که باید نمود بر منصف ظهور آرد. بنا بر اشاره عالی در این وقت سواران حکم به حامل این عریضه داده، به ملازمت فرستاد. التماس و توقع آن است که چون فقیر از سر مهانت شربافی و نظارت^۶ حلقه گذشته است، به واسطه آنکه آن مهم کلی است و از

۵. از آنجا که نامه‌های مورد بررسی مسود است، نام مخاطب نامه به‌ویژه در دیوانیات برای احتیاط ذکر نشده و به صورت نکره، با عناوینی چون «به یکی از سلاطین» یا «به یکی از یاران عزیز» نوشته شده است.

۶. اصل: رطارت.

فقیر نمی‌آید، اما اشراف و نویسندگی حلقه را که از قدیم‌الایام الی یومنا هذا به خویشان فقیر و فقیر متعلق بود و الحال قریب بیست سال است که فقیر متصدی آن امر است، در این اوقات جهت پریشانی و ضعف طالع جمعی مانع می‌شوند و جهت دیگران می‌خواهند اگر به جهت غلام خود مهم مذکور سازند و حکمی حاصل فرمایند که در مهم مذکور کسی سهم و عدیل او نباشد عین مرحمت و شفقت خواهد بود و چون یقین می‌داند که توقع این حکم احتیاج به ابرام و الحاح اینجانب ندارد لاجرم زیاده مبالغه نمی‌نماید... (جنگ، ص ۲۹).

بی‌گمان کتابت خلاصه/الاشعار — که گاه به درخواست صاحبان مناصب انجام می‌شده — برای تقی‌الدین خالی از سودی نبوده است. به‌علاوه تقی‌الدین کاشانی در نامه‌ای که تقی‌الدین خطاب به مولانا تقیای شوشتری^۷ نوشته است و از دریافت مزد به عزیزانش در ناحیه خشک‌رود این‌گونه تشکر می‌کند نیز دریافت می‌شود:

... تا مزد عزیزان و یاران و دوستان اینجانب در موضع خشک‌رود نموده و در ضمن آن این کمیئه کم‌بضاعت را به قلم مشکین‌رقم یاد فرموده روشن گردید و دل محنت‌کشیده‌الم فراق دیده از دانستن اندک التفاتی که از مضمون آن مفهوم می‌گشت فی‌الجمله اطمینانی حاصل گردانید... (همان، ص ۳۱).

که با توجه به ارتباط تقی شوشتری با دربار گورکانیان و همچنین تمجیدهای تقی کاشانی از این سلاطین — در صفحاتی از این جنگ — بعید نیست این وجه از جانب اکبر شاه (حک: ۹۶۳-۱۰۱۴ق) یا فرزندش جهانگیر (حک: ۱۰۱۴-۱۰۳۷ق) فرستاده شده باشد.

۷. شرح احوال و ابیات مولانا تقی در اصل دهم تذکره خلاصه/الاشعار ذیل شاعران بغداد و نواحی آن آمده است. وی ادیب، مترجم و شاعر دربار اکبر شاه و فرزند او جهانگیر شاه بود (در مورد احوال او و آگاهی از منابع در این باب، نک: دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۶، ذیل همین ماده).

تقدیم خلاصه‌الاشعار به سلاطین و اقبال خلاصه‌الاشعار از سوی صاحبان مناصب نسخه‌های موجود از خلاصه‌الاشعار در ایران — که دربردارنده صفحه تقدیم است — نشان می‌دهد بخشهای ابتدایی خلاصه‌الاشعار به شاه تهماسب (حک: ۹۳۰-۹۸۴ق)،^۸ بخش خاتمه به شاه عباس صفوی (حک: ۹۹۶-۱۰۳۸ق)^۹ و در یک مورد به سلطان محمد خدابنده (حک: ۹۸۵-۹۹۶ق)^{۱۰} تقدیم شده است، اما نسخه‌های بسیاری نیز از این تذکره در خارج از ایران، به خصوص هند، نگهداری می‌شود که اطلاع دقیقی از چگونگی تقدیم شدن آنها در دست نیست و تنها می‌دانیم که تقی کاشی در ۱۰۱۶ق نسخه‌ای از خلاصه‌الاشعار را به امید دریافت صله برای سلطان ابراهیم عادلشاه بیجاپوری (حک: ۹۸۸-۱۰۳۵ق) فرستاده است که به گفته استوری (۱۹۵۳: ۸۰۳/۳) همه مطالب تذکره را دارد. گفتنی است که تقدیم آثار به بزرگان رسم اغلب مؤلفان است برای جلب حمایت مالی سلطان زمان و مقبولیت فراگیر اثر، چنانکه تقی‌الدین نیز به این نکته اشاره می‌کند (نک: مقدمه آغازین، ف، گ ۱-رپ؛ مقدمه خاتمه، «کاشان»، ص ۴). باید افزود که خلاصه‌الاشعار در زمان خود مورد توجه بزرگان و صاحب‌منصبان نیز بوده و درخواست ارسال بخشهایی از این تذکره گاه از سوی آنها مطرح می‌شد. مثلاً تقی‌الدین کاشی در جواب نامه یکی از وزرای زمان خود که بعضی مجلدات خلاصه‌الاشعار را طلب نموده است، پس از سلام و ثنای فراوان، می‌نویسد:

... معروض رأی عالی آنکه چون امر به ارسال بعضی مجلدات تذکره‌الشعرا فرموده‌اند، حق علیم است که سوای اجزاء مسوده که به غیر از مسود کسی سر از آن بیرون نمی‌تواند کرد اجزای دیگر نزد این کمینه نیست، لیکن در این اوقات از برای سیادت‌پناه، امیر مرتضی نظری، جلدی از مجلدات سته^{۱۱}

۸. نک: مقدمه نسخه ۲۷۲ف و ۵۰۳۴ک.

۹. نک: مقدمه نسخه ۵۵۰۶م.

۱۰. نک: مقدمه نسخه ۲۴۴س. این نسخه مسوده‌ای از اوایل نگارش بخش خاتمه خلاصه‌الاشعار است و بی‌گمان پس از تکمیل و بیاض، با روی کار آمدن شاه عباس، نسخه نهایی به وی تقدیم شده است.

۱۱. از این عبارت چنین برمی‌آید، این نامه زمانی به کتابت رسیده که حداقل ویرایش نخست

انشاء الله خواهد نوشت. در اثنا آن، چند جزو که فی الجمله از آن محظوظ توان شد، به خدمت خواهد فرستاد. امید که ترک امر را حمل بر تکاهل و تقصیر نفرمایند و احیاناً این شکسته را به واردات طبع معانی آفرین مسرور و سرافراز گردانند خصوصاً از قصیده [ای] که در جواب شاه طاهر^{۱۲} گفته می‌شود. ظل وزارت و احسان بر مفارق مخلصان ممدود باد... (جنگ، ص ۲۹).

جوابیه رفیع‌الدین حسینی غفاری^{۱۳} در مورد کتابت خلاصه/الاشعار به میر بزرگ بکری^{۱۴} نیز حائز اهمیت است. در این نامه آمده است که مولانا غفاری، مسئول بیاض پنج جلد خلاصه/الاشعار برای یکی از امرای هند می‌شود که کارمزد آن را آقا خضر نهاوندی در ناحیه قهرود کاشان دریافت می‌کند و به تفاریق به کاتب

-
- مجلد ششم تذکره خلاصه/الاشعار انجام شده بوده است. از آنجا که می‌دانیم تاریخ اتمام مجلد پنجم ۹۹۳ق است، پس این نامه به طور قطع پس از این سال کتابت شده است.
۱۲. شاه طاهر دکنی انجدانی (م ۹۵۶-۹۵۳) از پیشروان مذهب اسماعیلیه و متکلم، دانشمند و شاعری نامبردار بود. در همدان متولد شد، به دربار شاه اسماعیل صفوی راه یافت و پس از آن راهی کاشان شد. شاه اسماعیل از نفوذ او هراسان بود و در صدد سوء قصد به وی بود که خبر به شاه طاهر رسید و به هند گریخت و در نهایت مورد حمایت برهان نظام شاه پادشاه احمدنگر قرار گرفت و تحت تأثیر او کیش اسماعیلی مذهب رسمی دربار نظامشاهیان گردید. شاه طاهر دانش عقلی را از شمس‌الدین محمد خضری آموخت. /انشاء روح‌فر/ نام مجموعه‌ای است از دیوان و منشآت شاه طاهر، که نامه‌های وی به این استاد نیز در بخش منشآتش آمده است و در بخش دیوان قصایدی در مدح شاه طهماسب، همایون پادشاه و شاه نظام دیده می‌شود. شرح احوال و منتخب اشعار وی در رکن چهارم خلاصه/الاشعار آمده است که در نسخه چشمه رحمت در غازی‌پور هند (گ ۴۵-۴۸پ) آمده است که لوح فشرده آن در مرکز احیای میراث اسلامی نگهداری می‌شود.
۱۳. نام وی در انجامه‌ای به خط وی پایان ترجمه احوال حسن غزنوی در نسخه شماره ۶۹۴۶ کتابخانه مرعشی نجفی که دربردارنده هفت شاعر از رکن اول خلاصه/الاشعار است و در تاریخ ۹۹۸ق در کاشان کتابت شده، آمده است.
۱۴. احتمالاً این میر بزرگ بکر همان امیر معصوم بکری باشد که در سفری که از جانب اکبر شاه برای سفارت نزد شاه عباس به ایران و در بازگشت در گذر از کاشان داشته است، تقی‌الدین به دیدار وی سرافراز می‌شود و از کرامات و توجه وی بسیار به نیکی یاد می‌کند (نسخه ب، گ ۲۳۳ و ۲۳۴).

می‌رساند. بدین ترتیب هزینۀ سه جلد پرداخت می‌شود تا اینکه آقا خضر، در ۱۰۱۶ق به قتل می‌رسد و در نتیجه وجه لازم به کاتب نمی‌رسد. همچنین پیری و ازکارافتادگی کاتب (مولانا غفاری) علاوه می‌شود تا دو جلد دیگر تذکره کتابت نشود؛ بنابراین چون خبری از این دو مجلد نمی‌شود، امیر بکری نامه‌ای در طلب آن می‌نویسد. غفاری در پایان جوابیه درخواست می‌کند ادامه کار خطیر کتابت خلاصه‌الاشعار به دیگری واگذار شود که در حاشیۀ نامه کاتبی به نام محمد شرف معرفی می‌شود. گلایۀ مولانا غفاری این‌گونه مطرح شده است:

... ظاهراً طالع فقیر آن چنین تقاضا نموده که اجرت کتابت به دیگری داده شده باشد و کتاب از فقیر طلب رود، مگر این معنی صله تصنیف و جایزه درج نمودن ذکر والد بزرگوار است در تذکره‌ای که رشک‌فرمای جمیع سادات رفیع‌الدرجات و فضلاء صاحب عادات ایران و توران است... و به حق رسول هاشمی که با وجود این حالات کاشکی ضعف پیری و سستی قوی و کوفت چشم که علاوه آن شده فقیر را در نمی‌یافت و قدرت بر نوشتن و خواندن می‌بود تا دو جلد باقی تذکره را خود نوشته به خدمت ارسال می‌نمود (همان، ص ۷۳).

شهرت خلاصه‌الاشعار در زمان مؤلف

شهرت تقی‌الدین به «میر تذکره» در روزگار خود، گویای نامداری مؤلف در امر خطیر تذکره‌نگاری آن زمان است. افزون بر این مورد و موارد یاد شده، شهرت تذکرۀ تقی کاشی از نامه دیگری — که بیان خلاصه‌ای از آن خالی از لطف نیست — دریافت می‌شود. این نامه از زبان میر حسین سهوی به مولانا طوفی تبریزی نوشته شده و بیانگر آن است که گویا شعر «رسیده عشق به جایی که کفر اگر نبود/ تو را پرستم و گویم خدای من این است» را که مولانا سهوی در زمان ملاقات در تبریز به سمع مولانا طوفی رسانده، در بعضی سفاین به اسم مولانا طوفی دیده است:

حال آنکه این بیت با چند بیت بهتر از این به اسم فقیر [میر حسین سهوی] در تذکرۀ میر تقی‌الدین مثبت است و چندین نسخه از آن نوشته در اطراف عراق و

خراسان نقل نموده‌اند. الحال نوشتن این بیت به اسم خود [طوفی تبریزی] فایده ندارد (همان، ص ۳۳).

بیان فراگیر شدن نسخه‌های خلاصه/لاشعار در اطراف عراق و خراسان، در دیگر جایهای تذکره نیز آمده است (نک: ند، گ ۱۲۶۵).

مشکلات تقی‌الدین کاشانی در طول تذکره‌نگاری

زندگی تقی‌الدین نشیبه‌ها و دردهای گفته و ناگفته بسیار داشته است؛ چنانکه خود او می‌گوید:

دست قضا و قدر بر در دکان بشری مسمار اضطرار زده است و می‌گوید: و رُبک یخلق ما یشاء و یختار.^{۱۵} اگر به حکایت شکایت روزگار و نکایت فلک دوار مکار، سرمایه عمر صرف کنم و اوقات زندگانی مستغرق گردانم و دامن روز بر گریبان شب بندم و خواهم که از بسیار، اندکی و از هزار، یکی غصه که دارم شرح دهم در حصر اقطار امطار خوض کرده باشم و ریگ بیابان را شمرده (جنگ، هامش، ص ۳۲).

ماجرای مهجوری و مورد بی‌مهری واقع شدن تقی‌الدین از دربار ممدوح از چهارده سال پیش از نگارش نامه زیر آغاز می‌شود:

مشتاق حقیقی، تقی‌الدین الحسینی، معروض می‌گرداند، که الحال قریب به چهارده سال شد که از سعادت ملازمت... محروم است... در سنوات سابق یک دو نوبت به سبب اشعار ابوالفرج رونی و اثیرالدین اخسیکتی کمینه را سرافراز نمودند و دیگر به امثال آن خدمت، مخلص خود را یاد نفرمودند. نمی‌دانم سبب آن بود که آن اشعار پسند طبع وقاد نگردید یا آنکه تقصیری از این جانب به خاطر اشرف رسید. به همه حال عذر تقصیرات را ایستاده‌ایم و تغییرات در انتخابات شده و اشعار

بسیار از متقدمین و متأخرین با صحت تمام به توفیق الله الملک القیام جمع آمده و نیز مکرراً بر آن شد که بدان‌جانب آمده چند روزی تجدید عهد محبت و مراسم قاعده مودت نماید، باز تراکم علایق صوری که اکثر مستعدان به آن گرفتارند آن اراده را در محل تعویق می‌اندازد و توفیق این مطلب نمی‌یابد... (همان، ص ۳۰).

و در ادامه درخواست خود را چنین بیان می‌کند که بیش از هر چیز نشان‌دهنده حساسیت تقی‌الدین در تنظیم خلاصه/الاشعار است:

... بعدما معروض می‌گرداند که مدتی شد جزوی از کتاب خلاصه/الاشعار فقیر، شخصی نامقید گرفته بود و به واسطه فراموشی نزد آن شخص بماند و آن جزو پاره[ای] از اشعار حکیم فلکی است که در آن اوقات که در دارالسلطنه صفاهان در ملازمت بودیم از مولانا سوزی دیوان مشارالیه را گرفته و آن جانب شده بود و دو سه نوبت به مشارالیه نوشته استدعای آن اشعار شد. مولانا به واسطه عدم دماغ کتابت یا چیزی دیگر آن اشعار را به مخلص نفرستاد. در این نوبت از بحر جود و خزائن سخای التفات خدام ذوی‌الاحترام این طمع دارد که از حضرت شریعت‌پناه، آقا مؤمن، که ضابط متروکات و کتب مولانا[ی] مرحوم است، آن کتاب را بطلبند و اگر نزد جناب قاضی مشارالیه پیدا نشود از جناب حاجی الحرمین، آقا عبدل مسگر، طلب نمایند که بعضی کتب مولانا نزد آن جناب نیز هست. غرض آن است که چون خدام در مقام طلب آن شعر خواهد شد به اندک سعی آرزوی این ذره بی‌مقدار حاصل می‌شود و نیز ملتمس است که به نفس نفیس خود مسوده فرمایند یا شخصی که بتواند شعر را درست نویساند و آن اشعار به شخصی امین داده به این‌جانب ارسال گردانند که کتاب فقیر به واسطه آن جزو ناقص مانده و گاهی که آن مجلد جهت مردم اهل نوشته می‌شود، آن شعر ناقص مثبت می‌گردد... (همان، ص ۳۱).

تقی‌الدین در دوره‌هایی از زندگی‌اش از پرداخت مالیات معاف بوده است؛ اما به

مرور زمان قاعده باز می‌گردد و در حدود ۱۰۱۶ق (بعد از مرگ خضر نهاوندی ملقب به آصف کاشان) به طلب زر، گرد از خانه او بر می‌آورند، و «واماندگان» او را در کوچه‌ها می‌دوانند؛ پس دلشکسته و پریشان در نامه‌ای از یکی از امرا می‌خواهد تا مقدمات جلای وطن او را مهیا کند. آنگاه این‌گونه از ممدوح شکوه می‌کند:

مالکان را غم مملوکان و ممدوحان را اندیشه کار مادحان بیش از این می‌باشد که این نوع صورتها که معروض شده خواهد بود سانح گردد. در ملکی که با کار نابکاری که سگان کوچه و بازار را از وجود او ننگ و عار باشد، دست رد بر روی امر آصفی تواند نهاد، که حکمش بر سلیمان جاری باشد و به واسطه زر محله [ای] که در زمان حکم ولی سلطان کمینه معاف بوده، از خانه فقیر گرد کشد و واماندگان فقیر را در کوچه‌ها دواند. نامرادان را در آن ملک معیشت کردن چون ممکن تواند بود؟ مجملأ هرگز این نوع خفتی و خواری [ای] بر بنده واقع نشده و به واسطه خاطر بعضی معاندان و حسودان این محله که نقش فقیر را بر لوح هستی نمی‌توانند دید، با آنکه بر تردد قادر نیست و زاد و راحله ندارد بر این شده که خود را به شهری برد که اوقاتی تواند گذرانید و در میان اهل استعداد فی‌الجمله بهره‌ای تواند رسید. اگر تدبیر موافق تقدیر شود و آن خداوند نیز بنده دعاگوی خود را در جلای وطن مددی کند این تصدیعات و شماتات همه بر طرف می‌شود (همان، ص ۳۳).

یکی از مشکلات مؤلف در تنظیم خلاصه/الشعار، در پایان اصل دوم (در ذکر شعرای اصفهان) آمده است که طی آن تنها به گفتن مختصری از رنج بیست‌ساله خود در تحریر خالصانه و بی چشمداشت صله و انعام خلاصه/الشعار و ناسپاسی برخی اطرافیان «مخلص آزار» و شاعران و اهل زمان اکتفا می‌کند و این چنین بیان می‌دارد: ... سرنوشت این فقیر در صبح ازل به سبب فطرت ذاتی این بوده که اکثر اوقات شریف را به نشر مناقب و مفاخر اهل نظم صرف گرداند و اشعار بلاغت انجام این طایفه را تشهیر و توصیف نماید و صحیح و سقیم و رطب و

یابس افکار ایشان را از یکدگر جدا سازد، و با وجود این خدمات و تشویقات که بی‌موجب به خدمت مشغول است، قضیه فقیر در باب شعرا و اهل زمان معکوس است و بی‌جرم و جنایتی و بی‌کذب و افتراپی در زندان نفاق ایشان محبوس و صورتی چند از شراره مفسدان و نفاق منافقان در میان است که شرح آن فوق طاقت بیان است، نه می‌توان گفت و نه می‌توان نهفت...

و با وجود قطع طمع از خواص و عوام و ملاحظه جانب لثام و کرام و اقدام بر خدمت این طایفه ذوی الاحترام، هر روز اشعار دیگران را تصحیح کرده با ایشان می‌باید خواند و مکرراً ابیات مشکله استادان را معنی گفته نزد ایشان گذراند و در عوض لحظه لحظه هر روز به وجهی غیرمکرر خبشم می‌نمایند و شماتت می‌کنند و زهر غصه‌ام می‌چشانند... (تقی‌الدین کاشانی، «اصفهان»، ص ۴۱۶).

... شیران افساد شعار و منافقان بدطینت مخلص‌آزار، از غایت بی‌وفایی و حسد و نهایت خودرانی و جهل، آهنگ ایذاء فقیر دارند و حسنات اعمال مرا به اقیح وجوه بر قلوب می‌نگارند، انتخابات در نظر دارند و زبان اعراض بر اثر، حالات و صفات این گروه می‌دانند و زبان شکوه می‌جیبانند، هر چند که تتبع می‌نمایند و امتحان می‌کنند و کذب ظاهر می‌شود، مطلقاً خجل نمی‌گردند و از افعال مذموم خود منفعل نمی‌شوند... (همان: ص ۴۱۷).

برخی از شماتتهای اطرافیان تقی‌الدین، که موجب رنجش خاطر او شده، در بخشهایی از خلاصه‌الاشعار نیز نمود یافته است. متهم کردن تقی‌الدین به شعرشناسی و انتخاب جانبدارانه، درخواست توصیف و تمجید بیش از اندازه نمونه‌ای از این موارد است:

... قلیلی از جاہلان این طایفه... بر سخنان وی [محمدباقر اشراق] که ادراکشان به تفهیم آن وفا نمی‌کند، اعتراضات می‌نمایند و سخنان این کمینه را

در وادی او اغراق و خوشایند می‌نامند، بلکه به هذیان و حشو نسبت می‌کنند و به تویخ و سرزنش فتوی می‌دهند... (همان: ۲۴۹).

... و جمعی از این طایفه که در بازار تمیز به فلسی نمی‌ارزند، از غایت شقاوت جبلّی با فقیر عداوت می‌ورزند که چرا بر اسم نامبارک ایشان بهترین تعریفی و نیکوترین توصیفی در این کتاب مسطور نیست و گروهی دیگر که از شعر همین به وزن و قافیه راضی شده‌اند آرزو دارند که در این کتاب در تلو اکابر و اهالی اهل سخن به مدح و ثنای بیش از حد مذکور باشند لاجرم عقل که چراغی رخشان و اختری درفشان است و بهترین مؤدبی و گرانمایه‌ترین منبهی آدمیان را، به اعتراض پیش آید... (ند، گ ۱۳۴۵).

بیماری و رنجوری تقی‌الدین کاشانی

بیماری و رنجوری میر تذکره در بخشهایی از زندگی مشقتبارش در نامه‌ای که در ناتوانی از عیادت دوست نوشته، نمود یافته است:

محبت‌پناها! چون واجب و فرض عین است در شریعت محبت و اخلاص که دوستان به عیادت یکدیگر قیام نمایند، مکرر این مخلص بر آن شد که با وجود ضعف و شکستگی که دارد، به سعادت ملازمت فائز گشته، به مراسم عیادت اقدام نماید؛ فامّا دو چیز خار تعویق در راه این اراده می‌اندازد: یکی آنکه ارباب تجارب می‌گویند که بیمار را عیادت بیمار دیگر کردن خوب نیست و یکی دیگر آنکه خالی از قباحهٔ فهمی نیست در این مرض مسری، ملاقات عزیزان نمودن. علی‌ایّ حال چون دواي هر رنج و درد را، شفا منوط به دعا است؛ به همان اختصار می‌کند و صحت آن ذات نفیس را از حضرت مسبب‌الاسباب مسئلت می‌نماید (همان، گ ۳۴. همچنین نک: رقعهٔ دیگر، ص ۳۷).

مسافرتهاي تقی‌الدین کاشانی

تقی‌الدین در دوران نگارش خلاصه‌الشعار از سفرش به اصفهان در زمستان سال ۹۸۷ق برای دیدار با شاعران و تکمیل این بخش (نک: بخش اصفهان، ص

۱۸۴، ۲۲۷ و ۲۳۱ و بخش شیراز، ذیل مدخل حامدی بهبهانی) و سفر به عتبات در سال ۹۹۰ق با همراهی ناطقی استرابادی (نک: بخش همدان، ذیل مدخل مولانا سحابی و ناطقی استرابادی) و سفرش به همدان و نواحی نهاوند در سال ۱۰۱۰ق برای دیدار با ملاعبدالله باقی شکوهی (بخش همدان، ذیل مدخل شکوهی) یاد می‌کند. چنانکه از یکی از سروده‌هایش برمی‌آید، دو بار به مشهد سفر کرده است که سفر دوم، اگر ماده‌تاریخ آن به درستی نوشته شده باشد — که در ادامه به آن خواهیم پرداخت — به تاریخ ۱۰۱۷ (= دوم زیارت مشهد) صورت پذیرفته است. به گفته احمد گلچین معانی، با توجه به اینکه تقی کاشی به صراحت بیان می‌کند که اطلاعات مربوط به شاعران مقیم هند برای او ارسال می‌شده «ایام بیشتر عمر خود را در کاشان به سر برده و هرگز به هندوستان نرفته است» (گلچین معانی ۱۳۶۳: ۵۴۳) و اینکه برخی چون سعید نفیسی (۱۳۴۴: ۳۷۹ و ۸۰۵) و علیرضا نقوی (۱۳۴۳: ۱۲۴) از اقامت مؤلف در هند سخن گفته‌اند، از آنجا ناشی می‌شود که گویا تقی‌الدین کاشی تمام یا بخشی از تذکره خویش را به امید دریافت صله برای سلطان ابراهیم عادلشاه بیجاپوری فرستاده است و چون این دستنویس به دست فهرست‌نویسی فرنگی افتاده، نادانسته چنین نظری داده است و دیگران از وی تبعیت کرده‌اند.

تقی‌الدین کاشانی از دیدگاه تذکره‌نویسان پس از وی

بسیاری از تذکره‌نویسان نامی پس از تقی‌الدین، از تذکره او کم‌وبیش بهره برده‌اند. آذر بیگدلی که نسخه ۲۷۲ف در دست او بوده است، در واقع مختصری از خلاصه‌الشعار را به نام تذکره‌آتشکده ترتیب داده که خود منبعی برای تذکره‌نویسان دیگر چون صاحب‌مرآت‌الفصاحه (تألیف ۱۳۱۶ق) و فارسنامه ناصری (تألیف ۱۲۳۷-۱۳۱۶ق) بوده است. غلامعلی آزاد بلگرامی در خزانه عامره (تألیف ۱۱۷۶ق)، علی ابراهیم خان، متخلص به خلیل، در دو تذکره خویش موسوم به خلاصه‌الکلام (تألیف ۱۱۸۷ق) و صحف/ابراهیم (تألیف ۱۲۰۵ق) و نورالحسن خان در نگارستان سخن (تألیف ۱۲۸۵ق) از خلاصه‌الشعار به عنوان یکی از منابع خود در تذکره‌نویسی نام می‌برند. در مقدمه مجمع‌الفصحا (ص ۴) نیز آمده است: «از کتابها و تذکره‌های متعددی که دیده شده و جزو تذکره‌های معروف و نامی است تذکره میر محمدتقی کاشانی است.»

اما شرح حال تقی کاشی تنها در معدودی از تذکره‌ها ذکر شده است. تقی اوحدی (۱۳۸۹: ۸۷۴ - ۸۷۵) در مورد او می‌نویسد:

جامع مجامع گوهرافشانی، عثم‌ان گوهر کامل‌بیانی، میرتقی کاشانی المشهور به میر تذکره، بسیار مردی فاضل کامل قابل بود. تتبع دواوین و قواعد کرده، اشعار بسیاری از استادان دیده، تذکره‌ای نوشته، از شعر قدما هر چه یافته در

تذکره مذکور ساخته، و الحق آن مجموعه از بسیاری شعر از لباس شعرا برآمده، و وی در آن نسخه بر هر یک از قدما شیوه عشقی لازم ساخته و از عهده آن نیکو بیرون آمده. وقتی شیخ علی نقی کمره‌ای بر آن نسخه گردیده، انتخابی بر آن تذکره وی نموده وی را این معنی به غایت گران آمد و آزرده‌گی عظیم مابین واقع شد. مدت‌ها مباحثات و مکالمات می نمودند.^{۱۶} میر تقی مرتکب شاعری کمتر شده، در این ازمنه شنیده شد که به حق پیوسته، ذکری تخلص کردی. و لَه:

کدام ماه به طلعت چو ماه من باشد	که حُسنِ شاهد من شمع انجمن باشد
شهید عشق تو را نیست بیمی از محشر	خوشا تنی که ز زخم تو در کفن باشد
سهیل طلعت جام است برقی خرمین	من آن سهیل نخواهم که در یمن باشد
خرد میان تو را موی دیده است به فکر	گمان مردم جاهل خلاف ظن باشد
حدیث محنت هجران من چو بنویسند	فراق نامه مجنون و کوهکن باشد
کسی که فاش کند راز عشق نیست عجب	گرش چو مار همه خار در دهن باشد
خوش است جان که تثار قدوم دوست	کسی کجا برد آن جان که در بدن باشد
به من سخن شده نازل که بعد مردن هم	زمین خانه من قبله سخن باشد
مکن برابر هر نظم شعر «ذکری» را	کسی نگفته پری مثل اهرمن باشد»

خلیل عظیم آبادی، که در نگارش صحف /براهیم از خلاصه الاشعار بسیار بهره

۱۶. شرح احوال و ابیات علی نقی کمره‌ای در لاحقه اصل دهم خلاصه الاشعار آمده است. دو دستنویس از منتخب نامبرده موجود است: یکی در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره ۵۹۶۴ و دیگری در کتابخانه مجلس به شماره ۹۶۶. سخن استاد سعید نفیسی (۱۳۴۴: ۳۷۹/۱) در این خصوص شایان ذکر است: «... [تقی الدین کاشی] در باره شعرای متقدم مقید بوده است برای هر یک داستان عاشقه‌ای بیاورد و به همین جهت برای همه عاشقاتی جعل کرده و بدین گونه داستان و افسانه را با تاریخ و حقیقت آمیخته است... از قسمت شعرای متقدمین، شیخ علی نقی کمره‌ای، شاعر و دانشمند معروف قرن یازدهم، انتخابی کرده یعنی حقایق تاریخی و منتخبات اشعار آنها را بیرون کشیده و از افسانه جدا کرده و با این همه این کتاب یکی از سودمندترین کتابهای ادبیات فارسی است.»

برده است، بی آنکه شعری از او ذکر کند، در مورد او چنین می‌گوید:

تقی‌الدین محمد کاشانی ذکری تخلص مؤلف تذکره موسوم به خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار است و آن کتابی است در کمال ضخامت^{۱۷} که از روی تخمین یک لک [و] پنجاه هزار بیت نظماً و نثراً خواهد بود. در ضمن تبیین احوال شعرا سررشته سخن را [به] درازا کشید[ه]، با مرادفات پیاپی^{۱۸} و احادیث و احوال مشایخ صوفیه [به] اقسام مواعظ و نصایح پرداخته و به ذکر احوال کسانی که از عشق‌ورزان و شیفته جمال خویان بوده‌اند، التزام لازم گرفته، در شیوه انتخاب بساطت را از حد برده... و در سنه یک‌هزار و شانزده هجری تذکره مذکور را به اسم ابراهیم عادلشاه بیجاپوری نامزد ساخته صواب اتمام داده است. اگرچه برخی اشعار خودش را نیز در آخر تذکره انضمام نموده، اما در نظر دریافت قدر نظم را ندارد و هرچند تفتیش به کار رفت تذکره‌نویسان که مؤخر از زمان وی بوده‌اند نام و اشعار وی را در مجموعه‌های خود ذکر نکرده‌اند (گ ۱۵۰ پ).

و مؤلف تذکره روز روشن (صبا، تذکره، ص ۲۰۵) که احتمالاً از تقدیم‌شدن خلاصه‌الاشعار به عادلشاه او را از ملازمان ابراهیم عادلشاه دانسته، در مدخل ذکری چنین آورده است:

تقی‌الدین محمد کاشانی از ملازمان ابراهیم عادلشاه بیجاپوری بود و مؤلف تذکره خلاصه‌الاشعار هموست:

ذکری چه شد که یاد وصالش نمی‌کنی گویا که یارت از سر پیمان گذشته است
هرگز نشد دعای من خسته مستجاب شرمندهم که رو به سوی آسمان کنم
به دوستی تو جان دادم و تو بی‌انصاف مرا به دوستی غیر متهم کردی
رباعی:

در جان ز مذاق اضطرابی داریم یعنی که ز زندگی عذابی داریم

۱۷. اصل: ذخامت.

۱۸. اصل: فرایی.

شاید که به خواب ما درآیی تو شی از بخت خود آرزوی خوابی داریم

احمد گلچین معانی (همان: ۵۵۳) از یک سفینه قرن یازدهمی شعر زیر را از
تقی‌الدین کاشانی نقل می‌کند:

منم آن اسیر هجران به غمش جدا نشسته	چو رسول بیت احزان به ره صبا نشسته
به امید آنکه گاهی شنوم صدای صوتش	به رهش چو کوه حیران به ره صدا نشسته
تو چو جان من ربودی به لبان روح پرور	دل من ز رشک جانم ز تو هم جدا نشسته
چو ندید پیر کنعان پسر عزیز خود را	به هوای دوربینی نگهش ز پا نشسته
منشین به پهلوی ما تو که درد ما نداری	شده مست و بیخود آن‌کس که دمی به ما نشسته
دل من ز چشم مستش به مژه پناه برده	ز بلا و فتنه او بنگر کجا نشسته
پی خواهش وصالش به حریم پیر کنعان	به هزار امید ذکری به در دعا نشسته

سروده‌های تقی‌الدین کاشانی

علاوه بر سروده‌هایی که پیشتر در کنار نظر تذکره‌نویسان به آنها اشاره شد، اشعاری از تقی‌الدین در ذیل خاتمه ذکر شده که از دستنویسهای موجود در ایران تنها در نسخهٔ ایندیا آفیس آمده است. از آنجا که دیوان اشعار وی در کتابخانهٔ آصفیهٔ هندوستان نگهداری می‌شود (نک: بهادر ۱۳۵۵: ۲۸۷/۴) و دسترسی به آن در حال حاضر ممکن نیست، به نقل همین اشعار بسنده می‌شود:

بیچاره‌ای که بهر دل از جان گذشته است از هجر و وصل یار چه آسان گذشته است
از رشک غیر بوده و هجران بی‌وصال هر عاشقی که از سر جانان گذشته است
بی‌بال و پر شدم پی وصل همچنانک [کذا] پروانه‌ای بر آتش سوزان گذشته است
آبادی‌ای نمانده در این دل از آنکه ناز با خیل خویش زین ده ویران گذشته است
(ند، گ ۱۲۸۸ ر)

رنگین شده است دامن پاک‌ی به خون دگر	گویی ز جوی، دیدهٔ گریان گذشته است
ذکری چه شد که یاد وصالش نمی‌کنی	گویا که یارت از سر پیمان گذشته است
بر زخمهای دل که ز بیرون گذشته است	افسون بدم که کار ز افسون گذشته است
محمود را مگر گله‌ای بود کز ایاز	جان را به وصل داده و محزون گذشته است

احوال زندگانی مجنون و محنتش
جای عبور نیست در این دل به حیرتم
دل‌سختی‌اش بین که درونم اثر نکرد
بی‌باکیش نگر که نبوده است بر حذر
ذکر خبر نداده ز عشق بدین ستم
چندآنکه بر معانی مضمون گذشته است [کذا]^{۱۹}

می‌کنم امروز فردا فکر غمخوار دگر
چون ندیدم هیچ سودی از خریداران دل
چون بشد مشغول کار غیر و یاد من نکرد
بس که انکار از تو دیدم [ی] بت غیر آشنا
ز آنکه مثل او ندیده یک جفاکار دگر
تیغ جان موقوف شد [بر] یار و بازار دگر
گر بمانم می‌روم من هم پی کار دگر
گشته لازم در محبت باز اقرار دگر

ای به همه آشنا وی ز خدا بی‌خبر
حرف مکافات اگر نیست غلط در جهان
عشق که بود اینکه داد حسن تو را این نمود
هرچه بکاری ز جود زود بخواهی درود

گر چنین خونابه ریزد دیده گریان من
گر دلم در سینه سوزان نباشد دور نیست
چون ندیدی در صف نظارگان خود مرا
عاقبت دریا شود افسرده دامان من
کشت عالم سوخته‌است از آتش پنهان من
هیچ پرسیدی چه شد آن خسته مژگان من

دگر به یار نصیحت نمی‌توانم کرد
میانۀ من و یارم بسی حکایت‌هاست
ز رشک هجر شکایت نمی‌توانم کرد
ولیک هیچ روایت نمی‌توانم کرد

۱۹. وزن مختل و معنی نامفهوم است. شاید این گونه باشد:

ذکر [ی] خبر نداده ز عشق [ش] بدین ستم چندآنکه بر معانی [و] مضمون گذشته است

هزار مسئله حل کرده‌ام به علم نظر علاج درد محبت نمی‌توانم کرد

عشق بی یار مصور نشود یار کجاست یار بسیار ولی یار وفادار کجاست
زاهد و سبّحه و طاعت اگر این است ای دل تار تسبیح چهل‌رشته زنار کجاست
کشف اسرار محبت نکند جز می صاف مشکلم هست ولی کاشف اسرار کجاست
من بر آنم که کنم ترک تمنای رخسار حسن در جلوه که آن طالب دیدار کجاست
حافظ ار بشنود این شعر به «ذکری» گوید دفتر نظم تو ای جامع اشعار کجاست

دل که کارش ناله و فریاد در حرمان اوست چند روزی شد که خود پابسته احسان اوست
چشم اگر محو جمالش گشته حق با اوست لیک حیرتی دارم که جان در تن چرا حیران اوست
(ند، گ ۱۲۸۹ر)

کشتن خلقی که نالاید دم تیغش به خون شیوه نازی ز برآن خنجر مژگان اوست

ارباب عشق در ره عشقش [به سر] روند^{۲۰} با سینه پراتش و با چشم تر روند
مردان راه عشق به منزل رسیده‌اند گمراه آن کسان که به راه دگر روند
مستانه‌ایم و بی‌خبر از خویش می‌رویم مردان این طریق ز خود بی‌خبر روند
با آن کسان که می‌چکد از حرفشان اثر کاری مکن که بر سر ورد سحر روند

تو مپندار در این [ره] دگری می‌باشد یا در این ره دگری را گذری می‌باشد
روز اقبال تو ای غیر اگر بی‌شب نیست شب ادبار مرا هم سحری می‌باشد
دارد او کار تو ذکری به سر اینت راهی در دعا‌های تو دیدم اثری می‌باشد

۲۰. اصل: می‌روند.

یا رب آن شوخی که مردم از غم هجران او
صد نگهبان پیش دار[ش] از نگه‌های نهان
نوح و قتم ای دل از هجران او کز سیل اشک
سروهای باغ جنت خشک گرداند ز حد
خویش را چون زلف او گه گوی و گه چوگان یار
از برای نام نیکو ترک او ذکری مکن
قدرتم ده تا بگیرم در جزا دامن او
چون گریزد این دل سرگشته از زندان او
تازه شد در عهد من بارد دگر طوفان او
ناز اگر در جلوه آرد گوشه دامن او
گوی شو یکبارگی اندر خم چوگان او
صدهزاران به ز تو هست[ند] سرگردان او

گر شمه‌ای ز مهر^{۲۱} مه خود بیان کنم
گر حلقه‌ای ز زلف وی افتد به چنگ من
کارم نرفت پیشش از این دهر بدروش
هرگز نشد دعای من خسته مستجاب
عالم پر از جواهر دریا و کان کنم
راز هزار نافه مشکین عیان کنم
تا کی به ناله گوش جهان [را] گران کنم
شرمنده‌ام که رو به سوی آسمان کنم

باز عشق عجیبی در دل من جا دارد
همچو بلبل گهر اشک به پایش ریزم
گوهر شمع ببین و دل سوزانش را
جان من بی سبب از پیش خودم دور مکن
چه کنم مهر گلی در دل من جا دارد
دل من سرکشته خود این همه غوغا دارد
دل من سلسله عشق تو برپا^{۲۲} دارد
و صل جان بخش تو گرمادم احیا دارد
عوض زر که ندارد دل دانا دارد
جان به شکرانه نثار تو کند ذکری زار

۲۱. اصل: + و.

۲۲. اصل: بر باد.

۲۳. اصل: رسوای.

هزاران عاشق که جانانش بالایش سری دارد (کنا)^{۲۴} دل [م] در سینه سوزان [گدازان] اخگری دارد
 دلم در زلف آن مهوش که جانش باد دائم خوش چو اخگر بر سر آتش کف خاکستری دارد
 نیامیزد، زهی معشوقِ سیم اندام مه طلعت بمیرم بهر عشق خود که چون تو دلبری دارد
 ز رشک آنکه ساغر هر زمان^{۲۵} بوسد لبش، ذکری برای مستی جاوید بر لب ساغری دارد

یار رفت و چشم ما را رسم حرمان تازه شد گریه پنهان ما را سوز پنهان تازه شد
 چون ز پیش گریه خود برگرفتم آستین عالم آباد [ر] آثار طوفان تازه شد
 (ند، گ ۱۲۹۰ ر)

در صبح صبح چون بر عاشق خود جلوه کرد گم‌رهان زلف او را دین و ایمان تازه شد
 در فراق یوسف خود چشم شستم از نگاه در زمان ما حدیث پیر کنعان تازه شد
 خیز و فکر مرهمی کن زآنکه ما را از فراق زخمهای سینه از چاک گریبان تازه شد

مجردوار^{۲۶} اگر خود را در این نیلی خم اندازی چو دل از خار و خس [روی] حریر و قاقم اندازی
 شود راه فلک بسته نگرده مهر و مه دیگر گر از نومیدیم گردی به راه انجم^{۲۷} اندازی
 چو دوزخ شعله‌اش هرگز دمی از پای تنشسته اگر از خاک گور من کفی در قلزم اندازی

چه شد که با من بیچاره لطف کم کردی به بدخویی همه جا خویش را علم کردی

۲۴. بیت اختلال وزنی دارد و معنی مفهوم نیست. باید افزود که کاتب در کتابت این بخش، همچون دیگر بخشهای تذکره، دقت لازم را نداشته، برخی کلمات را جا انداخته برخی را اشتباه خوانده که در بخش اشعار موجب درج اشتباهات این چنینی شده است.

۲۵. اصل: زبان.

۲۶. اصل: مجردوان.

۲۷. اصل: تخم.

اگر نه قصد تو آزار خاطر دل ماست رقیب را چه^{۲۸} برای چه محترم کردی
به دوستی تو جان دادم و تو بی انصاف مرا به دوستی غیر متهم کردی
از اینکه جای غمت گشته خانقاه دلم حریم سینه [تو] با قبله گاه کم کردی
ز جور خویش رهاندی ز خویش ذکری را نبود قابل حرمان بر او ستم کردی

چو حسن او نتواند که خود بگرداند چگونه عشق دل از مهر او بگرداند
چو یار هادی گم گشتگان عشق بود چرا کسی ره از این جست و جو بگرداند
محبتی^{۲۹} به دلم جای کرده، ای ناصح ز گل کسی نتواند که بو بگرداند
ز سیل گریه من گشت چشمها ویران کسی کجاست که آہم ز خود بگرداند
ز کشتنم چه زیان است کو اجل که دمی جواب تیغ توام در گلو بگرداند

به کار عشق از این بیش نیست بیم از حشر خوشا تنی که به زخم تو در کفن باشد
کسی که فاش کند راز عشق نیست عجب گرش چو باد همه خاک در دهن باشد
حدیث فرقت هجران من چو بنویسند فراقنامه مجنون و کوهکن باشد
ز کوی او به بهشتم نمی کشد خاطر از آنکه بوی گلستان نه در چمن باشد
به جانی که تو آنجا روی خوشی آنجاست به کشوری که تو باشی مرا وطن باشد
خوش است جان که تثار حضور دوست شود کسی کجا برد آن جان که در بدن باشد
سهیل طلعت جام است برق خرمن غم من آن سهیل نخواهم که در یمن باشد
خرد بیان تو را سوی دیده است به فکر گمان مردم جاهل خلاف ظن باشد
همین سخن شده نازل^{۳۰} که بعد مردن هم زمین خانه من قبله سخن باشد

۲۸. احتمالاً تکرار «چه» سهو کاتب باشد و «چه» نخست کلمه ای چون «تو».

۲۹. اصل: محبت.

۳۰. اصل: نازک.

مکن^{۳۱} برابر [هر] نظم^{۳۲} شعر ذکری را کسی نگفته پری مثل اهرمن باشد

ای خوش آن مستی که وقتی از شرابی داشتم ز آتش [عشق]^{۳۳} از جگر لختی کبابی داشتم
بود از مژگان آتش‌ریز من اشکی کزان خلق را از بیم دوزخ در عذابی داشتم
[بر مه خود کم بناز]^{۳۴} ای مدعی در شام وصل بود روزی آنکه من هم آفتابی داشتم
پیش از آن کان ترک بندد در میان تیغ ستم همچو مرغ نیم‌بسمل اضطرابی داشتم
هیچ اگر حاصل نشد از مهر آن مهوش مرا باز از سودای او چشم پرآبی داشتم

با دل به یاد دوست قرار ی گرفته‌ایم وز هرچه غیر اوست کناری گرفته‌ایم
روشن کنیم چشم جهانی ز خاک خویش این توتیا ز راه‌گذاری گرفته‌ایم
خاکم همیشه سرمه فرستد به دیده‌ها این منزلت ز عشق نگاری گرفته‌ایم
سازیم تن چو رشته و سوزیم همچو شمع این آتش [از] فروغ عذاری گرفته‌ایم
آن لب چو تن به بوس تمامی نمی‌دهد زان همچو زلف جا به کناری گرفته‌ایم
در گلشن زمانه چو جای نشست نیست چون گل مقام بر سر خاری گرفته‌ایم
شد سالها که خدمت میخانه می‌کنم این کار ذکری از پی کاری گرفته‌ایم

پی طواف علیّ رضا امام مبین که هست همچو علی ولی، ولی خدا
چو طوف مرقد پاکش دو بار حاصل شد مرا که چشم شفاعت بدوست روز جزا

۳۱. اصل: مگر.

۳۲. اصل: + تو.

۳۳. قیاسی افزوده شد.

۳۴. اصل: بر ماه خود مناز.

خرد چو طالب تاریخ گشت گفت خدا دوم زیارت مشهد [۱۰۱۷]^{۳۵} نوشت کلک قضا

وله فی الرباعیات

از دفتر عشق او ورق می گیرم	حرفی ز محبت [ش] سبق می گیرم
در بحر تو می گد [ا]زم و می گویم	در کوره امتحان عرق می گیرم
	(ند، گ ۱۲۹۱ پ)

روزی که از عشق او ورق می گیرم	می گیرم و می گد [ا]زم و می سوزم
از درد محبتش عرق می گیرم	صد مسأله را ز یک ورق می گیرم

ای چشم و دلم در غم هجرت پر خون	یک بار به رغبت نگشتم ممنون
از سعی که در کار تو کردم عمری	امید که از چشم تو آید بیرون

از دوریت از ذوق عذابی داریم	در فرقت تو چشم پرآبی داریم
تا آنکه زمان هجر کوتاه شود	در رفتن عمر خود شتابی داریم

در جان ز فراق اضطرابی دارم	یعنی که ز زندگی عذابی دارم
شاید که به خواب ما درآیی تو شبی	و ز بخت خود آرزوی خوابی دارم

از بخت بدم امید نومید شود	گر بمشانم درخت [گل] بید شود
بر کلمه تار ما نیفتد پرتو	گر جرم فلک تمام خورشید شود
	(ند، گ ۱۲۹۲ ر)

۳۵. از آنجا که تقی الدین پس از ۱۰۱۶ دیگر مطلبی بر تذکره نیفزوده و در خاتمه همین دستنویس به این مطلب اشاره می کند، احتمالاً ماده تاریخ درست ذکر نشده است.

آثار تقی‌الدین کاشانی

هرچند مهم‌ترین و مفصل‌ترین تألیف تقی‌الدین همان خلاصه‌الاشعار است، آثار دیگری نیز از وی به‌جامانده که گویای علاقه‌مندی و جویایی او در علوم ادبی است. آثار به‌جا مانده از وی به شرح زیر است:

۱. خلاصه‌الاشعار و زیادة الافکار. در ادامه مفصل در باره این اثر سخن خواهیم گفت.
 ۲. مجمع القصاید. دستنویسی از این مجموعه در کتابخانه شخصی محمد دبیرسیاقی موجود است که در سه جلد، دربردارنده دیوانهای ۲۵ شاعر متقدم به این شرح است: حکیم عنصری، فرخی سیستانی، اثیرالدین اخسیکتی، مسعود سعد سلمان، ابوالفرج رونی، سید حسن غزنوی، حکیم ازرقی، عثمان مختاری، ظهیر فاریابی، مجیر بیلقانی، امیر معزی، انوری، عبدالواسع جبلی، ادیب صابر، رشید وطواط، حکیم سوزنی، جمال‌الدین عبدالرزاق، اثیرالدین اومانی، سراج‌الدین قمری، امامی هروی، فریدالدین احول، شمس‌الدین طبسی، رکن صاین، بدر چاچی، مجد همگر.
- در این میان تنها بخش حکیم عنصری که در آغاز دستنویس آمده دارای مقدمه است. محمد دبیرسیاقی در تصحیح دیوان عنصری بلخی و دیوان فرخی سیستانی از این دستنویس به عنوان قدیم‌ترین مجموعه اشعار آنها یاد می‌کند که به سالهای ۱۰۶۷ و ۱۰۶۸ ق تحریر شده است.^{۳۶}

۳۶. مشخصات این دستنویس در مقدمه دیوان عنصری بلخی (ص نه - ده) آمده است.

۳. تدوین دیوان محتشم کاشانی. این کتاب در حدود سال ۹۹۶ ق تدوین شده و در هفت مجلد است.^{۳۷}

۴. دیوان. برخی چون آقا بزرگ تهرانی (الدریعه، ج ۷، ص ۲۱۲) و احمد منزوی (۱۳۴۷: ۲۲۶۰/۳، ۱۳۶۷: ۲۰۲۲/۹) از دیوان ذکری کاشانی نام برده‌اند که به گفته بهادر (۱۳۵۵: ۲۸۷/۴) دستنویس آن در کتابخانه آصفیه هندوستان به شماره ۱۰۱۹ موجود است.

۵. مآثرالخضریه. این کتاب در مورد آبادانها و بناهای ساخته‌شده به همت آقا خضرای نهاوندی، برادر ملا عبدالباقی نهاوندی، است. این اثر پس از سال ۱۰۱۱ ق، احتمالاً در یکی از مقاطعی نوشته شده که مؤلف قصد اختتام خلاصه‌الاشعار را داشته‌است. تقی‌الدین در جنگی خود، که شرح آن در ادامه خواهد آمد، پس از ذکر اسم و تخلص خود، بیان داشته که در مورد آقاخضرا پاره‌ای در خلاصه‌الاشعار در سال ۱۰۱۱ ق صحبت کرده، اما چون بعد از آن «آثار بسیار از او در این بلده جنت‌نشان پیدا گشته» شاه عباس کبیر امر کرد «اگر جزوی چند ترتیب داده شود که مشتمل باشد بر شمه‌ای از توصیف عمارات و انهار و بقاع که در این مدت حکومت ساخته و پرداخته شده از قاعده شکرگزاری دور نخواهد بود» (ص ۱۹۳).

۶. جنگ. این اثر هم‌اکنون در مرکز احیای میراث اسلامی شهر قم به شماره ۴۵۹۱ نگهداری می‌شود. اغلب مطالب آن به قلم تقی‌الدین کاشانی است، اما نوشته‌های دیگری نیز در آن مشاهده می‌شود. در این جنگ اشعار گزیده فراوانی به همراه روایات، احادیث، احکام و اخبار از ائمه اطهار آمده است. همچنین اقوال و احوال مشایخ و شرح و تفسیر آیات و احادیث و مسائل فقهی و کلامی دیده می‌شود. این اثر مسوده‌ای از اعتقادات و آموخته‌های تقی‌الدین در دوره‌هایی از زندگی است. این اثر افزون بر موارد ذکر شده، حاوی نامه‌هایی است که بخشی از احوال مؤلف را روشن می‌کند.

۳۷. نک: محتشم کاشانی، هفت دیوان، ۲ ج، تصحیح عبدالحسین نوایی و محمد صدری، تهران، مرکز پژوهشی میراث مکتوب، ۱۳۸۰.

۷. کتابت نسخه‌ای در فقه به نام «ذکری الشیعه فی احکام الشریعه». مؤلف این کتاب محمد بن مکی عاملی معروف به شهید اول است. دستنویس به تاریخ چهارشنبه ۲۸ ذی‌الحجه ۹۸۰ در مدرسه مجدیّه کاشان به کتابت تقی‌الدین کاشی به پایان رسیده و مهر «عبدہ محمدتقی» بر آن نقش شده است و هم‌اکنون در کتابخانه مرعشی نجفی نگهداری می‌شود (نک: مرعشی ۱۳۸۷: ۱۲۶).

سیر تحول معنایی واژه تذکره

تذکره واژه‌ای مشتق از «ذکر» عربی است؛ در لغت عرب به معنای «یادکرد، یادآوری و یادگار و گذرنامه» (فرهنگ عربی-فارسی) آمده و در فرهنگهای فارسی به معنای «یادداشت، یادآوردن و پنددادن» (فرهنگ آندراج)، یادگار، یادداشت، چک مسافر و کتابی که در آن احوال شعرا نوشته شده باشد (فرهنگ ناظم/لاطبا) آمده است. تذکره به تدریج معنایی اصطلاحی یافت و به کتابهای نگاشته‌شده در شرح احوال و اشعار شاعران گفته شد. لازم به ذکر است که این معنای اصطلاحی تذکره در لغت عربی به کار نرفته، بلکه از عناوینی چون «طبقات»، «معجم» و «انساب» برای القای چنین مفهومی استفاده شده است.

نخستین کتاب فارسی با این عنوان، تذکرة الاولیای عطار نیشابوری است از قرن هفتم و در شرح احوال اولیا و مشایخ. دولت‌شاه سمرقندی (تذکرة الشعرا، ص ۱۷-۱۸) از این کتاب به نیکی یاد می‌کند و می‌نویسد:

القصة تاریخ و تذکره (= یادگار و یادکرد) و حالات این طایفه را هیچ آفریده از فضلا ثبت ننموده. اگر شطری بر وجه صواب در این ابواب نموده آید حقا که بر وجه ثواب خواهد بود.

پس از دولت‌شاه به کتابهای نگاشته‌شده در شرح احوال و اشعار شاعران، تذکرة الشعرا گفته شد؛ چنانکه تقی‌الدین کاشی در خلاصة الاشعار ذیل مدخل

محمدباقر میر داماد متخلص به اشراق (م ۱۰۴۰) به این مطلب اشاره می‌کند:^{۳۸}
... از آن جمله گاهی می‌گویند [خطاب به منتقدین خود] فلانی در تصنیف کتاب تذکره الشعرا که موسوم است به خلاصه الاشعار چندان کاری نساخته...
(تقی‌الدین کاشانی: ۲۵۰).

چنین بر می‌آید که در کتابهای ادبیات فارسی پیش از زمان صفوی، و حتی در تذکره دولتشاه سمرقندی، کلمه تذکره به معنای یادگار، یادداشت و یادآوری به کار رفته است و واژه تذکره برای نخستین بار در تذکره نصرآبادی (تألیف ۱۰۸۳ق) در معنای اصطلاحی خود به کار رفته است:
غرض از تسوید این اوراق اینکه سخن سنجان مثل محمد عوفی مؤلف جامع/الحکایات به تسوید تذکره‌ای موسوم به لب‌الالباب پرداخته... (نصرآبادی، تذکره، ص ۵).

بدین ترتیب پس از صفویه، در عهد زندیه و قاجاریه و تاکنون به عموم کتابهای تألیف شده در ایران در زمینه شرح احوال و اشعار شاعران، عنوان تذکره در معنی اصطلاحی آن اطلاق شده است.

۳۸. بنابرین باید توجه داشت که بر خلاف گفته برخی نویسندگان (جعفریان ۱۳۸۹: ۱۱۲۰) تذکره الشعرا نام دیگر خلاصه الاشعار نیست، عنوانی است کلی برای تذکره‌هایی از این دوران که به سرایندهان اختصاص دارند.

خلاصه الاشعار و زبدة الافكار

این کتاب مهم‌ترین و گسترده‌ترین اثر به‌جای‌مانده از تقی‌الدین کاشانی است و از مفصل‌ترین تذکرة‌های عمومی^{۳۹} زبان فارسی به شمار می‌آید. نگارنده تذکرة حدود سال ۹۷۵ ق نگارش خلاصه‌الاشعار را آغاز نموده^{۴۰} و در سال ۹۸۵ ق چهار مجلد آن را تألیف کرده است؛ در سال ۹۹۳ ق مجلد پنجم را بر آن افزوده است، چنانکه در این‌باره می‌گوید:

صورت این اختتام و حقیقت این تفرقه در سلک انتظام سنه ثلث و تسعین و تسعمائه اتفاق افتاد و کلک تاریخ‌سرای امیر رفیع‌الدین حیدر معمایی جهت ضبط تاریخ این اختتام به این رباعی زبان گشاده، رباعیه:
چون پنج کتاب تقی تذکرة‌سنج در مخزن جلد جا گرفتند چو گنج

۳۹. تذکرة‌ها را از حیث گستره و دربردارندگی شاعران، به صورتهای مختلف تقسیم‌بندی کرده‌اند. تذکرة‌های عمومی معمولاً با شرح حال سخنسرایان قدیم آغاز می‌شوند و به معاصران پایان می‌یابند که خلاصه‌الاشعار، عرفات‌العاشقین و هفت‌قلیم نمونه‌هایی از این نوع تذکرة‌ها هستند. (برای اطلاع از تقسیم‌بندیهای انواع تذکرة، نک: گلچین معانی ۱۳۴۸: ۱۲؛ نقوی ۱۳۴۳: ۴۲-۴۵؛ فتوحی ۱۳۸۷: ۲۸۸-۳۴۰).

۴۰. اولین تاریخی که بدان اشاره می‌کند، سال ۹۷۷ ق است در اصل دوم، ترجمه امیر روزبهان صبری (نک: تقی‌الدین کاشانی، «اصفهان»، ص ۱۸۹؛ به نقل از: گلچین معانی ۱۳۶۳: ۵۴۰/۱).

تا هر يك را درست باشد تاريخ بر پنج كتاب تقى افزودم پنج
(ند، گ ۱۳۴۶)

تقى الدين كاشى پس از اين تاريخ، بارها تأليف خود را كامل پنداشته است، چنانچه از مندرجات خلاصه الاشعار نیز اين موضوع مستفاد مى شود، ولى چون به نکته اى تازه، در شرح حال يا ابياتى نو از ديوان شاعرى دست مى يافته، دريغش مى آمده آن را داخل تذکره نکند؛ چنانکه در احوال لطيف الدين زكى مراغه اى اين گونه مى بينيم:

ديوان شعر نیز داشته و شايد که در آن ولايت پيدا شود، اليوم هيچ از آن در عراق و خراسان ظاهر و پيدا نيست و به نظم نرسيده و تذکره نويسان سابق نیز اسم وى را در مصنفات خود مذکور نکرده اند، ليکن در شهر سنه اربع و عشر و بعده الف [۱۰۱۴] منتخبى از اشعار او به نظم رسيد و به خط قديم که خود انتخاب نموده بود جهت اميرالامرا شاهزاده قليچ ارسلان سپهسالار الحسين بن على بن الحسين که حاکم ولايت مراغه و نواحى سمرقند بوده و آن ولايتى است ميان کاشمر و سمرقند و در آن نسخه گرامى از براى وى شعر گفته اند و او از براى ايشان مدح گفته و مسود اين اوراق به طرح مثنوى آن اشعار را بى تصرفى در اين خلاصه درج گردانيد (ن، گ، ۱۲۷).

و بدین ترتيب، گزیده هاىى از ديوان مختارى غزنوى را داخل تذکره مى کند.^{۴۱} تا اينکه پس از اين افزون سازيها و حاشيه نويسيها سرانجام کار در سال ۱۰۱۶ ق پايان مى يابد؛^{۴۲} چنانکه خود در اين باره مى گويد:

۴۱. براى موارد ديگر، نک: ذيل ترجمه ابوتراب فرقتى با ذکر تاريخ ۱۰۰۱ ق، نسبتى مشهدى با ذکر تاريخ ۹۹۵ ق، (به نقل از: گلچين معانى ۱۳۴۸: ۵۴۲) و زكى مراغه اى با ذکر تاريخ ۱۰۱۴ ق. (به نقل از: صفرى ۱۳۹۰).

۴۲. استورى (۱۹۵۳: ۸۰۳/۳) دستنويسى را معرفى مى کند که در اين سال تقى كاشى تأليف و به سلطان ابراهيم عادلشاه بيجابورى تقديم کرده است و به گفته ايشان همه مطالب را دارد (همچنين نک: نقوى ۱۳۴۳: ۱۲۴-۱۲۵؛ گلچين معانى ۱۳۴۸: ۵۴۴).

بعد از این تاریخ [۹۹۳ق] چو بسیاری از شعرا و فضلاء متقدمین و متأخرین و سابقین و لاحقین از اهل عصر و غیرهم داخل این کتاب خیرمآل شدند چه به التماس و چه به التزام و چه به حکم و چه به ابرام چنانچه این کتاب نظماً و نثراً به سه هزار و پانصد^{۴۳} بیت رسید و مجلدات خمسہ بسیار و ضخیم و حجیم گردید لاجرم مجلدی بر این پنج افزوده شد و در شهور سنهٔ ست عشر و الف [۱۰۱۶] در تذکره‌نویسی را جهت ضعف قوا بر خود بست و التزام نمود که بعد الیوم دیگر قلم به اسم شاعری تر نکند و نام شخصی را داخل این تذکره نگرداند جهت اختتام این مجلد و التزام این قید این تاریخ بدیهه بر زبان قلم جاری گشت:

لازم شده در یقین تصنیف، جلد ششمین برای ناظم

زیرا که اضافه‌هاست در وی، از شعر اصاغر و اعظم

گشته‌است تمام این مجلد یک‌بار دگر به سعی خادم

تاریخ نگار زان سبب گفت شده است مجلدات لازم

(ند، گ ۱۳۴۶ر-پ)

ساختار خلاصه‌الاشعار

بنای کلی^{۴۴} این تذکره به ترتیب زیر است:

۱. مقدمهٔ آغازین در سبب جمع‌آوری اشعار.
۲. بیان عشق و محبت و شرایط آن در چهار فصل به شرح زیر:
 - ۱.۲. فصل اول: «در بیان ایجاد عشق و معرفت آن که عشق ازلی است و اینکه محبت اول از جانب الهی است به حکم منطوق آیهٔ یحبهم و یحبونه.»
 - ۲.۲. فصل دوم: «در تعریف و فضیلت عشق و مذمت کسانی که هوس را عشق نام نهاده‌اند.»
 - ۳.۲. فصل سوم: «در تقسیم عشق به مجاز و حقیقت و شرایط محبت از جانب

۴۳. اصل: سیصد و پنجاه.

۴۴. فهرست اجزای خلاصه‌الاشعار و نمایهٔ مندرجات آن با ذکر صفحه در دستنویسهای موجود، در پایان همین رساله آمده است.

- محب و نصیحت جماعتی که منکرند مودت را.»
- ۴.۲. فصل چهارم: «در شرایط محبت از طرف محبوب مجاز و مذمت جماعتی که معشوقی را ندانسته‌اند.»
۳. اختیارات دیوان علی بن ابی طالب (ع).^{۴۵}
۴. چهار رکن در ذکر سرایندگان متقدم از زمان آل سبکتگین تا زمان تألیف به شرح زیر:
- ۱.۴. رکن اول: «تذکره شعرای متقدمین از زمان آل سبکتگین از قصیده‌گویان و بیان حالات عشق ایشان... به ترتیب تاریخ فوت» [۵۴ سراینده].
- ۲.۴. رکن دوم: «مشمتمل بر ذکر غزلسرایان متقدمین و بعضی قصیده‌گویان که با ایشان معاصر بوده‌اند» [۴۲ سراینده].
- ۳.۴. رکن سوم: «مشمتمل بر غزل‌گویان و بعضی از قصیده‌گویان متأخرین...» [۴۸ سراینده].
- ۴.۴. رکن چهارم: «شعرای زمان سلطان حسین میرزا الی زمان هذا التألیف...» [۱۰۲ سراینده].
۵. مقدمه خاتمه و خاتمه‌ای مبتنی بر دوازده اصل (مطابق بروج آسمانی)^{۴۶} و هر اصل ویژه ناحیه‌ای.

۴۵. این ترجمه منظوم در واقع برگزیده‌ای است از شرح منظوم دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علی (ع) از قاضی کمال‌الدین حسین بن معین‌الدین میبدی یزدی (م ۹۰۹ ق) که تقی‌الدین آن را بی ذکر منبع داخل تذکره کرده و به صورت مستقل نیز از روی خلاصه‌الشعار کتابت شده است (نک: صدراپی خویی ۱۳۷۷: ۱۲۷/۳۸). شرح منظوم دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علی (ع) در سال ۱۳۷۹ با مقدمه و تصحیح حسن رحمانی و سید ابراهیم اشک‌شیرین در مرکز پژوهشی میراث مکتوب به چاپ رسیده است.

۴۶. تقی‌الدین در مقدمه خاتمه دلیل تنظیم خاتمه بر دوازده اصل را چنین بیان می‌کند: «بر رأی ارباب فطنت و ذکا و اصحاب نظم و انشا پوشیده نماند که خاتمه کتاب خلاصه‌الشعار را به عدد بروج آسمان بر دوازده اصل قسمت نمودیم و باز هر اصل را به دو فصل تقسیم کردیم بر این ترتیب: فصل اول در ذکر سخنورانی که الیوم بازار فصاحت به درر الفاظ ایشان آراسته است و دکان بلاغت به غرر معانی ایشان پیراسته... فصل دوم در ایراد اشعار سخنورانی که بعضی از آن قبیل‌اند که بنده بی‌مقدار به خدمت ایشان در صغر سن رسیده و فیض بی‌نهایت از نظر کیمیا اثر ایشان یافته و الحال در عرصه فنا ساکن‌اند و جمعی دیگر از ایشان را ندیده و به ملازمت نرسیده» (مج، گ ۵ پ).

اصل اول: در ذکر شعرای دارالمؤمنین کاشان^{۴۷} [۵۶ سراینده].
اصل دوم: در ذکر شعرای اصفهان [۴۷ سراینده].
اصل سوم: در ذکر شعرای دارالمومنین قم و نواحی آن [شانزده سراینده].
اصل چهارم: در ذکر شعرای ساوه و نواحی آن [چهارده سراینده].
اصل پنجم: در ذکر شعرای دارالسلطنة قزوین [۲۵ سراینده].
اصل ششم: در ذکر شعرای گیلان و دارالمرز مازندران و نواحی آن [هجده سراینده].
اصل هفتم: در ذکر شعرای دارالسلطنة تبریز و آذربایجان و نواحی آن [۳۵ سراینده].
اصل هشتم: در ذکر شعرای یزد و کرمان و نواحی آن و دیار هندوستان [چهل سراینده].
اصل نهم: در ذکر شعرای دارالافاضل شیراز و نواحی آن [۳۵ سراینده]^{۴۸}.
اصل دهم: در ذکر شعرای بلدة الاسلام همدان و نواحی آن و بعضی اکلات فراهان و امثال آن [۴۶ سراینده].
اصل یازدهم: در ذکر شعرای دارالخلافة ری و دارالفتح استرآباد و نواحی آن بلاد [۳۱ سراینده].
اصل دوازدهم: در ذکر سخنسرایان بلاد خراسان [۵۱ سراینده].

گویا نگارنده بعدها ذیلی بر اثر خویش افزوده که ویژه شاعرانی بوده که پس از اتمام کار، دیوانشان به دستش رسیده یا به تازگی به شاعری روی آورده بوده‌اند. این ذیل شامل اشعاری از حدود ۲۰۶ سراینده بدون شرح حال می‌شود. نام این شاعران در فهرست برلین (پرچ ۱۸۸۸: ۶۱۲-۶۱۶) و نسخه ایندیا آفیس آمده است. تقی‌الدین بخشهایی از اشعار خود را نیز در مدخل «ذکری» آورده است که همچون دیگر مداخل این بخش بدون شرح احوال است.

۴۷. تقی‌الدین دلیل آغاز خاتمه از بخش شاعران کاشان را چنین بیان می‌کند: «چون مصدوقه حُب الوطن من الايمان، حدیثی است صحیح و کلامی است در غایت شهرت، لازم بود ابتدا از شاعران دارالمؤمنین کاشان نمودن، بلکه فرض متحتم» (همانجا).
۴۸. این اصل توسط نگارنده انجام یافته است که در آینده نزدیک از سوی مرکز پژوهشی میراث مکتوب به چاپ خواهد رسید.

بنابراین خلاصه‌الاشعار شامل شرح احوال و منتخب اشعار ۲۴۷ سراینده متقدم (در بخش ارکان) و ۴۱۴ سراینده معاصر در بخش خاتمه (مجموعاً ۶۶۱ صاحب ترجمه) می‌شود که با احتساب شاعران ذیل نهایی، شمار شاعران این تذکره به ۸۶۷ نفر می‌رسد.

اسلوب نگارش خلاصه‌الاشعار

ترتیب ذکر شاعران در بخش متقدمان، چنان که تقی‌الدین بیان می‌کند، بر اساس زمان فوت است. در برخی دستنویسهای به‌جامانده، این ترتیب اندکی متفاوت است؛ احتمالاً تاریخ وفات برخی را مؤلف نمی‌دانسته و چون پی برده، در دستنویسهای بعدی صورت ترتیبی آن را اصلاح کرده است. در بخش معاصران نام هر یک از شعرا در شهری که در آن متولد شده و یا متوطن آنجاست، ذکر شده است. او به هر شهری لقبی داده که متناسب با آن دیار است؛ مثلاً دارالمؤمنین کاشان، دارالسلطنه قزوین، دارالافاضل شیراز و... به نظر می‌رسد در بخش معاصران نیز در بیشتر موارد ترتیب دیگری لحاظ کرده، به نحوی که در ابتدا نام بزرگزادگان و شاعران نامبردارتر را آورده است^{۴۹} و سپس به شاعران دیگر — که در مورد آنها کمتر می‌دانسته است یا خود شهرت کمتری داشته‌اند — پرداخته است. همچنین به بعضی اصول خاتمه لاحق‌های افزوده است. این لاحق‌ه به شاعرانی اختصاص دارد که می‌بایست در ارکان نوشته می‌شدند، اما چون دیوان آنها به دستش نرسیده است و یا شهرت چندانی نداشته‌اند و به دلیلی از محل ذکر احوال آنها گذشته است، با مشورت دوستی «که در وضع و ترتیب کتاب که اشتباهی روی می‌دهد مشورتی با وی می‌رود» (مج، گ ۴۷۸-۴۷۹) این بخش را افزوده است.

نمونه‌های شعری، اعم از قصیده، غزل، رباعی، ترکیب‌بند و ترجیع‌بند مفصل ذکر شده‌اند و در یک مورد منتخب نثر شاعر هم آمده است و آن بخشهایی از

۴۹. برای مثال، بنگرید به بخش قزوین که در ابتدا نام سلاطین و بزرگزادگان و سپس نام شاعران دیگر آمده است.

رسالة/اخلاق/الاشراف عبید زاکانی آن است. اما از ذکر مثنوی شعرا ابا داشته و به گفته خود تذکره را از این قالب مبرا ساخته است.

خلاصة/الاشعار نثری ساده دارد؛ اما کاملاً ساده و مرسل نیست و جلوه‌هایی از نثر فنی نیز در آن دیده می‌شود. به سخنی دیگر، تقی‌الدین از سویی با به کاربردن فنون بیانی و بدیعی، درج و تضمین اشعار و مثل و اقتباس از آیات، احادیث و سخنان حکمی و روایی مرتبط با بحث، نثری منسجم عرضه کرده است؛ ولی از دیگر سو، با به کارگیری وافر واژه‌های بیگانه (اغلب شامل لغات و ترکیبات عربی) از سلاست کلام کاسته و بر دشواری آن افزوده است.

نکته دیگر که خاص خلاصة/الاشعار است پرداختن به برخی مسائل فراتذکره‌ای چون ذکر فصلهایی اخلاقی در خلال احوال شاعران است؛ مثلاً در قناعت (ذیل عاشقی سیستانی)، در سخا (ذیل مولانا کاهی)، در توبه (ذیل سلیمی سیزواری) در تواضع (ذیل قیدی شیرازی)، و در مزاح و هزل و شوخی (ذیل عرفی شیرازی).

منابع نگارش خلاصة الاشعار

در خلاصة/الاشعار ذکر منابع به‌ندرت صورت گرفته است. در این میان، منابعی از جمله تذکرة تحفة سامی (ذیل عبدی بیگ نویدی)، تذکرة الشعرا که گاه به اسم مجمع/الشعرا نیز آمده است (ذیل نجم ساوجی)، چهارمقاله نظامی عروضی (ذیل ادیب صابر)، المعجم فی معاییر اشعار العجم، جاودان خرد (ذیل سنایی)، تاریخ گزیده (ذیل عبدالواسع جبلی)، تاریخ هند (ذیل حسن دهلوی)، روضة الصفا و مطلع السعدین (ذیل ابواسحاق کرمانی)، سوانح العشاق (ذیل اثیر اخسیکتی) و دیوان برخی شعرا را ذکر می‌کند. در مقدمه آغازین نیز اشاراتی به منابعی چون مقالات شمس، مقامات مولانا عبدالرزاق کاشی، تصانیف احمد غزالی، احیاء العلوم، فتوحات مکیه، کتاب رشف از شیخ شهاب‌الدین سهروردی، عهدنامه اردشیر و فوائدالحکمای بوزرجمهر آمده است.

شایان ذکر است که منابع مؤلف در بخش خاتمه — چنانکه خود پراکنده در ذیل احوال شاعران می‌گوید — یا از طریق سفرکردگانی بوده که با آنها دوستی و

ملاقات داشته، همچون مولانا غیرتی که مدتی در کاشان می‌زیسته است و ابوالقاسم کازرونی و حامد بهبهانی که مدتی در آنجا توقف داشته‌اند، و یا از طریق شاعرانی بوده که در سفرهای خود با آنها دیدار داشته است، مانند مولانا صحیفی که وی را در سفر اصفهان ملاقات کرده است. در مواردی هم او اشاره می‌کند که چون دیوانشان به دستش نرسیده ترجمه احوال و ابیات را از «سفاین مستعدان» داخل تذکره کرده (همچون مدخل مولانا مکتبی) و یا از «معمدی که در جمیع اقوال اعتماد به گفته ایشان» داشته شنیده که در دیوان وی ثبت است (ذیل مدخل میر هیبت‌الله غریبی). افزون بر این موارد، تنها در مدخل مولانا زمانی یزدی اشاره‌ای به برخی «مستعدان» خود کرده که این چنین است:

[زمانی یزدی] در اوایل سنه احدی و الف هجریه [۱۰۰۱] از وطن مألوف و مسکن معروف یعنی دارالعباده یزد سلوک طریق مسافرت به جانب دارالسلطنه قزوین اختیار نمود و چون به آن صوب با صواب آمد مستعدان این جانب به شرف صحبت وی رسیدند و اشعار خوب و ابیات مرغوب از اقسام شعر از او شنیدند و آن جناب قصیده و چند مقاله از مثنوی که در جواب مخزن الاسرار شیخ نظامی گفته، مرقوم کلک مشکین شمامه گردانید که مسود این اوراق درین خلاصه ثبت نماید... (ب، گ ۴۶).

یکی از منابع مهم تقی‌الدین کاشانی در مقدمه، شرح منظوم دیوان امام علی (ع) از قاضی حسین میبیدی است که به منبع درآمد این بخش اشاره‌ای نکرده است. تقی‌الدین از کتاب مصباح‌الهدایه و مفتاح‌الکفایه عزالدین محمود کاشانی نیز در نگارش فصلهای اخلاقی-عرفانی (چون فصل توبه در مدخل سلیمی سبزواری) اقتباس کرده است که این مورد نیز بی ذکر منبع صورت گرفته است.

ارزش و اهمیت خلاصه‌الاشعار

بیان برخی ویژگیها و موارد اهمیت خلاصه‌الاشعار که یکی از تذکره‌های ارزنده و سودمند زبان و ادبیات فارسی است، در این بخش خالی از فایده‌ای نیست:

۱. خلاصه‌الاشعار در زنده نگاه داشتن نام بسیاری از شاعران و اشعار آنها نقش مهمی ایفا کرده‌است؛ چنانکه اگر تقی‌الدین در قرن دهم دست به چنین کار بزرگی نمی‌زد، از بسیاری شاعران نامی قرن پنجم تا زمان تألیف تذکره، همچون زکی مراغه‌ای، رضی‌الدین بابا قزوینی، جلال جعفر فراهانی، جلال‌الدین عتیقی، شمس‌الدین عضد یزدی، میر بهاء‌الدین محمد کرمانی، غیاث‌الدین کججی، شاه شجاع شیرازی، عیسی ساوجی، عبدالله مروارید کرمانی، شاه طاهر انجدانی، جلال‌الدین شمس‌الدین ورکانی، و کمال‌الدین زنجانی، چیزی جز ابیاتی ناچیز باقی نمی‌ماند و از بسیاری از معاصران وی که احیای بخشی از دیوان خود را وامدار او هستند، همچون ضمیری صفاهانی، عبدی بیگ نویدی شیرازی، مکتبی، حامدی بهبهانی، و یا شاعران بی‌دیوان هم‌روزگارش نیز، اطلاعی نداشتیم. خلاصه‌الاشعار همچنین می‌تواند به عنوان نسخه‌ای نویافته از بسیاری شاعران مذکور در تذکره تلقی شود، همچون مدخل مولانا عرضی در اصل نهم.

۲. تذکره‌های عمومی به دلیل دربرداشتن اشعار شعرای متقدم و متأخر، علاوه بر اینکه نشان‌دهنده سیر تحول شعر فارسی هستند، منابع مفیدی برای پژوهشهای سبک‌شناختی و تدقیق در سیر و تحول شعر پارسی به شمار می‌روند. در این میان خلاصه‌الاشعار، به دلیل شرح مفصل احوال شاعران و گلچین گسترده‌ای که از اشعار سرایندگان به دست می‌دهد، حائز اهمیت بسیار است.

۳. برخی تذکره‌نگاران در کنار شرح احوال شعرا به واقعه‌های سیاسی و مسائل تاریخی اشاره می‌کنند که گاه از چشم تاریخ‌نگاران دور مانده یا به تفصیل بیان نشده‌اند؛ از این رو ارزش و اعتبار بسیار در پژوهشهای تاریخی آن دوره دارد. برای نمونه اصل پنجم خلاصه‌الاشعار که در مورد شعرای قزوین است، اطلاعات ارزشمندی در ترجمه احوال برخی سلاطین شاعر و چگونگی کشته‌شدن آنها به دست می‌دهد. برای نمونه ذیل مدخل ابراهیم میرزا منشأ حسد اسماعیل میرزا به وی این چنین بیان شده‌است:

... ابراهیم میرزا در بدایت سن صبا بر دامن تربیت و شفقت... شاهزاده

سلطانم... پرورش می‌یافت و در ظل عاطفت آن معصومه دوران روزگار می‌گذرانید و آن مریم خدیجه ناموس، دایم‌الاقوات نزد سلطان خجسته خصال وی را می‌ستود و در حسن افعال او و قبح اعمال شاهزاده مظفرلوا، اسماعیل میرزا، سخنان به عرض می‌رسانید؛ لاجرم پادشاه سکندر حشم نسبت به آن حضرت آن مقدار محبت پیدا کرد که موجب رشک شاهزاده مشارالیه و دیگر اولاد عظام گردید... (مج، گ ۵۰۱ پ).

تعصبات دینی راه‌یافته به سیاست دوره صفوی در اغلب بخشهای خلاصه‌الشعار، سیطره و نفوذ نقطویه و پیروان آن به ویژه در بخش کاشان، ارتباط ایران و هند در اصل هشتم، به ویژه در مدخل امیر معصوم بکری^{۵۰} و در بخش شیراز وقایعی که در مدخل امیر مخدوم شریف آمده و اشاره به تأثیرگذاری و شاعرنوازی شاهزاده پریخان خانم شده، نمونه‌ای از اشارات تاریخی خلاصه‌الشعار است.

۴. اشاره به وضعیت اجتماعی دوره صفوی و آداب و رسوم رایج به خصوص در این دوره که شعر از دربار خارج شده و در بستر جامعه و در میان اصناف مردم رواج یافته است در تذکره‌های این دوره درخور توجه است. در خلاصه‌الشعار برای نمونه با جلسات شعرخوانی و نیز اطلاعات درخوری از مسائل و دغدغه‌های مطرح‌شده در این جلسات آشنا می‌شویم. چنین برمی‌آید که این جلسات، افزون بر اینکه جایی برای طبع‌آزمایی و شعرخوانی شاعران بوده است، در آنجا آزمونهایی نیز برای سنجش شاعران مطرح می‌شده است و هر جلسه، کارگاهی برای طرح و بحث در مشکلات شعری شاعران و نقد و بررسی و تتبع اشعار و پرسش و پاسخهای شعری بوده است. افزون بر این، در این دوره شاعران از هر صنفی از جامعه در حوزه شعر به طبع‌آزمایی می‌پرداختند که

۵۰. در این مدخل رونوشت نامه‌ای بود. این نامه در منابع تاریخی مکتوب دیده نشد، اما جوابیه شاه عباس به جلال‌الدین اکبر در کتاب شاه عباس (نوابی ۱۳۶۷: ۳۶۹-۳۷۳) آمده است.

می‌توان به مشاغل‌ی چون تکمه‌بافی، خوشنویس، صحاف، نوازنده، نانوا، قاضی، اوراچه‌نویس، حاکم و وزیر اشاره کرد.

اشاره به سطح فرهنگ و پیشرفت علوم در روزگار مؤلف نیز در خلاصه‌الاشعار نمود یافته است. برای نمونه در اصل سوم (بخش شاعران قم) ذیل مدخل میر والهی آمده است که چون میر والهی به ترک‌پسری تعلق خاطر پیدا کرد و معشوق را از اختلاط با بعضی ترکان بر حذر داشت «آن جماعت از دوام اختلاط و تصرف وی در محبوب منزجر شدند» (مج، گ ۴۶۰ پ) و با بدگویی از او محبوب را بر آن داشتند تا سید را تنبیه کند. محبوب نیز به سخنان آنها فریفته شد و با کمک بعضی از آن دشمنان در فرصتی «سید را گرفته، یک گوش از سر و بینی از روی او برداشت» (همان، گ ۴۶۱ ر). «القصه بعد از وقوع این حادثه جراحان کاردان را حاضر ساختند و بینی و گوش وی را وصل نموده به تصحیح و علاج آن پرداختند و چون صدق محبت و عدم آلودگی وی وضوح تمام داشت و در عشق نیز صادق و بی‌گناه بود در اندک‌روزی آن شکستگیها درست کردند و آن جراحات به سرحد اندمال رسید... و الحال بحمدالله سببانه که از آن جراحت المی باقی نمانده...» (همانجا؛ همچنین نک: «ماجرای زبان بریدن مولانا حرفی»، بخش اصفهان، ص ۳۷۱؛ «نحوه درمان وحشی بافقی»، ند، گ ۱۱۰۹ ر) که سطح علم پزشکی روزگار تقی‌الدین را نشان می‌دهد.

۵. تقی‌الدین کاشانی، شعرشناسی ماهر بوده و در مقام ادبی شاعران ذکر شده و پایه شاعری آنها اظهار نظر کرده است که نمونه‌های ابتدایی نقد ادبی به شمار می‌رود. افزون بر این، در بیان شرح حال شعرا در مهارت و توانایی آنها و اخلاق و سبک شعریشان اظهار نظر کرده است؛ اگر دیوانی ترتیب داده‌اند، همراه با شماره ابیات ذکر کرده و در موارد مشکوک شعرزدی از صحت انتساب یا غیر آن سخن گفته و به سخنی دیگر، شیوه‌ای نقادانه در نشان‌دادن سره و ناسره سخن سخنوران پیش گرفته است.

۶. مطالعه و تتبع در دیوان شاعران و انتخاب از بین آنها، موجب فراهم آمدن

گلچینی از اشعار خوب شاعران شده است، که برای کسانی که در جست‌وجوی اشعار خوب یک شاعر هستند، بسیار مفید است. پس تقی‌الدین کاشی انتخاب شعر را امری حساس می‌داند، مبادا به کج‌سلیقگی و شعرناشناسی متهم شود؛ از این رو اغلب با دقت دست به انتخاب اشعار زده و از بین اشعار برگزیده، منتخب آنها را داخل تذکره کرده است. «التماس» وی از خوانندگان این است:

اگر بیتی از شاعری که مؤلف اختیار کرده به مذاق و سلیقه ایشان خوش نیاید، حمل بر کجی سلیقه و عدم ممیزه نکنند؛ چه مدعیات در ضمن آن بسیار است... و نیز تواند بود که غلط از جانب معترض باشد و خوبی آن شعر بر او به سببی از اسباب پوشیده شود، زیرا که قاعده بر خوبی و بدی و پستی و بلندی شعر و شناختن او موضوع و مقرر نشده و هر یک به قدر استعداد و ذوق خود چیزی خوش می‌کند، اما با وجود این هیچ بیتی نوشته نمی‌شود که اکثر صاحبان ادراک آن را به خوبی نپسندیده باشند و در سفینه‌های خود مسطور نساخته (ف، گ ۳ پ).

۷. گروهی از تذکره‌نویسان، ضمن بیان شرح احوال، به حکایاتی از زندگی شاعران و حکام اشاره می‌کنند و زوایای پنهان زندگی صاحبان ترجمه را روشن می‌سازند که این نکات که در کتابهای دیگر ناگفته مانده‌اند. در این میان حکایات و احوال زندگی معاصران تقی‌الدین کاشانی در بخش خاتمه اهمیتی ویژه دارد.

۸. برخی تذکره‌نگاران از منابعی استفاده کرده‌اند که هم‌اکنون از بین رفته‌اند؛ از این رو در شناخت و معرفی آن آثار مؤثرند. برای مثال، تقی‌الدین از دیوان شعری چون زکی مراغه‌ای، نویدی شیرازی یا ضمیری اصفهانی استفاده کرده و اشعار بسیاری از آنها به دست داده است که منحصراً در خلاصه‌الاشعار آمده‌اند. بدین طریق او در زنده نگاه داشتن نام سرایندگان بسیاری، به ویژه از معاصران خود، مؤثر بوده است. علاوه بر آثار سرایندگان که در کنار شرح احوال آنها معرفی

شده‌اند، مطالبی از کتابهای مختلف تاریخی، جغرافیایی، حکمی و اخلاقی درج و به نام آنها اشارت شده است؛ مثل کتاب / سامی‌البلدان که به گفته تقی‌الدین «یکی از فضلی روزگار در سنه خمس و اربعمائه تصنیف کرده» (ند، گ ۱۱۱۷).

۹. خلاصه‌الاشعار همچنین اطلاعات مفیدی در مورد جغرافیای تاریخی شهرها به دست می‌دهد که در ترسیم اوضاع جغرافیایی ایران در زمان صفوی سودمند است. مثلاً می‌گوید: [فریدالدین شعیب] از جوشقان میمه است من اعمال نظنز عراق (بخش کاشان، ص ۴۱۹)، [افضل دوتاری] از آوره است من اعمال نظنز عراق (همان، ص ۴۵۶)، [میر مرتضی رفیعی] از قریه گز است من اعمال اصفهان (بخش اصفهان، ص ۲۸۳) و یا رنان ولایتی است از جمله ولایات صفاهان و جایی فرح‌بخش و دلگشاست (ذیل مدخل شاهکی رنانی، ص ۲۸۶). همچنین است خراسگان اصفهان (ذیل تقی‌الدین محمد شاهمیر، ص ۳۸۹) و بهبهان فارس (بخش شیراز، ذیل مدخل حامدی بهبهانی) و در اصل دهم، بروجرد از نواحی همدان ذکر شده و طسوج و کرهرود از اعمال قم (ذیل مدخل علایی کرهرودی). تذکرها به ویژه حاوی اطلاعات مردم‌شناختی و اجتماعی زمان خود نیز هستند (نک: ذیل مدخل عاشقی سیستانی در مورد سیستان، ند، گ ۱۱۳۰ پ ۱۱۳۱- پ؛ و ذیل مدخل قاسمی اردستانی در مورد اردستان، ند، گ ۱۱۱۷ ر - پ).

۱۰. در برخی از تذکرها اطناب و غلو در تعریف و ستایش برخی صاحبان ترجمه و در کنار آن رویکرد متعصبانه و مغرضانه نسبت به کسانی که به آنها نظر خوبی نداشته‌اند موجب شده است تا شاعران به درستی معرفی نشوند. تقی‌الدین کاشی همواره می‌کوشد منصفانه قضاوت کند؛ از این رو در مواردی با جملاتی چون «بیان آن ملایم سیاق این کلام نیست» از نگارش مواردی صرف نظر می‌کند. نمونه‌های افراط در مدح و بدگویی به‌ندرت دیده می‌شود و تنها یک بار، در اصل سوم (ذکر شاعران قم و نواحی آن) ذیل مدخل میرجمال‌الدین اصلی با تندروی مؤلف در بدگویی صاحب ترجمه مواجه می‌شویم که این‌گونه دلیل می‌آورد: «غرض از ایراد این سخنان آن است که در شهر سنه ثلاث و الف

هجریه جمعی از معاندان ارباب هنر... حرفی چند، سهل که نقل آن لایق به سوق این کلام نیست به بداصل مشارالیه گفتند و خاطر پلید آن متلون المزاج را از مخلص منحرف ساختند، لاجرم آن خفایای خبیثه که در زوایای اندرون وی مخفی بود به ظهور رسید...» و در پایان خواست تا «بی‌جهتی و سببی یا به واسطه طمع با مؤلف این اوراق مباحثه و مناظره کند آن طمع توقع صورت نمی‌یافت حقوق استاد شاگردی و حق نمک‌خوارگی قدیمی بر یک‌طرف مانده و چشم از همه پوشیده به مخلص بی‌حیاها کرد و از عیوب و نقصانی که در ذات پلیدش بود به جهت خوف آنکه مبدا از این جانب اظهار آن به ظهور رسد به این داعی نسبت داده کمال بی‌شرمی و جلالت به جای آورد. از این رو «به حکم المكافات خیر من المماشات» با «قلم تازی‌نژاد» خویش زبان به هجوش می‌گشاید (نک: مج، گ ۴۷۳ پ-۴۷۴ پ). زیاده‌گویی در مدح صاحب ترجمه نیز به‌ندرت دیده می‌شود که نمونه‌ی اعلای آن در حق ولی‌نعمت خود، امیر معصوم بکری، و همایون‌شاه در اصل هشتم نمود یافته است.

برخی کاستیهای خلاصه‌الاشعار

تذکره‌ها در کنار اطلاعات ارزنده‌ای که در اختیار خواننده قرار می‌دهند، خالی از عیب هم نیستند؛ از این رو مطالب تذکره‌ها کاملاً پذیرفتنی نیستند و باید مورد بررسی و تحقیق بیشتر قرار گیرند. تقی‌الدین در مورد اهمیت خلاصه‌الاشعار و کاستیهای احتمالی آن، این‌چنین می‌گوید:

... به توفیق باری — عز‌آسمه — آنچه در جمع و تألیف این کتاب میسر شده، هیچ‌کس را نتواند شد و مثلاً اگر صد دانای متبحر که هر کدام عمر طبیعی یابند و اوقات را صرف جمع اشعار این قسم شاعران نمایند از عهده جمع و ترتیب و تصحیح و تنقیح آن اشعار بیرون نتواند آمد تا به آنچه رسد که خواهند دواوین اکثر متقدمین و متاخرین را انتخاب درست پسندیده نویسند، چنانچه اشعار برگزیده ایشان با وجود طرزهای مختلفه و اذواق متنوعه شعر خوبی نماند که نوشته نشده باشد و شعر دیگری به اسم شاعر دیگر نوشته نشود یا آنکه در

دیوان استادان که جامعان بعد از ناظم آن جمع کرده‌اند، اشعار دیگران در آنجا به اسم آن شاعر نوشته نماند و متذکر^{۵۱} طرز و روش آن شاعر نشده. الحمدلله و المنه که این نسخه خیرمآل از امثال این اغلاط خالی است و اگر نیز باشد در کمال خفا و پوشیدگی است چنانچه بر تتبع‌کنندگان صاحب فطن این معانی ظاهر و مبین است (ند، گ ۲۶۵پ).

اما آنچه پذیرش مطالب تذکرها را دشوار می‌کند — که شامل خلاصه‌الاشعار نیز می‌شود — به قرار زیر است:

۱. برخی تذکره‌نگاران در بیان شرح حال شاعران تفحص لازم را به جا نیاورده‌اند و اطلاعات دقیقی حتی در مورد معاصران خود به دست نداده‌اند؛ از این رو در برخی تذکرها اشتباهات بسیار دیده می‌شود. بخش معاصران خلاصه‌الاشعار دربردارنده اطلاعات منحصر به فرد از شعرائی است که مؤلف یا با ایشان صحبت داشته و یا از افرادی که به گفته ایشان اعتماد داشته شنیده است و یا با شاعران مکاتبه داشته و اشعارشان برای او ارسال می‌شده است، که از این رو موجب شده اشتباه کمتری به آن راه یابد؛ با این همه گاه با مطالب و تاریخهایی روبه‌رو می‌شویم که صحت آنها مشخص نیست و به نظر می‌رسد هنگام نگارش آنها تفحص لازم به عمل نیامده است؛ مانند ذکر مولد سراجی سگری، تاریخ وفات ازرقی، پوربهای جامی و از معاصران، مولانا عرفی شیرازی.^{۵۲}

۲. در بیشتر تذکرها منابع و مآخذ ذکر نشده‌اند؛ گویی از نظر مؤلفان اهمیت چندانی نداشته‌اند، این مسأله شامل خلاصه‌الاشعار نیز می‌شود؛ در بیشتر موارد با عبارتهایی مبهم چون «گفته‌اند» و «آمده است» از صاحبان برخی منابع یاد می‌شود، در اشعاری که برای تأکید و استناد گفتار لابه‌لای سخن بیان می‌شود،

۵۱. اصل: ماند و متفطن (?).

۵۲. بعضی مطالب خلاصه‌الاشعار در تاریخ ادبیات در ایران نقد شده است. (نک: صفا ۱۳۷۱: ۴۱۲/۲، ۴۱۳، ۴۳۵، ۴۸۳، ۸۴۹: ۳۶۵-۳۶۲/۳، ۶۶۶، ۸۴۴، ۹۳۸، ۹۹۶: ۶۹۷/۵).

نیز وضع به همین صورت است و تشخیص اینکه آیا اشعاری که این گونه آمده‌اند از آن خود اویند یا دیگری، کار دشواری است؛ با این همه به ندرت از منابعی هم یاد می‌کند که در بخش منابع نگارش خلاصه‌الاشعار به آن اشاره شده است.

۳. تقی‌الدین بیان داستان عشق شاعران^{۵۳} را یکی از غرضهای اصلی نگارش تذکره بیان می‌کند (نک: ذیل مداخل عمیق، ضیاءالدین خجندی و شرف شفروه) و بدین ترتیب در مورد همگی شاعران ارکان اربعه عاشقانه‌ای می‌آورد که در برخی موارد به افسانه‌گویی نیز می‌انجامد. از این رو سعید نفیسی (۱۳۴۴: ۳۷۹/۱) یکی از کاستیهای خلاصه‌الاشعار را چنین بیان کرده است:

... در باره شعرای متقدم مقید بوده است برای هر یک داستان معاشقه‌ای بیاورد و به همین جهت برای همه، معاشقاتی جعل کرده و بدین گونه داستان و افسانه را با تاریخ و حقیقت آمیخته است؛ اما منتخبات بسیار جامعی از شاعران در کتاب خود آورده و از اینجا پیداست که کتاب بسیار داشته و تحقیق بسیار کرده.

۴. چنانکه گفته شد، در تذکره خلاصه‌الاشعار نمونه‌های شعری بسیاری از قصیده، غزل، رباعی، ترکیب‌بند و ترجیع‌بند ذکر شده است و در پاره‌ای موارد نمونه‌های نثر هم آمده است. اما مؤلف از ذکر مثنوی شعرا ابا داشته و از این رو از شاعرانی که صرفاً به منظومه‌سرایی پرداخته‌اند و از شاعران نامداری چون فردوسی چندان نشانی نیست؛ به علاوه از زنان شاعر نیز در این تذکره خبری نیست.

۵۳. ظاهراً در این بخش، نگاه میر تذکره به مجالس‌العشاق بوده است.

معرفی دستنویسهای خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار

نظر به آنچه در اهمیت خلاصه‌الاشعار گفته شد، و همچنین فراوانی دستنویسهای موجود از این اثر که نشان از ارزنده بودن آن دارد، در چهار بخش به معرفی دستنویسهای موجود از این اثر پرداخته می‌شود:^{۵۴}

معرفی نسخه‌های یافت‌شده از خلاصه‌الاشعار به ترتیب مطالب و کامل‌ترین دستنویس موجود
این بخش دربردارنده پنج دستنویس است که مشخصات آنها به شرح زیر می‌آید:

یک. ۲۷۲ ف کتابخانه مجلس شورا: از کتب اهدایی سرلشگر مجید فیروز به مجلس شورا است؛ نسخه کامل و خوش‌خطی از مجلد اول از رکن اول خلاصه‌الاشعار که دربردارنده شرح احوال و ابیات ۲۲ شاعر از عنصری تا خاقانی می‌شود. سه برگ اول این کتاب پیوست شده است و کناره نخستین برگ

۵۴. شایان ذکر است معرفی دستنویسهای خلاصه‌الاشعار مدتها پیش به صورت مقاله برای مجله تاریخ ادبیات دانشکده ادبیات دانشگاه شهید بهشتی ارسال شد که بناست در شماره ۶۷/۳ به تاریخ بهار ۱۳۹۰ چاپ گردد. زمان بسیاری از نگارش آن مقاله می‌گذرد. مطالب این بخش تکمیل شده آن مقاله است که به مسئولیت نگارنده و به راهنمایی دکتر سعید بزرگ بیگدلی نوشته شده است.

مقدمه آغازین کتاب مخدوش است و خوانش کلمات پایان سطرها تنها با مقابله با دیگر نسخه‌های این بخش ممکن است. تقی‌الدین کاشانی در یکی از برگهای پیوست‌شده، فهرستی از مندرجات این دستنویس ترتیب داده است. همچنین آثار اضافات و تصحیحات تقی کاشی و کتابت برخی مطالب به خط وی در این دستنویس دیده می‌شود. انجامه دستنویس نیز به خط اوست. نام کاتب ذکر نشده است. این نسخه، سوای مدخل «قوامی گنجه‌ای» که ذکر آن تنها در نسخه «چشمه رحمت» آمده، مطالب فصل اول را کامل دارد. پشت نخستین برگ این کتاب علاوه بر مهری منقوش به «ابن محمدعلی محمدحسین» مطالبی با سه تاریخ متفاوت به شرح زیر درج است:

۱. کتاب تذکره میر محمدتقی در دارالدوله کرمانشاهان جناب میرزا ابوالقاسم وزیر در نظر مبارک به رسم پیشکش گذرانید تحریراً فی شهر رجب ۱۲۴۵.
 ۲. دخل بنوبه الاقال و انا العبد المذنب العاصی طالب الرشاد فرهاد فی دارالخلافة طهران مع اربع مجلدات آخر فی ۲۲ شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۶۱ هجری علی هاجرها الف الف سلام (مهر نایب‌الایاله).
 ۳. در سنه ۱۳۳۹ متعلق به این عبد ذلیل تا بعد به که تعلق بگیرد... عبدالمجید ناصرالدوله ابن فرمانفرما ابن فیروز میرزا فرمانفرما ابن عباس میرزا نائب‌السلطنه ولیعهد. پشت کتاب با خط و قلم فرهاد میرزا مطلبی نوشته شده بیانگر اینکه دستنویس به «حاج لطفعلی بیگ آذر تخلص صاحب تذکره تشکده» تعلق داشته «و اشعار شعرا را از این کتاب انتخاب کرده است»، و انتقادی مبنی بر اینکه «از یک قصیده که انتخاب کرده اشعار خوب را ترک کرده نمی‌دانم سلیقه انتخاب نداشته یا اینکه عمداً چنین اشعار برگزیده است که اشعار خود را قصیدتاً و غزلاً جلوه دهد... در حق حاج لطفعلی بیگ همان هجو طوفان کافی است که یک بیت آن در نظر است: ز شعر خود در او بنوشت بسیار سقط شد تذکره در زیر این بار والسلام خیر الختام».
- آغاز: بسمله، جواهر حمد و ثنایی که مفرح قلوب اصحاب دین مبین و مفتاح

ابواب صدور ارباب عشق متین تواند بود سزاوار جمیلی است...
انجام:

شهباز روان ز آشیان دگر است اینجا ز برای طعمه [ای] ساخت گذر
انجامه: تمّ مجلد الاول من کتاب خلاصه‌الاشعار و زبدة الافکار بعون الله الملك
الغفار فی شهر رجب المرجب سنه سبع و الف هجریه (۱۰۰۷) فی بلدة المؤمنین
کاشان حماها الله عن فتن الدوران (به خط تقی الدین کاشی).
مشخصات ظاهری: قطع وزیری ۲۰×۳۲، ۴۹۱ گ، ۳۱ س، اشعار در چهار
ستون، عناوین و فهرست به نسخ و شنگرف، کاتب (?)، با نظارت تقی الدین
کاشانی، کتابت سال ۱۰۰۷ ق.

دو. نسخه خطی به شماره ۷۷۹۰ دانشگاه تهران^{۵۵}

این دستنویس بیاض مجلد دوم از رکن اول خلاصه‌الاشعار است که — جز شرح
احوال و اغلب ابیات منتخب مولانا جلال الدین محمد رومی، که شرح احوال و
اشعارش در هیچ یک از دستنویسهای یافت شده دیده نشد و شرح احوال و اشعار
خواجه افضل الدین کاشانی، که ذکر او تنها در دستنویس کتابخانه شخصی آقای
نصیری امینی آمده است — بقیه موارد را کاملاً داراست و در مواردی چون
مداخل زکی مراغی، هبه الله مشهور به کافی، کمال الدین اسمعیل منحصر به فرد
است؛ البته افتادگیهایی دارد، از این رو شرح احوال و بخشی از اشعار ظهیر الدین
فاریابی (از آغاز دستنویس) و قسمتی از اشعار اثیر الدین محمد اخسیکتی (از
میان) افتاده که با مقابله و تلفیق با دستنویس ۱۰۴ ب دانشگاه تهران کامل
می شود و از پایان، برخی ابیات منتخب سید ذوالفقار شروانی افتاده که غیر از
نسخه حاضر تنها در دستنویس کتابخانه آقای نصیری امینی ذکرش رفته است.
آغاز:

توراست حجت قاطع به دست یعنی تیغ چگونه پیش رود دعوی مزور او

۵۵. به شماره ۷۳۳۹ نیز در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است.

انجام:

من غرقه شده در می چون ساغر و چون کوزه با یار در افتاده بی حاجب و بی پرده
مشخصات ظاهری: جلد تیماج تریاکی مقوایی، قطع وزیری، ۲۸×۱۸، ۴۶۳ گ،
۳۱س ۲۲×۱۳. اشعار در چهار ستون، عناوین شنگرف و به خط نسخ، متن به
نستعلیق سده یازدهم، بی ذکر نام کاتب، کاغذ سپاهانی.

سه. نسخه شماره ۳۲۱ کتابخانه سالتیکف شچدرین

اصل نسخه که در کتابخانه ملی سالتیکف شچدرین روسیه (دورن ۱۸۵۲: ۳۲۱)
نگهداری می شود، از موقوفات آستانه شیخ صفی الدین بوده است و نشان وقف
آستانه را دارد. تصویر این نسخه در کتابخانه وزارت امور خارجه ایران و مرکز
پژوهشی میراث مکتوب موجود است. این دستنویس در بردارنده رکن سوم به
صورت کامل است؛ اما فاقد ترجمه چند تن از شعرا است؛ مثل معین الدین جوینی،
مولانا لطف الله نیشابوری، خواجه حسام الدین رستم بسطامی، بهاء الدین برندق
سمرقندی، که شرح احوال و ابیاتشان در دستنویس شماره ۱۰۴ دانشگاه تهران
آمده است. نام کاتب ذکر نشده، اما خط مؤلف در جای جای کتاب — چه در
حاشیه و چه در متن — دیده می شود که نشان از اصالت نسخه دارد.
آغاز: رکن ثالث از کتاب خلاصه الاشعار و در ذکر بعضی از شعرای مشهور است
و مقامات گذشتگان مبرور...

انجام:

تا چند کند دلم ز دستت فریاد فریادرسی برس به فریاد دلم
انجامه: تمت رکن الثالث من کتاب خلاصه الاشعار و زبدة الافکار فی تاریخ سلخ
شهر ربیع الاول سنه ثلاث و تسعين و تسعمائه.
مشخصات ظاهری: جلد تیماج ضربی، ۱۸۵ گ، ۲۲×۳۳، ۲۴س، اندازه اشعار
در چهار ستون، نستعلیق تحریری، نام کاتب ذکر نشده، با نظارت تقی الدین
کاشی، تاریخ کتابت: سلخ ربیع الاول ۹۹۳ ق.

چهار. شماره ۵۵۰۶ مجلس شورا

این دستنویس از مقدمه خاتمه آغاز می‌گردد؛ هفت اصل نخست بخش خاتمه را دارد که شامل ترجمه ۲۱۳ شاعر می‌شود. کاتب این دستنویس، محمدشریف ابن میرزا نظام، مسئول بیاض دستنویسهایی از خلاصه/الاشعار در زمان حیات مؤلف بوده و نشان نظارت و اضافات تقی‌الدین در بسیاری از دستنویسهای کتابت‌شده او دیده می‌شود. نام این کاتب تنها در این دستنویس و دستنویس مکتبه الامام امیرالمؤمنین العامه در نجف ذکر شده است. آغاز: بسمله، حمد و سپاس بی عدد آفریدگاری را سزد که نفس ناطقه را معدن اسرار معرفت و منبع زلال حکمت گردانید. انجام:

دوستان فارغ ز احوال من شیدا است یار چون کنم نسبت به من بسیار بی پرواست یار (عبدی شروانی)

انجامه: تمّ نصف الاول من مجلد السادس من کتاب خلاصه/الاشعار و زیده/لافکار بعون الله الملك الستار علی يد العبد الضعیف النحیف المحتاج الی رحمة الله الملك اللطیف ابن میرزا نظام محمد شرف الشریف فی التاريخ يوم الاربعاء ثالث و العشرين شهر رجب المرجب سنة ثلاث و عشر و الف الهجریه النبویه.

مشخصات ظاهری: قطع وزیری ۲۰×۱۱،۶۱۴ گ، ۲۵ س، مجدول و مذهب، عنوان نسخ و شنگرف، متن نستعلیق، کاتب محمد شرف ابن میرزا نظام و با نظارت تقی‌الدین کاشی، کتابت: ۱۰۱۳ق، در سه برگ پایانی شعری به تاریخ نگارش ۱۱۱۴ق آمده است.

پنج. دستنویس کتابخانه شخصی ادیب پرومند

این دستنویس ادامه نسخه ۵۵۰۶ مجلس است که پس از ۱۰۱۳ق به دست محمد شرف ابن میرزا نظام کتابت شده است، این دستنویس از اصل هشتم (در ذکر شعرای یزد و کرمان و نواحی آن و دیار هندوستان) آغاز می‌شود و تا اصل دوازدهم را دربردارد و

شامل شرح احوال و اشعار ۱۷۶ سراینده می‌شود؛ اما از ابتدا ترجمه احوال و بخش بسیاری از اشعار مولانا وحشی بافقی افتاده که شامل قصاید، قطعات، ترکیات و قسمت «الف» تا «ر» از غزلیات او است. احمد گلچین معانی این نسخه را به تاریخ ۲۸ دی ماه ۱۳۵۰ مطالعه و با حسن سلیقه تمام فهرست‌نویسی و تجلید نموده است.

دو برگ آسیب‌دیده خارج از مجلد قرار دارد و ترجمه سه شاعر همراه با پاره‌ای ابیات در آن درج شده است. از این سه شاعر جز در فهرست اشپرنگر و این دست‌نویس نشانی نیست. این سه شاعر عبارت‌اند از: مولانا حریمی «که در خوش‌طبعی و ندیمی بر ظرفا و ندمای خراسان فایق و اصل وی از نیشابور است»، حافظ کمال الدین حسین تربتی و مولانا ابوالوجد فارغی.

آغاز:

دل و طبع خویش را گو که شوند نرم‌خوتر
که دلم بهانه جو شد من از او بهانه‌جو تر
انجام:

اگر عشاق را حرمان به قدر آرزو باشد
نصیب ما نخواهد گشت وصلش در قیامت هم
مشخصات ظاهری: قطع وزیری ۱۱×۲۰، ۱۲۴۳ گ، ۲۵ س، اشعار در دو ستون، عنوان نسخ، متن نستعلیق، کاتب محمد شرف ابن میرزا نظام و با نظارت و افزودگیهای تقی‌الدین کاشی، کتابت پس از ۱۰۱۳ ق، آغاز و انجام افتاده است.

دست‌نویسهای هم‌عرض و تکمیلی از خلاصه‌الاشعار به ترتیب اهمیت و مطالب آن

این بخش دربردارنده شش دست‌نویس به شرح زیر است:

شش. نسخه شماره ۱۰۴ ب دانشگاه تهران^{۵۶}

این دست‌نویس از مقدمه آغازین شروع می‌شود و دربردارنده مدخلهایی پراکنده از

۵۶. میکروفیلیمهای این دست‌نویس به شماره‌های ۳۱۹۷، ۲۱۹۱ و ۳۱۹۴، و نسخه عکسی آن به شماره ۴۹۱۲-۴۹۰۹ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگهداری می‌شود.

چهار رکن آغازین کتاب است و ترکیبی است از بیاض و مسوده. انجامه ندارد، از این رو نام کاتبان و تاریخ کتابت ذکر نشده است؛ اما مسوده به خط تقی‌الدین کاشی است. این دستنویس در رکن دوم شامل شرح احوال و ابیاتی منحصر به فرد از تاج‌الدین بن بهاء‌الدین الجامی، حکیم نزاری قهستانی، امیر خسرو دهلوی، سعیدالدین هروی، سید سراجی سگزی، خواجه ناصرالدین بخاری، خواجه عبید زاکانی (در این مدخل بخشهایی از رساله/خلاق/الاشراف وی آمده است)، ابن نصوص فارسی، استاد تاج‌الدین حسن متکلم، مولانا عمیدالملک رکن‌الدین صاین هروی، و در رکن سوم شامل شرح احوال و ابیات منحصر به فرد از معین‌الدین جوینی، مولانا لطف‌الله نیشابوری، خواجه حسام‌الدین رستم بسطامی، بهاء‌الدین برندق سمرقندی، و در رکن چهارم دارای ترجمه منحصر به فرد مولانا عبدالرحمن جامی، امیر همایون اسفراینی، مولانا حسن‌شاه هزال مشهدی، مولانا بنایی، سید میر حاج متخلص به انسی، بابا فغانی، مولانا دوست‌محمد اسفراری متخلص به حالی، مولانا ضیایی نیشابوری، مولانا ظاهری هروی، مولانا علی فیضی دکنی، مولانا حیرتی مروی و مولانا غزالی مشهدی است.

آغاز: جواهر حمد و ثنایی که مفرح قلوب اصحاب دین مبین و مفتاح ابواب صدور ارباب عشق متین تواند بود، سزاوار جمیلی است که تجلیات صفات خود را در آئینه انسان...

انجام: ... امید هست که چون مبتدی به این اخلاق مختار اکابر مواظبت نماید آن را ملکه نفس ناطقه خود گرداند نتیجه آن هرچه تمام‌تر در دنیا و آخرت بیابد. تم الکتاب الاخلاق الاشراف و استغفرالله مر جمیع ناکرها الله.

مشخصات ظاهری: جلد تیماج سرخ ضربی، ۱۹×۲۵، ۴۶۴ گ، ۲۵ س ۱۸×۱۳، اشعار در چهار ستون، عنوان شنگرف، نستعلیق سده دهم، مسوده به خط تقی‌الدین کاشی، کاغذ سمرقندی، برخی از جاها سفید گذاشته شده و حاشیه‌نوشت دارد.

هفت. دستنویس شماره ۲۴۴ مجلس سنا

نسخه منحصر به فرد و نفیسی است به خط مؤلف. این نسخه اهدایی کتابخانه

مهدی بیانی به مجلس سنای سابق است. در صفحه آغازین یادداشتی از آقای بیانی به تاریخ یکم مرداد ۱۳۳۷ آمده است مبنی بر اینکه «نسخه مسوده خلاصه الاشعار تقی الدین کاشانی است و معادل بیست لیره انگلیسی ارزش دارد». شرح احوال و ابیات ۲۰۶ سراینده را دربردارد (ترجمه ۳۸ شاعر تکرار شده است؛ بنابراین بعضی منابع به اشتباه تعداد صاحبان ترجمه این دستنویس را ۲۴۴ شاعر دانسته‌اند). این دستنویس از صفحاتی از مقدمه خاتمه شروع می‌شود. اولین عنوان آن ذکر محتشم کاشی (از اصل اول) است. از مطالب رکن اول ترجمه حسن غزنوی، انوری، شمس طبسی، سراج قمری مذکور است و از رکن دوم ترجمه حسن دهلوی، که هر پنج ترجمه در پایان دستنویس آمده است و، جز از اصل چهارم، از دیگر اصول دوازده‌گانه کتاب مطلب دارد. این دستنویس از مسوده‌های آغازین خلاصه الاشعار است، از این‌رو بسیاری از مطالب را ندارد؛ اما برخی شرح احوال و ابیاتی را دارد که خاص این دستنویس‌اند. شرح احوال و ابیات شاعرانی چون همایی هروی، شیخی هروی، ضیایی بخاری، غزالی چنک هروی، موالی تونی، ملالی مشهدی، خواجه علی واقفی مشهدی، حیدری سبزواری، نکویی هروی، بیکی سبزواری، رونقی مشهدی، میر محمد سبزواری، عهدی نیستانی، همدی مشهدی، فیاضی مشهدی و خواجه محمد خوافی از اصل دوازدهم و ترجمه دردی سمرقندی، وصالی بسطامی از اصل هشتم و ترجمه حلاوی شیرازی از اصل نهم از مطالب منحصر به فرد این دستنویس به شمار می‌رود. از آنجا که تقی الدین کاشی در سال ۹۸۵ق چهار مجلد آغازین را تألیف کرده و در ۹۹۳ق مجلد پنجم را بدان افزوده است، بخش حاضر — که شامل خاتمه و جلد ششم خلاصه الاشعار می‌شود — باید بعد از این سال واقع شده باشد و با توجه به اینکه دستنویس ط، که کتابت ۱۰۰۱ق است در موارد مشترک مطالب بیشتری در مقایسه با این دستنویس دارد از این‌رو دستنویس حاضر پیش از این دستنویس انجام یافته است.

برگه‌هایی از آن در بخشهای مختلف افتاده است و برخی جاها سفید رها شده است تا بعدها مطلب مورد نظر اضافه شود.

آغاز: ... سلامت گشاده بود و راه حرمان بر هیچ مسلمان بسته نیامده، فله الحمد رب السموات و رب الارض و رب العالمین.
انجام: ... و به قدر امکان در مکافات آن کوشی. رباعیه: یاری باید چگونه یاری باید.
مشخصات ظاهری: جلد تیماج سرخ ضربی مقوایی، ۱۸/۵ × ۲۴، ۱۳۶ گ، ۳۰/۱۷×۲۶، اشعار در چهار ستون، نستعلیق، نسخه اصل، کتابت بین سالهای ۹۹۰-۱۰۰۱، افتادگی دارد.

هشت. نسخه شماره ۴۵۴۹ مجلس شورا

این دستنویس دربردارنده بخشهایی از خاتمه به خط مؤلف است و شعرای اصل اول تا هفتم را به صورت آشفته و درهم دارد. صفحه‌شمار پریشان و نامرتب است و بسیاری از صفحات نیز افتاده‌اند. نیاز است صفحات با توجه به نسخه اساس این بخش، نسخه شماره ۵۵۰۶ کتابخانه مجلس شورا، مرتب و دوباره تنظیم شوند. تاریخ کتابت نوشته نشده است؛ اما از آنجا که به خط مؤلف است، با توجه و تطبیق افزودگیها و مطالب نوشته شده با دیگر دستنویسها بین سالهای ۹۹۰-۱۰۱۳ ق نوشته شده است.

آغاز: اصل دوم در ذکر شعرای دارالسلطنة صفاهان حفظها الله تعالى عن مفاسد الدوران...
انجام:

اقبال پیر پرورش طفل مملکت اندر کنار عدل تو چون مادران دهد
مشخصات ظاهری: جلد تیماج مشکی ضربی، جدول‌بندی به زر و مشجر، ۲۳/۵ × ۱۷/۵، ۱۴۷ گ، ۲۶ س ۱۷ × ۱۲/۵، اشعار در چهار ستون، نستعلیق، عنوان شنگرف، نسخه اصل، کتابت بین سالهای ۹۹۰-۱۰۱۳ ق، در صفحه ۲۵۹ آمده است: «این کتاب تذکره دولتشاهی از مال کمترین علی‌اکبر ابن قادر بزاز کاشانی سنه ۱۲۵۲». کاغذ سپاهانی، صفحه‌شمار نامرتب و از میان صفحاتی افتاده است.

نه. نسخه شماره ۵۰۳۴ مجلس شورا

این دستنویس از روی نسخه ۲۷۲ ف کتابخانه مجلس کتابت شده و تاریخ کتابت ذیل مدخل منوچهری (گ ۵۱ ر) سال ۱۲۹۸ ق آمده است. دربردارنده مقدمه آغازین، چهار فصل در باره عشق، و شرح احوال و ابیات احوال و ابیات پنج شاعر رکن اول است که البته اشعار ناصر خسرو، شاعر پنجم، کامل ذکر نشده‌اند. آغاز: بسمله، جواهر حمد و ثنایی که مفرح قلوب اصحاب دین مبین و مفتاح ابواب صدور ارباب عشق متین تواند بود، سزاوار جمیلی است... انجام:

یا ز بهر یکی که پنجه سال
عمر بگذشت بی نماز و طهور
مشخصات ظاهری: جلد تیماج مقوایی قرمز، قطع وزیری ۳۴ × ۲۱/۵، ۸۲ گ،
۳۱ س ۱۴ × ۲۴. اشعار در چهار ستون، عنوان سنگرف، نستعلیق، کتابت ۱۲۹۸،
کاغذ فرنگی. صفحه شمار در چند صفحه نخست نامرتب است.

ده. نسخه شماره ۱۰۶ ف کتابخانه ملی ایران

این دستنویس از «اختیارات دیوان علی بن ابی طالب علی (ع)» آغاز می‌شود و بخشهای پراکنده‌ای از مجلد اول از رکن اول را دارا است و به شرح احوال و ابیات فلکی شروانی ختم می‌شود. آغاز: یعسوب الواصلین، مطلوب الکاملین، خورشید سپهر امامت، جمشید سریر کرامت، واقف معارج لاهوت، عارف مدارج ناسوت، منبع عیون مشاهده... انجام:

در دل از بس ندم که هست مرا
طاقت آنکه دم بر آرم نیست
مشخصات ظاهری: نستعلیق شکسته، احتمالاً قرن سیزدهم هجری، دارای دو جدول: بیرونی زر و سیاه، دور سطور زر و سنگرف و آبی و سیاه، میان مصرعها دو جدول سیاه و زر، تعدادی صفحات سفید و مجلد، میان صفحات ۱۱۰ و ۱۱۱ و همچنین اول و آخر کتاب و از ۴۰۷ تا ۴۱۱ و میان ۴۲۱ و ۴۲۲ سفید است، صفحه اول کتاب

افتاده و بین شرح حال یک شاعر تا شاعر دیگر مقداری کاغذ سفید است و ظاهراً کاتب می‌خواسته اشعار دیگری اضافه کند. سرفصلها خالی است و شاید علت آن بوده که کاتب قصد داشته آن را با مرکب قرمز بیاورد. جلد: مقوایی نقاشی، گل و بته زر و شنگرف و سبز، حاشیه گل و بته، اندرون نرگس زر و شنگرف و سبز و زرد، ۲۰۰ × ۲۹۵، کاغذ فرنگی، ۲۲۸ گ، ۲۵ س ۱۲۵ × ۱۹۵ (انوار ۱۳۴۳: ۱/۱۰۳-۱۰۴).

یازده. نسخه ۵۹ ج دانشکده ادبیات

میکروفیلیمهای آن به شماره‌های ۱۸۱۳ و ۵۶۲۸ و نسخه عکسی آن به شماره ۴۳۳۷-۴۳۴۱ موجود است. از روی دستنویسهای آغازین کتابت شده و شامل موارد تکمیلی و نهایی خلاصه‌الشعار نمی‌شود. غلط املایی و اشتباه بسیار دارد. ترجمه شعرای اصلهای اول، دوم، سوم، پنجم، ششم، هفتم، هشتم، نهم، دهم و یازدهم را به صورت نسبتاً پراکنده دارد و از رکن اول شرح احوال و ابیات خاقانی، انوری و سنایی در آن ذکر شده است. نسخه در پاریس در ۲۷/۱۰/۲۸ در دست اقبال بوده است که یادداشتی بر آن نوشته و آن را فهرست کرده است، قزوینی نیز یادداشتهایی بر آن نوشته است. آغاز: و تشریف سلطنت در بارگاه احدیت او می‌بخشند تا اساس ارکان جهان نهاده. انجام:

هرگز نشد دعای من خسته مستجاب شرمندهم که رو به سوی آسمان کنم
مشخصات ظاهری: جلد تیماج قهوه‌ای ضربی مقوایی، ۲۴×۱۷/۵، ۳۶۸ گ،
۲۵ س ۱۲×۱۸، اشعار در چهار ستون، خط نسخ، کاغذ سپاهانی، افتادگی دارد.

دستنویسهای تكمله‌ای و مدخلهای پراکنده از خلاصه‌الشعار و
زبدة‌لافکار

دستنویسهای این بخش بیش از دوازده مورد است و با این مشخصات:

دوازده. نسخه شماره ۸۴ کتابخانه چشمه رحمت در شهر غازی پور
این دستنویس در کتابخانه چشمه رحمت، واقع در غازی پور هند، به شماره ۸۴
نگهداری می شود که به همت مرکز احیا کشف و با تلاش آقای جواد بشری (۱۳۸۸:
۳۱-۲) شناسایی و بررسی شده است. مشخصات دستنویس به شرح زیر است:
نسخه ای است در قطع وزیری بزرگ و شاید در اندازه رحلی کوچک دارای
چهار ستون نوشته در صفحات شعردار، هر صفحه دارای ۲۵ یا سی سطر
ریزنویس که البته گویا صفحات ۲۵ سطری پاکنویس شده و صفحات سی
سطری به صورت مسود باشند. قریب به اتفاق قسمتها به خط تقی الدین است که
برخی مدخلها مانند مدخل عتیقی با قلم دیگری نوشته شده است. عناوین به
شنگرف است. موریانه به نسخه بسیار آسیب زده است و رطوبت و فرسودگی به
اکثر برگها سرایت کرده است. نسخه دو یا سه مرتبه شماره صفحه خورده، این
نسخه به تناوب مدخلهایی پراکنده از رکنهای اول تا چهارم را شامل است.
دستنویس با ذکر میرحسین شفیعی معمایی آغاز می شود و به ذکر سید جلال
جعفر فراهانی ختم می شود.

سیزده. دستنویس شماره ۳۲۲ کتابخانه شخصی فخرالدین نصیری امینی
این دستنویس هم اکنون در کتابخانه مجلس به شماره ۱۶۷۸۳ نگهداری می شود
(بشری ۱۳۹۰: ۱۸). دستنویس به خط تقی الدین کاشانی و به تاریخ ۹۹۹ ق
کتابت شده است؛ مشتمل بر نوزده جزوه و ۲۵ شاعر است که از رضی الدین
نیشابوری آغاز و به اثیرالدین اومانی ختم می شود و در کل ترجمه ۲۵ تن از
شاعران رکن اول را به صورت مداخل پراکنده داراست.
انجامه: تمّ الانتخاب بعون الله الملك الوهاب^{۵۷} فی شهر شعبان المعظم سنه تسع و

۵۷. مشخصات این دستنویس در مقدمه کتاب مونس/الاحرار بدرالدین جاجرمی به تصحیح
میر صالح طبیبی (۱۳۵۰: ۷-۱۷) آمده است. اطلاعات نقل شده از این منبع خلاصه شده
است. کلمه را فهرست نگار «النواب» درج کرده است، از آنجا که در حال حاضر دسترسی
به اصل نسخه ممکن نیست، تصحیح قیاسی شد.

تسعين و تسعمائه الهجرية في يده مؤلفه تقى الدين محمد الحسينى فى بلدة المؤمنين كاشان.

مشخصات ظاهري: ۲۵×۱۹، ۲۸ س، اشعار در دو ستون.

چهارده. دستنویس شماره ۶۹۴۶ کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی در قم دستنویسی است دربردارنده هفت تن از شعرای رکن اول خلاصه‌الشعار که از معزالدين مختاری آغاز و به ازرقی هروی ختم می‌شود. به غیر از ترجمه حسن غزنوی، که کاتبی به نام رفیع‌الدین بن علی غفاری کتابت کرده، مابقی موارد به خط تقی‌الدین کاشانی نوشته شده است. پایان تمامی ترجمه‌های ذکر شده انجامه دارد و کلیه مطالب به سال ۹۹۸ ق و در کاشان کتابت شده است.

در انجامه کاتب آمده است: اتمام یافت انتخاب اشعار در نثار سید بزرگوار جامع کمالات صوری و معنوی سید حسن غزنوی نور ضریحه، علی ما انتخابه منتخبه مؤلف التذکره الجدیدیه السید الحسیب النسیب امیر تقی‌الدین محمد الشهير بمیر تذکره بلغه الله تعالى ايانا الى آمال و الامالى على یدى العبد الراخى عفو ربه الباری رفیع‌الدین بن علی غفاری فى ليله الغره من شهر صفر سنة ۹۹۸ هجرية نبوية.

آغاز: ذکر حکیم معزالدين مختاری: اسم اصل وی عثمان مختاری است و در ابتدا عثمان تخلص کرده و بعد از آن به مختاری بدل نموده... انجام:

خورشید به مثل گوید ای سرو بلند چون خندیدی بار دگر ناز بخند انجامه: تمت الانتخابات من جملة الانتخابات کتاب خلاصه‌الشعار و زبدة الافکار علی ید مؤلفه و منتخبه العبد الفقير المحتاج الى رحمة الله الملك الغنى تقى الدين محمد بن شرف الدين على الحسينى فى شهر ذى‌العقده الحرام الهجرية فى دارالمؤمنين كاشان حماها عن مفسد الدوران.

مشخصات ظاهري: جلد تیماج رو قرمز و پشت قهوه‌ای، ۲۹۵ گ، سطور مختلف،

اغلب ۲۱ س ۲۰.۵×۱۲/۵، اشعار در دو ستون، نستعلیق تقی‌الدین کاشانی و رفیع‌الدین بن علی غفاری، کتابت محرم سال ۹۹۸ ق تا ذی‌العقده همان سال.

پانزده. دستنویس شماره ۹۸۲ ط کتابخانه مجلس

این نسخه در سلسله دستنویسهای اهدایی مرحوم سید محمدصادق طباطبایی به کتابخانه مجلس شورای اسلامی است به خط مؤلف، که از ابتدا ناقص است و با بخشی از اشعار محتشم کاشانی شروع، و در ادامه، برخی مطالب اصل سوم، نهم و یازدهم بیان می‌شود. پس از انجامه شعری به خط تقی‌الدین کاشی «لواحد من القدما» آمده که خطاب به خوانندگان است و با این مطلع:
در این قصیده نگه کن به چشم معنی بین که رشک لعبت مانی و صورت چین است
آغاز:

وان نظم مدح نکته‌شناسی بود که او از بهر نکته‌دان دل و کف بحر و کان کند

انجام:

بقا طفیلی خوان تو باد تا به ابد چو عمر منزلت را مباد بیم زوال
انجامه: تمت الانتخبات من جمله خاتمه کتاب خلاصه/الاشعار و زبدة/الافکار
علی ید مؤلفه و مصنفه و منتخبه اقل عباد الله الملك الغنی تقی‌الدین محمدبن
شرف‌الدین علی الحسینی فی رابع عشر شهر جمادی الاخری من العام الاول من
المائة الحادی عشر من هجرة النبویة فی بلدة المؤمنین کاشان حماها الله تعالی
عن آفات الزمان.

مشخصات ظاهری: قطع ۱۱/۵ × ۱۸/۵، ۵۱۸ گ، بیست س، اشعار در دو ستون، نستعلیق، نسخه اصل، کتابت ۱۰۰۱ ق.

شانزده. دستنویس شماره ۴۰۷۸ کتابخانه ملی ملک

این دستنویس شامل ترجمه احوال و اشعار سیزده شاعر از بخشهای مختلف کتاب است که بعد در تدوین نهایی در محل خویش رونویس شده‌اند. متن به خط

محمدشرف ابن میرزا نظام کتابت شده و نشانه‌های نظارت به خط تقی‌الدین کاشانی نیز دیده می‌شود. در پایان دستنویس نوشته شده است: «قابل باصله حرره مؤلفه تقی‌الدین محمدالحسین فی سنه ۱۰۱۳» و ممهور به مهر «محمدحسین» است. آغاز: ... ترصیعات کلامش از کسوه تصنع مبراً و تجنیسات بیانش از وصمت توقع مبرا. انجام:

از پهلوی مرد زن برون آوردند یعنی که تهی خوش است پهلوی از زن مشخصات ظاهری: جلد میشن قهوه‌ای سیر، ۲۱۸ گ، ۲۷ س ۲۵/۵×۱۲/۶، اشعار در چهار ستون، نستعلیق، عنوان و نشان سنگرف، کاغذ ترمه، آغاز افتاده است.

هفده. دستنویسی دیگر از کتابخانه شخصی ادیب برومند

در ۳۳۰ ورق به قطع رقعی، تحریر قرن یازدهم، در ذکر ۳۲ شاعر، از اصل اول محتشم کاشانی، حیدر معمایی، حسابی کاشانی، فهمی کاشی، تشبیهی کاشی، غضنفر کرجاری، حاتم کاشی، مولانارضایی و شجاع کاشی، از اصل دوم حزنی و نوری اصفهانی، از اصل سوم ملک قمی و والهی قمی، از اصل هفتم فارغ تبریزی، از اصل هشتم پیامی کرمانی از اصل نهم مولانا غیرتی و عرفی شیرازی، از اصل دهم علینقی کمره‌ای و رشکی همدانی، از اصل یازدهم شانی تکلو، حالتی استرآبادی و سحابی استرآبادی، و از اصل دوازدهم صالحی مشهدی، ظهوری ترشیزی، اقدسی مشهدی، مردمی مشهدی، نسبتی مشهدی، صبوری هروی، ذوقی تونی، فکری مشهدی، رباعی مشهدی و مخلصی سبزواری ذکر شده‌اند. اطلاعات این دستنویس در پیوست تاریخ تذکره‌های فارسی (گلچین معانی ۱۳۶۳: ۸۴۰-۸۴۱) آمده است و از جزئیات دیگر این دستنویس اطلاعی در دست نیست.

هجده. دستنویس مجموعه نورانی وصال در شیراز

مجموعه نورانی وصال در حال حاضر دارای جای مشخصی نیست و از آن

استفاده نمی‌شود. مشخصات دستنویس در نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (۲۹۱/۵) بدین شرح آمده است: «گزیده اشعار ادیب صابر و رضی‌الدین نیشابوری (مورخ صفر ۱۰۰۵ ق) و اثیرالدین اخسیکتی (مورخ پایان صفر ۱۰۰۵) به خط مؤلف.»

در کتابخانه ملی ایران دستنویسی با عنوان «شرح حال و منتخبات اشعار ادیب صابر، رضی‌الدین نیشابوری و اثیرالدین اخسیکتی» به شماره ۱۹۰۸۱ موجود است که به خط مؤلف (تقی‌الدین کاشانی) و به همان تاریخ (صفر ۱۰۰۵ ق) کتابت شده است. این دستنویس از مجموعه نوازی پهلوی به کتابخانه ملی انتقال یافته و از آنجایی که مندرجات، تاریخ کتابت و مؤلف آن یکی است به اعتقاد نگارنده همان دستنویس مجموعه نورانی وصال است. آغاز: هو الجامع، ذکر ملک‌الافاضل و الاکابر شهاب‌الدین ادیب صابر از صنایع اکابر بخارا و فحول علمای آنجاست. انجام:

بیامرز یا رب مر آن را که گفت بیامرز یا رب مر اخسیکتی را انجامه: تمت الانتخاب بعون الله الملك الوهاب علی يد مؤلفه و مصنفه و منتخبه اقل خلق الله الملك الغنی تقی‌الدین محمد بن شرف‌الدین علی الحسینی [الکاشانی]... فی سلخ صفر ختم بالخير و الظفر من عام خمس و الف هجریه. مشخصات ظاهری: جلد تیماج مشکی مقوایی، ۲۳۷ × ۱۲۵، ۱۲۹ گ، ۲۶ س ۶۵ × ۱۸۰، اشعار در دو ستون، نستعلیق، کاغذ سمرقندی، عناوین سنگرف، نسخه اصل، کتابت ۱۰۰۵ ق.

نوزده. نسخه شماره ۴۴۸۰ دانشگاه تهران

در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی (۳۴۲۹/۱۳) دستنویسی به شماره ۴۴۸۰ نگهداری می‌شود که به اشتباه به نام عرفات‌العاشقین ضبط شده است. این دستنویس را احمد گلچین معانی در جلد دوم تاریخ تذکره‌های فارسی (ص ۱۲)

شناسایی کرده است. در آنجا نام تقی الحسینی ذیل ترجمه ادیب صابر آمده است. نسخه شامل بخشهایی از رکن اول خلاصه‌الاشعار می‌شود.

بیست و بیست و یک. نسخه‌های شماره ۶۶۷ و ۶۶۸ کتابخانه ایندیا آفیس میکروفیلم این دو نسخه را سالها پیش کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد (به شماره ۳۱۲) تهیه کرده است.

دستنویس شماره ۶۶۷ در سه مجلد است: جلد نخست شامل مجلد اول و مجلد دوم از رکن اول (۴۵۵ گ) و جلد دوم دربردارنده رکن دوم و رکن سوم (۴۳۹ گ) و جلد سوم شامل خاتمه و ذیل خاتمه (۴۶۲ گ) است. مطابق آخرین ویرایش خلاصه‌الاشعار تنظیم شده است، البته بدون ذکر اشعار. رکن چهارم در این دستنویس نیامده است و دیگر مطالب تذکره عمدتاً آمده است. به‌ویژه شرح حال اغلب سرایندگان رکن دوم این نسخه در بین دستنویسهای موجود در ایران و قابل دسترس منحصربه‌فرد است. ترجمه احوال عبدل ساکنی، عزى رشتی، صانعی بدخشانی، میر محمد هاشم سنجر کاشی، غیرتی، قیدی شیرازی، قدری شیرازی، عرفی، عالمی، لطفی، شاه داعی، ابواسحق اینجو، حلاوی و اقدسی مشهدی را ندارد، اما ترجمه احوال سید کریم‌الدین هاشم، میرعلی کسکنی، غباری جوینی تنها در این دستنویس دیده می‌شود. نام کاتب ذکر نشده و همه مطالب به خط یک نفر است. از روی دستنویس نوشته شده برای سلطان ابراهیم عادلشاه بیجاوری کاتب شده و نام عادلشاه در تقدیم‌نامه آن (گ ۹) آمده است. در آغاز جلد دوم این دستنویس ترقیمه‌ای به این تاریخ ذکر شده است: «يوم الثلاثاء احدى عشرين من شهر رمضان المبارك سنة ثلثين و ثمان و الف هجرية النبويه [روز سه‌شنبه ۲۱ ماه رمضان سال ۱۰۸۳]» (ند، گ ۴۵۴ ر).

آغاز: بسمله، جواهر حمد و ثنایی که مفرح قلوب اصحاب دین مبین و مفتاح ابواب صدور ارباب متین تواند بود.

انجام: بحر و کانی که در کف و دل توست مایه بحرها و کانه‌ها باد.

انجامه: تمت خاتمة کتاب خلاصه‌الاشعار وزبدة الافکار. تمام شد.

مشخصات ظاهری: $۱۰\frac{1}{8} \times ۷\frac{1}{4}$ اینچ،^{۵۸} ۱۳۴۷ گ پانزده س، خط نستعلیق، کتابت سال ۱۰۸۳ ق، کاتب نامعلوم.

دستنویس شماره ۶۶۸ در یک مجلد است و مطالب پراکنده‌ای از دوازده اصل خاتمه را دربر می‌گیرد. چنانکه از تاریخ کتابت نیز مشخص است، از روی دستنویسهایی که مربوط به آغاز کار تذکره بوده کتابت شده است و مطالب تکمیلی را ندارد. افزون بر این، تصاویر کیفیت چندانی ندارند. برگها آسیب دیده‌اند، خوانش اغلب مطالب دشوار است و نسخه افتادگی بسیار دارد، از این رو در بخش نمایه مداخل این دستنویس لحاظ نشده است.

آغاز:....^{۵۹} کاسر لشکر غوایت، شاه ایوان هل اتی و ماه آسمان لافتی مدرس مدرسه سلونی، معلم علم لدنی...

انجام: بحر و کانی که در کف و دل توست مایه بحرها و کانه باد.
انجامه: وقع الفراغ من تسویده الفقیر المحتاج الی الله الملك السبحان عبدالفتاح بن شمس‌الدین محمد الکاشانی فی منتصف شهر جمادی الثانی سنه ثلث و تسعین و تسعمائه [۹۹۷] الهجرية النبویه.

مشخصات ظاهری: اندازه $۱۲\frac{1}{4}$ اینچ $\times$ $۷\frac{3}{4}$ اینچ،^{۶۰} ۳۱۸ گ، ۲۴ س، اشعار در چهار ستون، نستعلیق، کتابت سال ۹۹۷ ق، کاتب عبدالفتاح بن شمس‌الدین محمد الکاشانی.

بیست و دو. دستنویس اهدایی به کتابخانه آستان قدس رضوی در سال ۱۳۷۶ ش از سوی مقام معظم رهبری میکروفیلمی به کتابخانه آستان قدس رضوی اهدا گردیده، که به خط مؤلف در ۱۰۰۴ ق کتابت شده است. اغلب صفحات افتاده و تنها ۴۵ برگ باقی مانده است. در حاشیه صفحه پایانی مطلبی به تاریخ ۱۲۳۷ ق به خط محمد محسن نوشته شده است، مبنی بر اینکه اوراق مکتوبی این

۵۸. به نقل از: اته ۱۹۰۳: ۳۴۷/۴.

۵۹. عبارت افتاده است.

۶۰. به نقل از: همانجا.

مجلد ۴۳۱ ورق است. این جمله فهرست‌نگار را به اشتباه افکنده و از این رو کاتب و تاریخ کتابت را از این جمله درج کرده است. دستنویس بسیار آسیب دیده است و با اینکه به عنوان رکن دوم، معادل مجلد سوم از خلاصه‌الاشعار معرفی شده، تنها صفحه نخست و سه صفحه پایانی از این بخش است و ترجمانی پراکنده از اصل اول، اصل دهم و اصل یازدهم را شامل می‌شود. از جمله ترجمان این سرایندگان: حسن سلطان، حیدر معمای، میر معزالدین محمد، خواجه امین‌الدین محمد، میرزا حسابی، ضیاء‌الدین محمد، میرزا جلال‌الدین محمد حکیم، مولانا رکن‌الدین مسعود، مولانا تابعی، مولانا فردی، مولانا شوخی، مولانا تاجری، مولانا خضری، و مولانا حالتی کابلی. آغاز: فهرست مجلد الثالث من کتاب خلاصه‌الاشعار و زیادة الافکار و آن مشتمل است بر ذکر غزلسرایان متقدمین و بعضی قصیده‌گویان که با ایشان معاصر بوده‌اند. انجام:

یا رب به ولای آن عزیزان که فقیر
کردم صفت کمال هر یک تحریر
.....^{۶۱}
از من نظر رحمت خود باز مگیر

انجامه: انشاءالله تعالی در مجلد رابع که رکن ثالث است، ابتدا از افضل الشعرا خواجه حافظ کرده در ذیل اشعار او شعرای آن زمان سمت تحریر خواهد یافت تا غزلسرایان زمان مولانا جامی که هر کدام بار جوهری‌اند از کانی امیدوار از کرم و فضل ایزد تعالی که جمیع طالبان زروة علیا را به هدایت توفیق به مطالب و مقاصد خود برساند بحق محمد و آله الطاهرین، تم فی یوم السبت سلخ شهر رجب المرجب سنة اربع و الف من الهجرة النبویة علیه افضل التحية. مشخصات ظاهری: ۱۸×۲۳، ۴۵ گ ۲۳ س، عناوین سنگرف، اشعار در چهار ستون، نستعلیق، کاتب تقی‌الدین کاشانی، کتابت ۱۰۰۴ق، حاشیه و افتادگی دارد، نسخه آسیب‌دیده است.

بیست و سه. دستنویسهایی که به اشتباه به عنوان دیوان شاعران معرفی شده‌اند با توجه به تحقیقی که احمد گلچین معانی (هامش ص ۵۵۱) انجام داده است و از آن به جنایتی نسبت به تمام مجموعه‌های آستان قدس رضوی تعبیر کرده‌اند، متصدیان کتابخانه با جدا کردن شرح حال و منتخبات ازرقی، ابوالفرج رونی، ابوالفرج سجزی به شماره ۴۵۸۸ و به نام «دیوان ازرقی هروی» و همچنین شرح احوال و ابیات رشید وطواط و سید حسن اشرف غزنوی به شماره‌های ۴۶۵۷ و ۴۶۷۳ — که در واقع بخشهایی از رکن اول خلاصه‌الشعارند — هر بخش را به عنوان اثری مستقل شماره خاص داده و تجلید کرده‌اند. متأسفانه این جنایت به همینجا ختم نمی‌شود.^{۶۲}

خلاصه‌الشعار و زبدة‌الافکار در خارج از ایران

علاوه بر موارد نامبرده، در مراحل تحقیق به دستنویسهایی برخورد شد که خارج از ایران نگهداری می‌شوند و دستیابی به آنها — اگر نگوییم غیرممکن، دست‌کم دشوار — است. از آنجا که اولین گام در احیای چنین دستنویسهایی معرفی آنهاست، به بیان ویژگیهای هر کدام — آن‌چنان که در فهرست نسخه‌های خطی آمده است — پرداخته می‌شود:

۱. فهرست نسخ خطی کتابخانه راجه محمودآباد لکهنو (خواجہ پیری، ۴۲۱،

ردیف ۱۲۸، به نام خلاصه‌الشعار).

آغاز:

چند روزی باز بی دیدار او سر می‌کنم امتحان صبر خود یک بار دیگر می‌کنم
مشخصات ظاهری: کرم‌خورده، آغاز و انجام افتاده، دارای حواشی، نستعلیق،
۱۲۸۰ گ، ۲۲/۵×۱۴، شانزده س.

۶۲. بنا به مشاهدۀ استاد فرهیخته، سید علی میرافضلی، بسیاری از دیوانهای شعری کهن که از سده یازدهم به بعد کتابت شده‌اند، متکی به انتخابات تقی‌الدین کاشانی بوده‌اند؛ به عبارتی، متن این دیوانها در واقع خلاصه‌ای از اصل دیوان بوده که کاتب از خلاصه‌الشعار برگرفته است.

۲. سیری در کتابخانه‌های هند و پاکستان (عطاردی ۱۳۷۶: ذیل مدخل شماره ۲۱۸ کتابخانه خدابخش پتنه در هندوستان).

مجلد چهارم خلاصه‌الاشعار مطابق رکن سوم آن، شامل ترجمه حافظ شیرازی تا سلطان حسین میرزا بایقرا، به خط نستعلیق ریز و افزوده‌های مؤلف در حاشیه، ۳۹۴ گ.

۳. سیری در کتابخانه‌های هند و پاکستان (عطاردی ۱۳۷۶: ذیل مدخل شماره ۲۳۸۹ کتابخانه رضا رامپور هندوستان).

از مطالب و ویژگیهای این دستنویس اطلاعی در دست نیست.

۴. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سلطنتی برلین (پرچ ۱۸۸۸: ش ۶۴۷)

(Pertsch, *Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, n. 647)

این دستنویس دربردارنده شاعران خاتمه دوم خلاصه‌الاشعار است که ذکر آنها تنها در این فهرست آمده است. این خاتمه شرح احوال و اشعار شاعران را دربر نمی‌گیرد و تنها گزیده اشعار سرایندگان را شامل می‌شود که پس از اتمام خلاصه‌الاشعار، پیش از سال ۱۰۱۶ ش، دیوانشان به دست مؤلف رسیده است. جالب اینکه نام تقی‌الدین کاشانی در قسمت حرف ذ به نام «تقی‌الدین محمد الحسینی المتخلص به ذکری» آمده است و ویلهلم پرچ یادآور شده‌اند که مانند بقیه سرایندگان، تنها ذکر اشعارش آمده و شرح حال او نیامده است.

نسخه‌شناسی: ۴۲۹ گ، ۱۶×۲۰، نستعلیق متوسط. متن بد و غیرقابل خوانش [از این رو تشخیص بیشتر اسمها با علامت سؤال و تشخیص احتمالی آمده است].

۵ و ۶: فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی و اردوی کتابخانه شاهان اوده (اشپرنگر ۱۹۷۹: ۱۵/۱)

(Sperenger, *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustany Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh*, Vol. 1., p. 15)

ش ۸ موتی محل: مجلد سوم مطابق رکن دوم در ۸۶۰ گ و مجلد مربوط به خاتمه ۷۵۰ گ.

ش ۹ موتی محل: دستنویسی فاقد ابیات دربردارنده شرح حال و مقدمه، کتابت ۱۰۴۰ ق، ۸۶۵ گ.

۷. بلوشه (ج ۳، ش ۱۲۴۲). با شرح احوال عمیق، سوزنی، رشید و طواط، فلکی، عمادی از رکن یک، از مجلدات نسخه اصلی تذکره تقی کاشی مربوط به اواخر قرن شانزدهم میلادی.^{۶۳}

۸. بانکی پور (ج ۸، ش ۶۸۴). تنها شامل رکن سوم مطابق مجلد چهارم با تجدید و نظر و اضافت مؤلف، اواخر قرن شانزدهم و اوایل قرن هفدهم میلادی.

۹. Rieu suppt. (ش ۱۰۵). تنها مدخل فصول و مجلد یکم را داراست. شامل شرح احوال و ابیات ۲۱ تن از شاعران مجلد اول است و از آخر افتادگی دارد. مربوط به قرن شانزدهم میلادی.

۱۰. Lindesiana (ص ۲۲۳، ش ۳۱۲)، دومین تدوین فاقد رکن چهارم، به تاریخ ۱۰۳۸ ق «نسخه بلاند».

در تاریخ ادبیات/استوری (ص ۸۰) در باره این دستنویس آمده است: «همه این اثر در دستنویسی موجود است که حدود ۱۰۱۶ کامل شده و به خاتمه دوم

۶۳. شماره‌های ۷ تا ۱۱ به نقل از تاریخ ادبیات/استوری (۱۹۵۳: ۱۰۵-۸۰۴/۲/۱) نوشته شده است.

پایان یافته، که شامل اشعاری بدون شرح حال از شصت شاعر که اغلب دیوان خودشان را بعد از اتمام خلاصه‌الاشعار برای مؤلف فرستاده‌اند و دربردارنده یک ذیل است در اعتقادات و افکارش در تألیف (نک: بلاند ص ۱۳۱-۲ نقل از: استوری ۱۹۵۳: ۸۰۵).

۱۱. ایوانف (ضمیمه ۲ ش ۹۳۲) مشتمل بر رکن سوم مطابق مجلد چهارم از ۱۸۷۳ م.

۱۲. مکتبه الامام امیرالمؤمنین العامه در نجف (دانش‌پژوه و افشار ۱۳۴۶: ۴۱۷/۵).

مشخصات: «خلاصه‌الاشعار و زیده‌الافکار، کاتب محمدشریف‌بن میرنظام، کتابت ۱۷ رجب ۱۰۰۸، نسخه تا سرگذشت امیر عمادی را دارد.»

۱۳. کتابخانه دانشگاه شیکاگو در شهر شیکاگو. کد دستیابی: A11988 (شریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۷).

مشخصات: خلاصه‌الاشعار و زیده‌الافکار، نستعلیق سده یازدهم هجری، آغاز و انجام افتاده، با یادداشت «ابن محمد صالح اصفهانی...» و یادداشت دیگری در آغاز نسخه مبنی بر اینکه از یک خراسانی از «جماعت بیچاره عالی‌خانی نجف قلی‌خان» خریده شده است. نخستین عنوان در نسخه، فصل هشتم در ذکر شعرای یزد و کرمان تا هندوستان است در دو فصل: نخست در ذکر سرایندگان یزد که از وحشی بافقی آغاز می‌شود و دوم شاعران کرمان و هند که از شمس‌الدین در آن یاد می‌گردد؛ سپس فصل نهم در سرایندگان شیراز و ذکر شرف‌الدین غیرتی، فصل دهم همدان و یک لاحق در باره سرایندگان جربادقان و قصبات آن و لاحقۀ ثالث در ذکر مستعدان قصبه خوانسار و ذکر قاضی حسین در این دستنویس آمده است. فصل یازدهم در ذکر شاعران ری و استرabad است

در دو فصل: نخست سرایندگان ری (قاسم بیک حالتی) و دیگر سرایندگان استرabad تا می‌رسد به فصل دوازدهم از خاتمه خلاصه‌الاشعار در ذکر سخنسرایان بلاد خراسان، در اینجا از میرهاشمی استرabadی کتابدار فرهاد قرامان لوی که شاعر و مورخ و ادیب و کماندار بوده‌است یاد می‌شود.

نتیجه بررسی دستنویسها

با مطالعه دستنویسها و مطالب طبقه‌بندی‌شده از داده‌های این بخش، نتایج زیر — برای دستیابی به دستنویس کاملی از خلاصه‌الاشعار — حاصل شده است:

اغلب مطالب مجلد اول از رکن اول در دستنویس شماره ۲۷۲ ف کتابخانه مجلس و اغلب مطالب مجلد دوم از رکن اول در دستنویس شماره ۷۷۹۰ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. از مطالب رکن دوم، جز ترجمه مستقل احوال سرایندگان در نسخه ایندیا آفیس و شرح احوال و ابیاتی پراکنده در دستنویسهای موجود و قابل دسترس در ایران، چیزی یافت نشد. علاوه بر نسخه ایندیا آفیس، در فهرست نسخ خطی خارج از ایران نسخه لندزیانا ش ۳۱۲، نسخه کاملی که اشپرنگر و بلاند از آن یاد می‌کنند، نیز متذکر فاقد بودن دستنویس از رکن چهارم شده‌اند و جز ترجمه احوالی پراکنده از ۲۶ شاعر این بخش نسخه‌ای در دست نیست. بنابراین به نظر می‌رسد نسخه اساس این بخش، یا به‌طور کلی از دست رفته و یا میر تذکره در نگارش این بخش توفیق نیافته است، که حدس دوم نزدیک به یقین است. اغلب مطالب رکن سوم را دستنویس کتابخانه سالتیکف شچدرین دارد. از این میان شرح احوال و ابیات قوامی گنجه‌ای از رکن اول، تنها در دستنویس کتابخانه چشمه رحمت، و ترجمه افضل‌الدین کاشانی از مجلد دوم رکن اول، تنها در دستنویس کتابخانه نصیری امینی، و شرح احوال معین‌الدین جوینی، لطف‌الله نیشابوری، رستم بسطامی و بهاء‌الدین برندق سمرقندی از رکن سوم، تنها در دستنویس شماره ۱۰۴ ب کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است که مطالب رکنهای اول و سوم را کامل می‌کند. برخی مطالب رکنهای دوم و

چهارم نیز به صورت پراکنده در دستنویس ۱۰۴ب کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه چشمه رحمت آمده است.

کامل‌ترین صورت موجود و قابل دسترس از بخش خاتمه خلاصه‌الشعار به کتابت محمد شرف ابن میرزا نظام و نظارت تقی کاشی در دست است که نیمی از آن، از اصل اول تا پایان اصل هفتم، در کتابخانه مجلس به شماره ۵۵۰۶ موجود است و نیم دیگر آن — که البته از آغاز و انجام افتادگی دارد — در کتابخانه شخصی عبدالعلی ادیب برومند نگهداری می‌شود.

در باره برخی دستنویسها — که ترتیب منطقی و منظم ارائه شده از سوی مؤلف را ندارند — این نکته شایان ذکر است که تقی کاشانی بعد از تکمیل مطالب یک یا چند شاعر از بخشهای مختلف، تکمله‌ای می‌ساخته و مطالب را آنجا ضبط می‌کرده است تا پس از تکمیل بخش مربوط، به آن اضافه سازد. از این رو با دستنویسهایی چون ۹۸۲ط مجلس، ۶۹۴۶ مرعشی نجفی، چشمه رحمت، و ۴۰۷۸ ملک مواجه می‌شویم که ترجمه شاعران به ترتیب سیاق اصلی تذکره داخل نشده‌اند و به شکل مدخلهای پراکنده از خلاصه‌الشعارند.

در نهایت، با توجه به آنچه از دستنویسهای موجود از خلاصه‌الشعار دریافت شد، این نتیجه به دست آمد که بهترین راه احیای این اثر، تصحیح به روش انتقادی و شیوه تلفیقی است. به عبارتی ضروری است در تصحیح هر قسمت، تمامی دستنویسهای موجود از هر بخش مورد بررسی قرار گیرد؛ چرا که شیوه التقاطی که بر مبنای چند نسخه غلط است، به دلیل ضبط صحیح دستنویسهای موجود، به کار نمی‌آید و شیوه نسخه اساس، به دلیل ضبط ناقص اقدم نسخ و نبود دستنویس کامل به خط مؤلف و فرآیند تکمیل در طول نگارش، کارساز نیست.

نمایه شاعران خلاصه الاشعار

پیشتر احمد گلچین معانی در اثر ارزشمند تاریخ تذکره‌های فارسی (۱۳۴۸: ۵۲۴-۵۵۶) فهرستی از مندرجات و برخی از نسخه‌های خلاصه‌الاشعار را آورده است. در این فهرست مدخل پانزده سراینده از قلم افتاده و برخی نامها به گونه‌ای دیگر نوشته شده‌اند که در پاورقی نمایه حاضر به آنها اشاره شده است. پژوهش دیگری که در مورد مندرجات خلاصه‌الاشعار صورت گرفته، از آن اشپرنگر است در کتاب فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی، و اردوی کتابخانه‌های پادشاهان اوده (اشپرنگر ۱۹۷۹: ۱۲/۱-۴۶) که با توجه به نسخه‌های لیندزیانا فهرست نسبتاً کامل‌تری عرضه کرده است. او در خوانش تاریخها، که در دستنویسهای خلاصه‌الاشعار اغلب به حروف عربی نوشته شده‌اند، مشکل داشته و همین موجب شده است که تاریخ وفات شاعران تذکره درست ضبط نشود. با این همه جای خالی اثری احساس می‌شد که با بررسی تطبیقی و تحلیل و طبقه‌بندی نسخه‌های خطی موجود فهرست کاملی از کل مطالب تذکره عرضه کند؛ اثری که هم راهنمای مصححان باشد در تصحیح بخشهای مختلف اثر و هم در مطالعات موردی و تکنگاری صاحبان ترجمه به کار بیاید.

در این نمایه فهرست اسامی شاعران صاحب ترجمه در خلاصه‌الاشعار، با توجه به دستنویسهای موجود و قابل دسترس، به صورت جدول تنظیم شده

است. در ستون اول نام صاحب ترجمه، تاریخ وفات و یا تاریخ نگارش ترجمه^{۶۴} بر اساس ضبط کامل‌ترین نسخه خلاصه‌الاشعار درج شده است. در مواردی که دستنویسی از آن مدخل وجود نداشت، ضبط اشپرنگر لحاظ شده است. در اینجا قصد بحث و تفحص در مورد چند و چون و درستی یا نادرستی تاریخ فوت صاحبان ترجمه را ندارم (که خود بحث مفصلی می‌طلبد و در حوصله این رساله نیست)؛ تنها به موارد ذکر شده از قول تقی کاشی در دستنویسها بسنده شده است و در ادامه هم موارد موجود در فرهنگ سخنوران خیام‌پور و تاریخ ادبیات در ایران اثر ذبیح‌الله صفا با تاریخ ذکر شده، مطابقت داده شده و موارد اختلاف در هاشم آمده است. در ستون دوم صفحه یا صفحات مدخل مربوط به صاحب ترجمه در کامل‌ترین دستنویس^{۶۵} و در ستون سوم صفحه یا صفحات در دیگر دستنویسهای موجود درج شده است. در این میان، مواردی که در فهرست احمد گلچین معانی یا اشپرنگر از قلم افتاده‌اند یا تنها در فهرست اشپرنگر از آنها یاد شده است، در حاشیه ذکر شده‌اند.

۶۴. گفتنی است تمامی تاریخها به هجری قمری است که برای رعایت اختصار، در جدول از ذکر اختصار آن نیز پرهیز شده است
 ۶۵. اختصارهای به کار رفته در این نمایه، در آغاز رساله آمده است.

صفحه در کامل ترین نسخه	صفحه در دیگر دستنویسها	مجلد اول
ف: گ ۱	ند: گ ۱ پ؛ د: ۱/۱-۶؛ ک: ص ۱	مقدمه آغازین
ف: گ ۳ پ	ند: گ ۱۷؛ د: ۱/۱-۸۶؛ ک: گ ۵	فصل اول: در بیان ایجاد عشق و معرفت آن که عشق ازلی است
ف: گ ۵ پ	ند: ۲۷ پ؛ د: ۱/۱-۹؛ ک: ص ۸	فصل دوم: در تعریف و فضیلت عشق و مذمت کسانی که هوس را عشق نام نهادند
ف: گ ۶ پ	ند: گ ۳۱ پ؛ د: ۱/۱-۱۶؛ ک: ص ۲	فصل سیوم: در تقسیم عشق به حقیقت و مجاز...
ف: گ ۱۲ ر	ند: گ ۵۶ پ؛ د: ۱/۱-۲۱؛ ک: ص ۱۲	فصل چهارم: در شرایط محبت از طرف محبوب مجاز...
ف: گ ۱۶ ر	ند: گ ۷۲ پ؛ د: ۱/۱-۳۳؛ ک: ص ۱۶؛ ی: ص ۱	اختیارات دیوان علی بن ابی طالب علی (ع)
آغاز ارکان اربع: مشتمل بر «حالات و اذکار دوربینان عرصه سخنوری و صدرنشینان بارگاه نکته پروری»		
رکن اول: تذکره شعرای متقدمین از زمان آل سبکتکین از قصیده گویان و بیان حالات عشق ایشان مشتمل بر پنجاه تن به ترتیب تاریخ فوت از جمله:		
ف: گ ۲۴ پ	ند: گ ۱۱۰ پ؛ د: ۱/۱-۵۶؛ ک: گ ۲۵ پ-۴۵؛ ی: ص ۸۹	ابوالقاسم عنصری (م ۴۳۱)

حکیم منوچهری (م ۴۸۳) ^{۶۶}	ف: گ ۴۴ پ ند: گ ۱۱۶ ر؛ ک: گ ۴۵ پ - ۵۱ ر؛ ی: ص ۸۶
فرخی سیستانی (م ۴۲۹)	ف: گ ۴۹ پ ند: گ ۱۲۰ ر؛ ک: گ ۵۱ پ - ۵۶ ر
اسدی طوسی	ف: گ ۵۵ پ ند: گ ۱۲۶ پ؛ ک: گ ۵۶ ر - ۶۱ پ
ناصر خسرو	ف: گ ۶۰ ر ند: گ ۱۳۶ ر؛ ک: گ ۶۱ ر - ۸۴ ر
ابوالفرج رونی (م ۴۸۹)	ف: گ ۸۴ پ ند: گ ۱۵۷ پ؛ د: ۴۴۲-۴۳۴/۴؛ ق: ص ۲۱۲-۱۷۸
مسعود بن سعد سلمان (م ۵۱۵)	ف: گ ۹۹ ر ند: گ ۱۶۵ پ؛ ق: ص ۲۵۸-۲۱۳
حکیم زین الدین ازرقی (م ۵۲۷) ^{۶۷}	ف: گ ۱۳۸ ر ند: گ ۱۸۹ ر؛ د: ۴۱۱/۴ - ۴۱۳؛ ق: گ ۲۹۵-۲۵۹
ابومنصور قطران اجلی ارموی (م ۴۸۵) ^{۶۸}	- ند: گ ۱۹۲ ر
ادیب صابر (م ۵۴۶)	ف: گ ۱۵ پ ند: گ ۲۰۰ ر

۶۶. وفات وی در ۴۳۲ ق روی داده است (صفا ۱۳۷۱: ۵۸۱/۱؛ سخنوران، ص ۵۷۹).
 ۶۷. ذبیح الله صفا (۱۳۷۸: ۴۳۵/۲) تاریخ صحیح وفات او را در اواخر قرن پنجم می داند.
 ۶۸. نام وی تنها در فهرست اشپرنگر (اشپرنگر ۱۹۷۹: ۱۶) و دستنویس ند آمده است.

ابوبکر محمد معزی سمرقندی (م) ۵۴۲) ^{۶۹}	ف: گ ۱۶۸ پ	ند: گ ۲۰۴ پ؛ ی: ص ۱۲۹
بدیل الدین عمیق بخاری (م ۵۴۳)	ف: گ ۲۰۴ پ	ند: گ ۲۰۸ ر
شیخ ابومجد سنایی (م ۵۳۶) ^{۷۰}	ف: گ ۲۰۹ ر	ند: گ ۲۱۲ پ؛ ج: گ ۲۲۶ پ- ۲۴۴ پ
عثمان مختاری غزنوی (م ۵۴۴) ^{۷۱}	ف: گ ۲۴۲ پ	ند: گ ۲۲۱ پ؛ ق: ص ۲-۴۷؛ ی: ص ۶۴
حکیم ابولحسن لامعی جرجانی	ف: گ ۲۶۳ ر	ند: گ ۱۷۴ ر؛ ق: گ ۴۸ ر
سوزنی سمرقندی (م ۵۶۹)	ف: گ ۲۷۱ پ	ند: گ ۲۲۵ ر؛ ی: ص ۱۶۲- ۲۶۹
استاد عبدالواسع جبلی (م ۵۵۵)	ف: گ ۳۰۱ ر	ند: گ ۲۲۹ ر؛ نص: ص ۶۰۷
سید اشرف الدین حسن غزنوی (م ۵۶۵)	ف: گ ۳۲۷ ر	ند: گ ۲۳۵ ر؛ ق: ص ۴۸- ۸۸؛ س: ص ۳۳۳
عمادی غزنوی شهریار (م ۵۷۳)	ف: گ ۳۴۵ پ	ند: گ ۲۳۸ پ

۶۹. ذبیح الله صفا (۱۳۷۸: ۵۱۲/۲) تاریخ وفات وی را بین سالهای ۵۱۸-۵۲۱ ق می داند. در مجمع الفصحا نیز تاریخ وفات وی ۵۴۲ ق ثبت شده است.
۷۰. در تاریخ ادبیات در ایران (صفا ۱۳۷۸: ۵۵۶/۲) تاریخ ۵۳۵ ق ذکر شده است (به نقل از: نفحات الانس، چاپ هند، ص ۳۳۷-۳۳۹).
۷۱. تاریخ وفات وی ۵۴۹ ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۳۸۴؛ صفا ۱۳۷۸: ۵۰۲/۲).

رشیدالدین عبدالجلیل وطواط (م ۵۷۸)	ف: گ ۳۵۹ پ	ند: گ ۲۴۶ پ؛ د: ۴۴۳-۴۴۲/۴ ی: ص ۱۱۳
جلیل الدین فلکی شروانی (م ۵۷۷)	ف: گ ۳۸۸ ر	ند: گ ۲۵۲ ر؛ ی: ص ۲۶۹
اوحدالدین علی انوری (م ۵۸۷) ^{۷۲}	ف: گ ۳۹۸ ر	ند: گ ۲۵۶ پ؛ ج: گ ۱۹۳-۲۲۶؛ غ: گ ۱۲۵-۱۲۶ پ؛ س: ص ۲۳۳
افضل الدین خاقانی (م ۵۸۲) ^{۷۳}	ف: گ ۴۳۹ پ	ند: گ ۲۵۹ پ؛ ج: گ ۱۵۹-۱۹۳ ر
قوام الدین احمد مشهور به قوامی گنجه‌ای (م ۵۹۴)	—	ند: گ ۲۶۳ ر؛ غ: گ ۱۱۵-۱۱۹ پ

مجلد دوم	صفحه در کامل‌ترین نسخه	صفحه در دیگر نسخ
ابوالفتح طاهر بن محمد ظهیرالدین فاریابی (م ۵۹۸)	ن: گ ۱-۱۹ ر	ند: گ ۲۸۵ پ؛ د: ۴۲۸-۴۲۴/۴

۷۲. در مورد تاریخ وفات وی اختلاف نظر بسیار در بین تذکره‌نویسان است. ذبیح‌الله صفا (۱۳۷۸: ۶۶۳/۲-۶۶۴) قول امین احمد رازی (۵۸۳ ق) را مقرون به صواب می‌داند.

۷۳. به نظر می‌رسد تقی کاشی در نگارش این تاریخ، به گفته دولتشاه در تذکره‌الشعرا استناد کرده است، ذبیح‌الله صفا (۱۳۷۸: ۷۸۰/۲) قول صاحب نتایج/الافکار (۵۹۵ ق) را مقرون به صواب می‌داند.

رضی الدین محمد نیشابوری (م ۵۹۸)	ن: گ ۱۹-۳۸	ند: گ ۲۹۰؛ نص: گ ۱-۳۷
اثیرالدین محمد اخسیکتی (م ۶۰۸)	ن: گ ۳۸- ۶۳	ند: گ ۲۹۵؛ د: ۸۶-۵۶/۱؛ ۴۳۳-۴۲۸/۴؛ ق: ص ۱۲۸-۹۱؛ نص: ص ۷۶-۳۹
مجیرالدین بیلقانی (م ۵۹۴) ^{۷۴}	ن: گ ۶۳- ۸۴پ	ند: گ ۳۰۱؛ نص: ص ۱۱۶-۷۹
جمال الدین محمد بن عبدالرزاق صفاهانی (م ۵۸۸)	ن: گ ۸۴پ ۱۰۶-پ	ند: گ ۳۰۷؛ ق: ص ۱۲۹؛ نص: ص ۱۲۲-۱۱۸
ضیاء الدین خجندی (م ۶۲۲)	ن: گ ۱۱۸- ۱۲۶	ند: گ ۳۲۳؛ د: ۲۳۴-۲۲۵/۳و۲؛ نص: ص ۱۷۳-۱۶۳
سید شرف الدین اشرفی سمرقندی (م ۵۹۵)	ن: گ ۱۰۶پ ۱۱۸	ند: گ ۳۱۸؛ د: ۲۲۴-۲۰۹/۲؛ نص: ۱۶۱-۱۵۴
عمر بن ابوبکر ابوالوفا زکی مراغی (م ۶۰۷) ^{۷۵}	ن: گ ۱۲۶- ۱۴۰پ	ند: گ ۳۲۷پ

۷۴. ذبیح الله صفا (۱۳۷۸: ۷۲۳/۲)، سال ۵۸۶ ق را حدس قریب به یقین در تاریخ وفات وی می داند.
۷۵. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است.

کافی الدوله هبة الله مشهور به کافی (م) ۷۶ (۶۲۱)	ن: گ ۱۴۰-پ ۱۴۳	ند: گ ۳۳۹ پ
شرف الدین شفروه صفاهانی	ن: گ ۱۵۱-ر ۱۶۰	ند: گ ۳۴۰ پ نص: گ ۲۰۷-۲۱۷
خواجه جلال الدین (شمس الدین) ورکانی (م ۶۲۱)	ن: گ ۱۶۰-ر ۱۶۸	ند: گ ۳۴۵ پ نص: ص ۱۹۷-۱۷۴
ابومحمد نظام الدین احمد بن یوسف نظامی گنجوی (م ۶۰۶)	ن: گ ۱۴۳-ر ۱۵۱	ند: گ ۳۳۲ پ نص: ص ۱۹۹-۲۰۶
سیف الدین اسفرنکی (م ۶۶۶)	ن: گ ۱۶۸-ر ۲۰۶	ند: گ ۳۵۱ پ نص: گ ۲۱۹-۲۸۳
رفیع الدین عبدالعزیز لبنانی (م ۶۰۳)	ن: گ ۲۰۶-ر ۲۱۴ پ	ند: گ ۳۵۷ ر؛ نص: ص ۳۸۷-۳۶۷
فرید الدین عطار نیشابوری	ن: گ ۲۱۴-پ ۲۳۲	ند: گ ۳۶۱ پ نص: ص ۴۵۱-۴۹۱

سراج الدین قمری آملی (م ۶۲۵) ^{۷۷}	ن: گ ۲۳۲ پ- ۲۵۲ پ	ند: گ ۳۷۰ پ؛ غ: گ ۱۲۷ ر؛ نص: گ ۳۹۹-۴۴۸؛ س: ص ۲۷۱
کمال الدین اسمعیل صفاهانی (م ۶۳۵)	ن: گ ۲۵۲ پ- ۳۰۰ ر	ند: گ ۳۷۷ ر
نجیب الدین جربادقانی (م ۶۶۵)	ن: گ ۳۰۰ ر- ۳۱۴ ر	ند: گ ۳۸۳ پ؛ نص: ص ۴۹۲-۵۱۶
قاضی شمس الدین محمود طبسی (م ۶۲۶)	ن: گ ۳۱۴ ر- ۳۳۱ پ	ند: گ ۳۸۹ ر؛ نص: ص ۵۲۰-۵۵۶؛ س: ص ۲۶۹؛ غ گ ۱۲۱ ر-۱۲۳ پ ^{۷۸}
خواجه کمال الدین زنجانی (م ۶۸۷)	ن: گ ۳۵۰ پ- ۳۵۲ پ	ند: گ ۴۰۲ پ؛ نص: ص ۵۸۹-۶۰۶
فریدالدین احوّل اسفراینی	ن: گ ۳۳۱ پ- ۳۵۰ پ	ند: گ ۳۹۷ ر؛ نص: ص ۵۵۷-۵۸۸

۷۷. ذبیح الله صفا این تاریخ را درست نمی داند؛ چرا که در ۶۲۹ ق سراج شعری برای باخرزی سروده است.
۷۸. این مدخل که از ابتدا و انتها افتادگی دارد به همت میلاد عظیمی در بخارا (ش ۷۷-۷۸، مهر- دی ۱۳۸۹، ص ۴۵۰-۴۵۱) شناسانده شده است.

ابومحمد عبدالله بن ابوبکر امامی هروی (م ۶۸۶)	ن: گ ۳۵۲-پ ۳۷۰ ند: گ ۴۰۵؛ ر: غ: گ ۱۲۳؛ نص: ص ۶۵۸-۶۲۰
خواجه مجدالدین هیئت‌الله بن همگر فارسی (م ۶۸۶)	ن: گ ۳۷۰-پ ۳۹۰ ند: گ ۴۱۱؛ نص: ص ۳۱۸-۲۸۵
بدرالدین جاجرمی (م ۶۸۶) ^{۷۹}	ن: گ ۳۹۰-ر ۳۹۸ ند: گ ۴۲۰؛ ج: گ ۳۲۶؛ نص: ص ۳۳۵-۳۱۹
خواجه جمال‌الدین منشی (م ۷۰۲)	ن: گ ۳۹۸-ر ۳۹۸ ند: گ ۴۲۷؛ نص: ص ۵۱۷-۵۱۶
قاضی رکن‌الدین دعوی‌دار قمی	ن: گ ۳۹۸-پ ۴۲۰ ند: گ ۴۲۸؛ نص: ص ۷۰۹-۶۶۰
اثیرالدین عبدالله اومانی (م ۶۶۵) ^{۸۰}	ن: گ ۴۲۰-ر ۴۴۴ ند: گ ۴۳۴؛ نص: ص ۷۶۲-۷۱۲
سید قوام‌الدین حسین ذوالفقار شروانی (م ۶۸۹)	ن: گ ۴۴۴-پ ۴۵۵ ند: گ ۴۳۷؛ نص: گ ۳۶۵-۳۳۷

۷۹. در ذیل این ترجمه مختصری در مورد شمس‌الدین محمد جوینی و ذکر از جوابیه فی‌البداهه‌اش به بدر جاجرمی آمده است، ولی به صورت مدخل مستقل کتابت نشده است.
۸۰. در تاریخ ادبیات در ایران (صفا ۱۳۷۸: ۳/۳۹۵) سال ۶۵۶ ق نیز ذکر شده است.

مولانا جلال الدین محمد رومی (م ۶۶۱)	ن: گ ۴۵۶ ر- پ ۴۶۳ ^{۸۱}	ند: گ ۴۴۳ پ
خواجه افضل الدین کاشانی (م ۷۰۷)	—	ند: گ ۴۵۰ ر؛ نص: گ ۳۹۱-۳۸۹

مجلد سوم		
رکن دوم: مشتمل بر ذکر غزلسرایان متقدمین و بعضی قصیده گویان که با ایشان معاصر بوده اند، زیاده از چهل تن		
مصلح الدین سعدی (م ۶۹۱)	—	ند: گ ۴۵۷ ر
رکن الدین اوحدی مراغه ای (م ۶۹۷)	—	ند: گ ۴۶۴ ر
فخرالدین عراقی	—	ند: گ ۴۶۸ ر
خواجه همام الدین تبریزی (م ۷۱۴)	—	ند: گ ۴۷۳ ر
خواجه ناصرالدین بجهیی (م ۷۱۵)	—	ند: گ ۴۸۳ ر
تاج الدین بن بهاء الدین الجامی (م ۷۳۲)	—	ند: گ ۴۸۶ ر؛ د: ۱۶۷/۲-۱۷۱
رضی الدین بابا قزوینی (م ۶۷۶)	—	ند: گ ۴۶۱ ر؛ غ: گ ۵۵۸-۵۵۶ پ
سید حسینی	—	ند: گ ۴۶۶ پ
مولانا حسن کاشانی (م ۷۱۰)	—	ند: گ ۴۶۸ ر
حکیم نزاری قهستانی (۷۲۰)	—	ند: گ ۵۰۲ پ؛ د: ۴۱۱-۳۸۹/۴
سید شمس الدین عضد یزدی	—	غ: گ ۱۳۵-۱۳۹ پ

سید جلال جعفر فراهانی (۷۳۶)	—	ند: گ ۵۰۷ پ؛ غ: گ ۱۶۲-۱۶۳ پ
امیر خسرو دهلوی (م ۷۲۵)	—	ند: گ ۵۱۲ پ؛ د: ۳ و ۴/۳۴۵-۳۷۴
سعیدالدین هروی (م ۷۴۱)	—	ند: گ ۵۲۳ پ؛ د: ۴/۳۷۴-۳۸۱
سید سراجی سگری (م ۶۵۲)	—	ند: گ ۵۲۳ پ؛ د: ۴/۳۸۲-۳۸۸
سید شمس‌الدین عضد یزدی (۷۶۳)	—	ند: گ ۵۳۳؛ غ: گ ۱۴۰-۱۴۶ ار
خواجه نجم‌الدین حسن سجزی دهلوی (م ۷۳۸)	—	ند: گ ۵۳۷ پ؛ غ: گ ۱۲۷ پ-۱۳۴ پ؛ س: ص ۲۷۲
مولانا جلال‌الدین عتیقی (م) (۷۴۴/۷۴۱)	—	ند: گ ۵۴۶؛ غ: گ ۱۷ پ-۳۱ پ
سید جلال‌الدین عضد یزدی متخلص به «ابن جلال» (م ۷۳۹)	—	ند: گ ۵۴۱؛ غ: گ ۴۵ پ-۵۵ پ
خواجوی کرمانی (م ۷۵۳) ^{۸۲}	—	ند: گ ۵۵۲ پ؛ غ: گ ۱۴۶ پ-۱۶۱ پ
میر بهاء‌الدین محمد کرمانی	—	ند: گ ۵۶۲ پ؛ غ: گ ۳۲ پ-۳۴ پ

۸۲. در مورد تاریخ وفات وی اختلاف نظر فراوان است، ذبیح‌الله صفا (۱۳۷۸: ۸۹۵/۳) قول فصیحی خوافی در مجمل فصیحی را ذیل حوادث سال ۷۵۰ ق مقرون به صواب می‌داند.

فخرالدین بن ابینیمین فریومدی (ف) ۸۳ (۷۴۵)	—	ند: گ ۵۶۴پ؛ غ: گ ۳۵-۴۵ر
خواجه ناصرالدین بخاری	—	ند: گ ۵۶۹پ؛ د: ۱۶۷-۱۶۰/۲
خواجه جمال‌الدین سلمان ساوجی (م ۷۹۹)	—	ند: گ ۵۷۶پ
خواجه عبید زاکانی (م ۷۷۲)	—	ند: گ ۵۸۱ر؛ د: ۴۶۰-۴۵۳/۴
عزالدین کرخی شروانی (م ۸۸۸)	—	ند: گ ۵۸۶ر
امین‌الدین حاجی دادا تبریزی (م ۸۵۸)	—	ند: گ ۵۸۸پ
خواجه عمادالدین فقیه کرمانی (م ۸۶۳)	—	ند: گ ۵۹۱پ
جلال طبیب شیرازی (م ۷۹۵)	—	ند: گ ۵۹۳پ
سید غیاث‌الدین محمد مشهور به کججی (۷۷۸)	—	ند: گ ۶۰۰پ؛ غ: گ ۵۹-۶۲پ
شمس‌الدین محمد عصار تبریزی (م ۸۸۴) ^{۸۴}	—	ند: گ ۶۰۴پ
ابن نصوح فارسی / تبریزی (م ۷۹۳)	—	ند: گ ۶۱۱ر؛ د: ۱۳۷-۱۲۷/۱
رکن‌الدین صاین سمنانی	—	ند: گ ۶۴۰ر؛ غ: گ ۹۹-۱۰۲پ
رکن‌الدین بکرانی ^{۸۵}	—	ند: گ ۶۲۰پ
تاج‌الدین حسن متکلم (م ۷۴۱)	—	ند: گ ۶۳۶پ؛ د: ۱۲۷-۱۲۴/۱

۸۳. در مورد تاریخ وفات وی اختلاف نظر است. ذبیح‌الله صفا (۱۳۷۸: ۹۵۷/۳) قول فصیحی خوافی در مجمل فصیحی را ذیل حوادث سال ۷۶۹ ق مقرون به صواب می‌داند.
۸۴. سخنوران (ص ۳۹۴) تاریخ وفات وی را ۷۸۴ ق آورده است.
۸۵. نام وی تنها در فهرست اشیرنگر (ص ۱۸) و دستنویس ند آمده است.

خواجه نجم‌الدین محمد زنگی کرمانی (م ۸۰۶)	—	ند: گ ۶۲۷ر
مولانا مظفر هروی / خوافی (م ۷۸۲)	—	ند: گ ۶۳۰پ
شمس‌الدین محمد کافی همدانی (م ۷۵۰)	—	ند: گ ۶۴۵ر
مولانا فضل‌الله قزوینی ^{۸۶}	—	ند: گ ۶۵۰ر
مولانا عمیدالملک رکن‌الدین صاین هروی ^{۸۷} (م ۷۶۴)	—	ند: گ ۶۵۳ر؛ د: ۸۷/۱-۱۰۰
جمال‌الدین ابواسحق شیرازی (۷۵۵) (ق)	—	ند: گ ۶۴۴ر؛ غ: گ ۶۶-۶۶پ
جلال‌الدین شاه شجاع کرمانی (م ۷۸۶)	—	ند: گ ۶۷۰ر؛ غ: گ ۶۷-۷۰پ

مجلد چهارم		
رکن سوم: مشتمل بر غزلگویان و بعضی از قصیده‌گویان متأخرین و در این رکن زیاده از چهل کس نام برده شده		
فهرست نام صاحبان ترجمه	صفحه در کامل‌ترین نسخه	صفحه در دیگر نسخ
خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (م ۷۹۲)	ش: گ ۴- ۳۷پ	ند: گ ۷۰۰پ

۸۶. در فهرست اشپرنگر (ص ۱۸) شرف‌الدین فضل‌الله شیرازی درج شده است.
 ۸۷. تقی کاشی رکن‌الدین صاین سمنانی را شاعری جدای از رکن‌الدین صاین هروی دانسته است که یک یا چند نفر بودنش محل تأمل است (نک: بشری ۱۳۸۸: ۴۸).

کمال الدین خجندی ^{۸۸}	ش: گ ۳۷-۴۴ر	ند: گ ۷۰۵ر
معین الدین جوینی (م ۷۸۱)	—	ند: گ ۷۰۸پ؛ د: ۱۵۴/۲-۱۵۵
شمس الدین محمد مغربی (م ۸۰۹)	ش: گ ۴۴- ۴۷پ	ند: گ ۷۱۵پ
سید عمادالدین نسیمی حروفی (م ۸۰۷)	ش: گ ۴۷-۵۰پ	ند: گ ۷۲۰پ
شاه نورالدین نعمت الله ولی (م ۸۲۷) ^{۸۹}	ش: گ ۵۰-۵۶پ	ند: گ ۷۲۳پ
شیخ محی الدین حسین رافعی (م ۸۲۵/۸۳۰)	ش: گ ۵۶-۶۰پ	ند: گ ۷۲۸ر
نظام الدین ابواسحق حلاج شیرازی (بسحق اطعمه) (م ۸۵۰)	ش: گ ۶۰-۶۳پ	ند: گ ۷۳۳پ
شاه قاسم انوار (م ۸۳۷)	ش: گ ۶۳-۶۸پ	ند: گ ۷۳۷پ
خواجه فخرالدین عصمت الله بخاری (م ۸۲۹) ^{۹۰}	ش: گ ۶۹-۸۲ر	ند: گ ۷۴۵پ؛ د: ۱۹۸/۲-۲۰۹
بساطی سمرقندی (م ۸۱۴)	ش: گ ۸۲-۸۴ر	ند: گ ۷۵۰پ

۸۸. در تاریخ ادبیات در ایران (صفا ۱۳۷۸: ۱۱۳۳/۳) وفات وی پس از ۷۹۸ق تخمین زده شده و در کتب تذکره اغلب سال ۸۰۳ق ذکر شده است (سخنوران، ص ۴۸۸).
۸۹. در تاریخ ادبیات در ایران (صفا ۱۳۷۸: ۲۲۹/۴) سال ۸۳۴ق ذکر شده است.
۹۰. تاریخ وفات وی را صفا (۱۳۷۸: ۲۸۹/۳) معادل تمت = ۸۴۰ق مقرون به صواب دانسته است.

حافظ سعدالدین شیرازی مشهور به سعد کل (م ۸۶۸)	ش: گ ۸۴-۸۶ پ	ند: گ ۷۵۴ ر
شیخ برهان‌الدین آذری اسفراینی (م) (۸۶۶)	ش: گ ۹۵-۸۶ پ	ند: گ ۷۵۷ پ
کمال‌الدین غیاث شیرازی (م ۸۴۸)	ش: گ ۹۵-۹۸ پ	ند: گ ۷۶۵ پ
خیالی بخاری	ش: گ ۹۸-۱۰۰ ر	ند: گ ۷۶۸ پ
شمس‌الدین محمد کاتبی نیشابوری (م) ۹۱ (۸۳۸)	ش: گ ۱۱۷-۱۰۰ پ	ند: گ ۷۷۱ ر؛ د: ۲۵۸-۲۴۰/۳
فتاحی نیشابوری (م ۸۵۲)	ش: گ ۱۱۷-۱۱۹ ر	ند: گ ۷۸۰ پ
بدرالدین علی شاشی شروانی (م) ۹۲ (۷۵۴)	ش: گ ۱۱۹-۱۲۳ ر	ند: گ ۷۸۳ پ؛ د: ۴۴۷-۴۴۳/۴
شرف‌الدین علی مخدوم یزدی (م ۸۵۸)	ش: گ ۱۲۳-۱۲۹ ر	ند: گ ۷۹۱ ر؛ د: ۴۵۲-۴۴۷/۴
لطف‌الله نیشابوری (م ۸۱۶) ^{۹۳}	—	ند: گ ۶۹۴ ر؛ د: ۲۶۷-۲۵۹/۳
خواجه حسام‌الدین رستم بسطامی خوربانی (م ۸۳۴)	—	ند: گ ۷۹۹ ر؛ د: ۲۸۵-۲۷۶/۳

۹۱. تاریخ ۸۳۹ ق نیز ذکر شده است (صفا ۱۳۷۸: ۲۳۶/۴؛ سخنوران، ص ۴۷۸).

۹۲. در سخنوران (ص ۸۰) چنین آمده است: زنده در ۷۵۴ ق.

۹۳. صفا (۱۳۷۸: ۲۰۴/۴) سال ۷۴۲ ق را آورده است.

تاج‌الدین حسن سلیمی سبزواری	ش: گ ۱۲۹-۱۳۴ر	ند: گ ۸۰۴پ
شمس‌الدین محمد ابن حسام خوسفی (م ۸۷۵)	ش: گ ۱۳۴-۱۴۴ر پ	ند: گ ۸۱۲ر
بهاء‌الدین برندق	—	ند: گ ۸۱۷پ؛ د: ۱۷۲/۲-۱۹۵
مسیح‌الدین فوشنجی (م ۸۵۳) ^{۹۴}	—	ند: گ ۸۲۲پ؛ د: ۱۳۸/۱-۱۴۳
نظام‌الدین احمد شیرین‌کار ^{۹۵}	—	ند: گ ۸۳۰ر
آقا ملک امیر شاهی سبزواری (م ۸۵۷)	ش: گ ۱۴۴پ-۱۵۰ر	ند: گ ۸۳۴پ
طالعی سمرقندی (م ۸۵۸)	ش: گ ۱۵۰-۱۵۲ر	ند: گ ۸۴۰ر
مولانا صاحب بلخی متخلص به شریفی (م ۸۶۰)	ش: گ ۱۵۲-۱۵۳ر	ند: گ ۸۴۳ر
سید شهاب‌الدین طبسی متخلص به حکیمی (م ۸۸۱)	ش: گ ۱۵۳-۱۵۶پ	ند: گ ۸۴۵پ؛ د: ۱۴۴/۱-۱۴۶
مولانا عبدالله متخلص به طوسی (م ۸۶۹)	ش: گ ۱۵۶پ-۱۵۸ر	ند: گ ۸۵۲ر؛ د: ۱۴۶/۲-۱۴۸
طاهر بخاری (م ۸۶۹)	ش: گ ۱۶۱پ-۱۶۲ر	ند: گ ۸۵۷ر؛ د: ۱۴۸/۲

۹۴. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است.
۹۵. نام وی تنها در فهرست اشپرنگر (ص ۱۹) آمده است.

فخرالدین اوحد مستوفی سبزواری (م)	ش: گ ۱۵۸پ-۱۶۱پ	ند: گ ۸۵۸پ؛ د: ۱۴۸/۲-۱۵۰
امیر یادگاریبگ متخلص به سیفی (م)	ش: گ ۱۶۲-۱۶۵ار	ند: گ ۸۶۲؛ د: ۱۵۳-۱۵۱/۲
نجم‌الدین محمود پرسه (م ۸۷۸) ^{۹۶}	ش: گ ۱۶۵-۱۶۶ار	ند: گ ۸۶۴
شیخ ولی قلندر	ش: گ ۱۶۶ار	ند: گ ۸۶۶پ
روحی پاذری ^{۹۷}	ش: گ ۱۶۶-۱۶۶پ	ند: گ ۸۶۷
خسروی هروی (م ۸۷۹)	ش: گ ۱۶۶پ	ند: گ ۸۶۷
زینتی سبزواری	ش: گ ۱۶۶پ	ند: گ ۸۶۷پ
کوثری بخاری (م ۸۸۰)	ش: گ ۱۶۶-۱۶۷ار	ند: گ ۸۶۷پ
سید اشرف	—	ند: گ ۸۷۲پ
خواجه محمود مشکی تبریزی	ش: گ ۱۶۷ار	ند: گ ۸۶۸
خواجه رکن‌الدین مسعود مشهور به مسعود ترک ^{۹۸}	ش: گ ۱۶۷-۱۷۴ار	ند: گ ۸۶۸

۹۶. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است.

۹۷. گلچین معانی «بادزی» نوشته و اشپرنگر (ص ۲۰) که در خوانش کلمه مشکل داشته «یادری/ نادری» ضبط کرده است. ضبط دستنویس «پاذری» است و در سخنوران (ص ۲۴۱) «پازری» ثبت شده است.

۹۸. در خلال این ترجمان (ص ۱۷۴) نامی نیز از مسعود شروانی برده و چون او را شاعر ندانسته به طور مستقل داخل تذکره نکرده است.

ریاضی سمرقندی (م ۸۸۴)	ش: گ ۱۷۴-۱۷۶ پ	ند: گ ۸۷۵ پ
صفایی سمرقندی (م ۹۴۰) ^{۹۹}	ش: گ ۱۷۶ پ	ند: گ ۸۷۹ پ
مولانا خاکی	ش: گ ۱۷۶-۱۷۷ پ	ند: گ ۸۸۰ پ
شیخ شمس الدین محمد متخلص به اسیری	ش: گ ۱۷۷-۱۸۰ پ	ند: گ ۸۸۱ پ
خواجه جمال الدین متخلص به صانعی	ش: گ ۱۸۰-۱۸۴ پ	ند: گ ۸۸۵ پ
مولانا فنایی مشهدی ملقب به امیرکمال الدین حسین (م ۸۹۳)	ش: گ ۱۸۴-۱۸۵ پ	ند: گ ۸۸۹ پ

مجلد پنجم		
رکن چهارم: «شعرای زمان سلطان حسین میرزا الی زمان هذا التألیف» و در این رکن زیاده از صد صاحب دیوان مسطور گشته		
مولانا عبدالرحمن جامی (م ۸۹۸)	—	د: ۱۰۰/۱-۱۲۳
میر علیشیر نوایی متخلص به فانی (م ۹۰۶)	—	—
مولانا نوایی هروی	—	—
امیر حسین شفیعی معمايي (م ۹۰۴)	—	غ: گ ۱-۳ ر
امیر شیخ احمد سهیلی (م ۹۰۷)	—	غ: گ ۳-۶ پ
سیفی عروضی بخاری (م ۹۰۹)	—	غ: گ ۶-۷ پ
درویش دهکی	—	غ: گ ۷-۹ پ

۹۹. نام وی تنها در فهرست اشپرنگر (ص ۲۰) و دستنویس ذکر شده است.

قاضي مسیح‌الدین عیسی ساوجی (م ۸۹۶)	—	غ: گ ۹-۱۲ پ
امیر همایون اسفراینی (م ۹۰۲) ^{۱۰۰}	—	د: ۳۰۶-۳۰۰/۳
مولانا حسن‌شاه هزال مشهدی متوطن هرات (م ۹۰۵)	—	د: ۳۰۷-۳۰۶/۳
فصیح‌الدین صاحب دارا (م ۹۰۶)	—	—
خواجه شهاب‌الدین عبدالله مروارید کرمانی متخلص به بیانی (م ۹۲۲) ^{۱۰۱}	—	غ: گ ۱۳-۱۶ ر
شیخ نجم‌الدین یعقوبی ساوجی	—	غ: گ ۱۶ پ
مولانا گلخنی قمی	—	—
سید نصیبی نوربخشی (م ۹۱۴)	—	—
بابا جزوی (م ۹۱۵)	—	—
مولانا ضیایی اردوباقی (م ۹۲۷)	—	—
مولانا پرتوی (م ۹۲۸)	—	—
مولانا شهودی (م ۹۲۷)	—	—
مولانا صدایی [کرمانی]	—	—
درویش مثالی کاشانی (م ۹۲۴)	—	—
خواجه ابوالبرکه فراقی (م ۹۱۳)	—	—
مولانا بنائی خراسانی	—	د: ۳۴۵-۳۳۳/۳ د: ۴۲۴-۴۱۴/۴
خواجه آصفی قهستانی (م ۹۲۰) ^{۱۰۲}	—	—
مولانا کامی (م ۹۲۱) ^{۱۰۳}	—	—

۱۰۰. در سخنوران (ص ۶۳۲) سال ۹۱۰ ق نیز درج شده است.

۱۰۱. سالهای ۹۴۸، ۹۳۲، و ۹۲۶ ق نیز آمده است (نک: سخنوران، ص ۹۵).

۱۰۲. تاریخ وفات وی را ۹۲۰، ۹۲۳ و ۹۲۶ ق ذکر کرده‌اند (سخنوران، ص ۸۷).

۱۰۳. در سخنوران (ص ۴۸۳) مولانا کامی قزوینی (م ۹۸۱ و ۹۸۲ ق) و کامی قمی (قرن دهم) ثبت شده است.

—	—	درویش حسامی قراگولی (م ۹۲۲) ^{۱۰۴}
—	—	بابا همایی (م ۹۲۳)
د: ۳۱۷-۳۰۸/۳	—	سید میر حاج جنابدی متخلص به انسی (م ۹۲۳) ^{۱۰۵}
غ: گ ۷۹-۹۸ب	—	مولانا نظام‌الدین معمایی استرابادی (م ۹۲۵)
د: ۳۲۹-۳۱۸/۳	—	بابا فغانی (م ۹۲۵) ^{۱۰۶}
—	—	مولا عطایی (م ۹۲۵)
—	—	مانی شیرازی
—	—	شیخزاده لاهجی فدایی (م ۹۲۷)
—	—	ندایی نیشابوری
—	—	مولانا آهی هروی جغتایی (م ۹۲۷) ^{۱۰۷}
—	—	میر شمس‌الدین محمود مجلسی (م ۹۲۷)
—	—	مولانا امیدی تهرانی ^{۱۰۸}
—	—	مولانا محوی هروی (م ۹۲۸)
—	—	ارشد کازرونی (م ۹۲۰)
—	—	مولانا اهلی خراسانی / ترشیزی ^{۱۰۹}
—	—	مولانا الهی حسین (م ۹۳۳) ^{۱۱۰}
—	—	رشید کازرونی برادر ارشد کازرونی (م ۹۲۰)

۱۰۴. سال ۹۲۳ ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۱۵۷).

۱۰۵. در سخنوران (ص ۶۵) سال ۹۲۰ ق درج شده است.

۱۰۶. سال ۹۲۲ ق نیز ذکر شده است (صفا ۱۳۷۸: ۴/۴۱۲).

۱۰۷. سالهای ۹۰۱ و ۹۳۸ ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۱۱).

۱۰۸. متوفی ۹۲۵ ق (صفا ۱۳۷۸: ۴/۴۲۷).

۱۰۹. تاریخ وفات وی را سالهای ۹۳۴ و ۹۳۶ ق ذکر کرده‌اند (سخنوران، ص ۶۸-۶۹).

۱۱۰. نام وی تنها در فهرست اشپرنگر (ص ۲۰) آمده است.

—	—	مولانا محیی لاری (م ۹۳۳)
—	—	فروغی نیمردانی (م ۹۵۹/۹۴۹)
—	—	مولانا حیرانی همدانی / قمی (م ۹۳۰) ^{۱۱۱}
س: ص ۵۳	—	ملا حسین وفایی شیرازی
—	—	مولانا زلالی شیرازی (م ۹۴۸)
—	—	میر مقبول قمی (م ۹۳۴) ^{۱۱۲}
—	—	میر مایلی (م ۹۳۱)
—	—	مولانا کشوری رودباری / قمی
—	—	مهدی استرآبادی (م ۹۳۱) ^{۱۱۳}
—	—	هادی مشهدی
—	—	فخری مشهدی (م ۹۳۲)
—	—	طایری استرآبادی (م ۹۲۹)
—	—	مولانا اهلی شیرازی (م ۹۴۲)
گ: غ: ۱۰۳ پ-۱۱۴ پ	—	مولانا شهیدی قمی (۹۳۶/۹۳۵)
—	—	مولانا هلال قزوینی (م ۹۳۴)
—	—	مولانا اصیلی قمی
—	—	نادری مروی (م ۹۳۶)
—	—	میر هاشمی بخاری (م ۹۰۸)
—	—	مولانا نرگسی (م ۹۳۸/۹۳۷)

۱۱۱. سال ۹۰۳ ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۱۷۷).

۱۱۲. در سخنوران (ص ۵۵۹) سال ۹۲۴ ق درج شده است.

۱۱۳. در سخنوران (ص ۵۷۲) سال ۹۲۴ ق درج شده است.

دوست محمد اسفزاری سبزواری متخلص به حالی (م ۹۳۹) ^{۱۱۴}	—	د: ۳۳۲-۳۲۹/۳
مولانا بدرالدین هلالی (۹۳۹)	—	غ: گ ۶۳-۶۵ر
مولانا نامی (م ۹۴۰)	—	—
میر محمد صالح (م ۹۴۱)	—	—
مولانا عبدالله لسانی شیرازی	—	—
مولانا رازی	—	—
بابا نصیبی گیلانی (م ۹۴۴)	—	—
مولانا آگهی یزدی (م ۹۴۵)	—	—
مولانا ضیایی کمانگر نیشابوری «سید نظام الدین»	—	د: ۲۳۵/۳
مولانا ظاهری هروی (م ۹۴۶)	—	د: ۲۳۵/۳
فضلی هروی (م ۹۴۷)	—	—
مولانا علی فیضی (م ۹۴۷)	—	د: ۲۳۹-۲۳۶/۳؛ مل: گ ۲۹-اپ ۲ر
مولانا فردی تربتی / مشهدی (م ۹۴۹)	—	—
سائل همدانی (م ۹۵۰) ^{۱۱۵}	—	—
میر حسین قدسی تفرشی (م ۹۵۱) ^{۱۱۶}	—	—
مولانا مزاری ^{۱۱۷}	—	—
مولانا سلطان محمد صدقی استرآبادی (م ۹۵۲)	—	—
قاضی یحیی گیلانی (م ۹۵۳) ^{۱۱۸}	—	—

۱۱۴. ۹۳۷ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۱۵۰).

۱۱۵. سال ۹۴۰ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۲۵۹).

۱۱۶. در سخنوران (ص ۴۶۹) سال ۹۹۲ق درج شده است.

۱۱۷. نامش عبدالمؤمن، زنده در ۹۲۸ق (سخنوران، ص ۵۳۵). نامش به اشتباه در فهرست

گلچین معانی (ص ۵۲۸)، «فراری» درج شده است.

—	—	شوقی تبریزی / هروی (م ۹۵۴)
—	—	شوقی یزدی (م ۹۶۳)
—	—	فصیحی تبریزی (م ۹۵۶)
—	—	مولانا قائلی سبزواری (م ۹۵۵)
غ: گ ۴۵-۴۸ پ	—	شاه معزالدین طاهر انجدانی (۹۵۶ ق) ^{۱۱۹}
—	—	حیدر کلوج (م ۹۵۹) ^{۱۲۰}
—	—	شریف تبریزی (م ۹۵۷)
—	—	مولانا حسینی کاشانی (م ۹۵۱) ^{۱۲۱}
—	—	مولانا عشقی کاشانی (م ۹۶۰)
—	—	میر علی اصغر مشهدی (م ۹۶۰)
د: ۲۷۶-۲۶۷/۳	—	مولانا حیرتی مروی / تونی (م ۹۶۱)
—	—	سیف الدین محمود رجایی اصفهانی (م ۹۶۶) ^{۱۲۲}
—	—	میر مظفر شقایب / طبیب کاشانی (م ۹۶۳) ^{۱۲۳}
—	—	میرزا شرف جهان (م ۹۶۸)
—	—	مولانا مالک قزوینی / دیلمی (م ۹۶۸)
غ: گ ۷۱-۷۴ پ	—	فضولی بغدادی (م ۹۷۰ ق) ^{۱۲۴}
غ: گ ۷۵-۷۸ پ	—	مولانا نثاری تونی (م ۹۶۸)

۱۱۸. سال ۹۵۲ ق نیز ذکر شده است (سخنوران، ص ۶۵۶).
۱۱۹. سالهای ۹۵۲، ۹۵۳ و ۹۵۴ ق نیز ذکر شده است. (سخنوران، ص ۳۵۲).
۱۲۰. در سخنوران (ص ۱۷۶) سال ۹۵۸ ق درج شده است.
۱۲۱. در سخنوران (ص ۱۶۶) سال ۹۴۱ ق درج شده است.
۱۲۲. در سخنوران (ص ۲۲۴) سال ۹۶۲ ق درج شده است.
۱۲۳. در سخنوران (ص ۳۵۶) سال ۹۳۰ ق درج شده است.
۱۲۴. در سخنوران (ص ۴۵۰) سال ۹۹۶ ق درج شده است.

—	—	مولانا یحیی جان طالب گیلانی (۹۷۰)
—	—	میر صنعی نیشابوری (م ۹۷۲)
—	—	مولانا شرف الدین علی بافقی (م ۹۷۴)
—	—	مولانا ضمیری همدانی (م ۹۷۳)
—	—	سید عزیز قلندر (م ۹۷۲)
د: ۲۹۹-۲۸۵/۳	—	مولانا غزالی مشهدی (م ۹۸۰)

صفحه در دسترسهای دیگر	صفحه در کامل ترین نسخه	شروع خاتمه: ذکر بسیاری از شعرای زمان تألیف بر دوازده شهر
	مج: گ ۱ پ	مقدمه خاتمه
اصل اول: در ذکر شعرای دارالمؤمنین کاشان فصل اول در ذکر مخادیمی که الیوم در عرصه حیات جلوه گرند		
ند: گ ۸۹۹ پ؛ س: ص ۳-۱۸؛ ج: گ ۱-۳۱؛ ط: ص ۱- ۸۲؛ ل: *؛ ب: *	مج: گ ۵ پ	مولانا محتشم کاشانی
ند: ۹۰۰ پ؛ ج: گ ۱۰۶؛ ب: *	مج: گ ۷۴ پ	میرزا حیدر رفیعی معمایی
ند: گ ۹۰۳؛ ج: گ ۱۰۸ پ	مج: گ ۸۷	امیر معزالدین محمد
ند: گ ۹۰۴؛ ج: گ ۱۰۹ پ	مج: گ ۸۹	خواجه امین الدین محمد

آقا سلمان میرزا معروف به حسایی نطنزی	مج: گ ۹۱ ر	ند: گ ۹۰۵ پ؛ ج: گ ۱۱۰ پ؛ ط: ص ۸۲-۹۲؛ ب*ب
مولانا ضیاءالدین محمد	مج: گ ۹۵ ر	ند: گ ۹۰۷ ر؛ س: ص ۲۸؛ ج: گ پ ۱۰۵
میرزا جلال الدین محمد حکیم	مج: گ ۹۶ پ	ند: گ ۹۰۸ ر؛ س: ص ۲۱؛ ج: گ پ ۱۰۱؛ ل*
مولانا رکن الدین مسعود	مج: گ ۱۰۰ ر	ند: گ ۹۱۲ ر؛ س: ص ۲۵؛ ج: گ پ ۱۰۲؛ ل*
میرزا ابوطالب حسینی طباطبا (م) (۱۰۱۰)	مج: گ پ ۱۲۸	ند: گ ۹۱۶ ر
میر رفیع الدین حسین طباطبا	مج: گ پ ۱۳۹	ند: گ ۹۲۱ پ
میر محمد هاشم	—	ند: گ ۹۲۳ پ
ابوتراب بیگ	مج: گ پ ۱۴۲	ند: گ ۹۲۵ ر
میر برهان الدین محمد باقر قاضی	مج: گ پ ۱۵۳	ند: گ ۹۲۷ ر؛ ج: گ ۱۱۲ پ
میر رکن الدین مسعود رکنی	مج: گ پ ۱۵۴	ند: گ ۹۲۷ پ؛ ج: گ ۱۱۳
میر یعقوبی قمی ساکن کاشان (م) (۹۸۸)	مج: گ ۱۵ پ	ند: گ ۹۲۸ پ؛ ج: پ ۱۱۳؛ ل*

مولانا جمال الدین محمد	مج: گ پ ۱۵۶	ند: گ ۹۲۹؛ ج: گ ۱۱۴؛ ل:*
میر نظام الدین هاشمی (م ۹۹۱)	مج: گ ۱۵۸ پ	ند: گ ۹۳۰؛ ج: گ ۱۱۵؛ ل:*
مولانا موحد الدین محمد فهمی	مج: گ ار ۱۶۱	ند: گ ۹۳۱؛ ج: گ ۱۱۶؛ ط: ص ۹۲-۱۱۷؛ ل: ب:*
میر علی اکبر الشهیر به تشبیهی	مج: گ پ ۱۷۱	ند: گ ۹۳۴؛ ج: گ ۱۱۹؛ ط: ص ۱۱۸-۱۳۷؛ ب:*
مولانا شجاع الدین غضنفر	مج: گ ار ۱۷۴	ند: گ ۹۳۶؛ ج: گ ۱۲۱؛ ط: ص ۱۸۶-۲۰۴
مولانا کمال الدین حاتم	مج: گ پ ۱۷۹	ند: گ ۹۳۸؛ ج: گ ۱۲۵؛ ط: ص ۱۳۷-۱۵۵؛ ب:*
مولانا مظفر الدین حسرتی	مج: گ پ ۱۸۵	ند: گ ۹۴۰؛ ج: گ ۱۲۴؛ ط: ص ۱۵۵-۱۷۳؛ ل:*
مولانا رضایی	مج: گ ار ۱۹۳	ند: گ ۹۴۱؛ ج: گ ۱۲۸؛ ط: ص ۱۷۳-۱۸۶؛ ل: ب:*
مولانا فرید الدین شعیب جوشقانی	مج: گ ار ۱۹۹	ند: گ ۹۴۴؛ ل:*

مولانا وحشتی جوشقانی (خواجہ حسین)	مج: گ ۲۰۶ پ	ند: گ ۹۶۲ پ
مولانا افضل دوتاری نطنزی (م ۹۹۴)	مج: گ ۲۱۰ ر	ند: گ ۹۴۵ پ
مولانا شرف اردستانی	مج: گ ۲۱۱ پ	ند: گ ۹۴۶ پ؛ ج: گ ۶۵ و گ ۱۳۰؛ س: ص ۲۱۱
مولانا حیدر ذہنی	مج: گ ۲۱۳ پ	ند: گ ۹۴۷ پ// س: گ ۲۱ // ج: گ ۳۲
مولانا مقصود کاشی (م ۹۸۷ = خوش طبع)	مج: گ ۲۱۷ ر	ند: گ ۹۴۸ پ؛ ج: گ ۳۲ و گ ۹۴
مولانا حیاتی	مج: گ ۲۲۲ ر	ند: گ ۹۵۱ پ؛ ج: گ ۹۶؛ ل*
خواجگی عنایت کاشی	مج: گ ۲۲۵ پ	ند: گ ۹۵۵ ر؛ ج: گ ۱۳۴ پ؛ ل*
مولانا سمائی	مج: گ ۲۲۷ پ	ند: گ ۹۵۷ پ
مولانا شعوری (خواجہ محمد آصف)	مج: گ ۲۲۸ پ	ند: گ ۹۵۸ پ؛ ج: گ ۱۳۵ پ
مولانا فخری	مج: گ ۲۳۰ پ	ند: گ ۹۵۶ پ؛ ج: گ ۱۳۱ پ و ۲۴۵ پ؛ ل*
مولانا خصالی (حسین)	مج: گ ۲۳۲ پ	—

مولانا کسری (محمد قاسم)	مج: گ ۲۳۶ پ	ند: گ ۹۶۳ پ
مولانا نذری	مج: گ ۲۴۱ ر	ند: گ ۹۴۲ پ؛ س: ص ۱۹، ج: گ ۸۲ پ
مولانا شریف	مج: گ ۲۴۳ پ	ند: گ ۹۶۷ پ
مولانا مردمی (حاجی)	مج: گ ۲۴۶ ر	ند: گ ۹۵۲ پ
مولانا محمد قاسم سروری	مج: گ ۲۴۷ ر	ند: گ ۹۶۸ ر
مولانا عبدالغفار	مج: گ ۲۵۳ ر	ند: گ ۹۵۳ ر؛ ج: گ ۱۳۲ پ
قاضی محمد ملقب به عصفور	مج: گ ۲۵۶ ر	ند: گ ۹۵۴ ر؛ ج: گ ۱۳۴ پ
مولانا جلال الدین مسعود (م ۹۸۲)	مج: گ ۲۵۶ پ	ند: گ ۹۵۹ پ؛ ج: گ ۱۳۶ ل؛ *
مولانا غضنفر بن مولانا فهمی (م ۹۹۳)	مج: گ ۲۵۸ ر	ند: گ ۹۶۱ ر؛ ل؛ *

فصل دوم از اصل اول: در ذکر جمعی از شعرای کاشان که در زمان تألیف رخت هستی به آرامگاه بقا کشیده‌اند و بعضی از آنان را در اوایل سن به صحبت رسیده		
مولانا شجاع ملقب به کور (م ۹۸۱)	مج: گ ۲۶۰	ند: گ ۹۶۹ پ؛ ج: گ ۳۳، گ ۱۳۶ پ؛ ط: ص ۱۸۶-۲۰۴؛ ب* ل*:
مولانا همدی (میرزا علی، م ۹۸۲)	مج: گ ۲۶۶ پ	ند: گ ۹۷۱ ر؛ ج: گ ۳۴ پ
میر مسعود طباطبایی (م ۹۷۲)	مج: گ ۲۶۸ پ	ند: گ ۹۷۲ پ؛ ج: گ ۳۵ پ
مولانا مشفق (م ۹۷۲)	مج: گ ۲۶۹ پ	ند: گ ۹۷۳ پ؛ ج: گ ۳۶ ر
مولانا گلشنی (م ۹۷۴)	مج: گ ۲۷۰ پ	ند: گ ۹۷۴ پ؛ ج: گ ۳۶ پ
مولانا حیدر طهماسبی (م ۹۷۱)	مج: گ ۲۷۲ پ	ند: گ ۹۷۵ پ؛ ج: گ ۳۷ پ
مولانا ادهم (م ۹۶۹)	مج: گ ۲۷۳ پ	ند: گ ۹۷۶ ر؛ ج: گ ۳۸ پ
مولانا نعمتی (م ۹۶۶)	مج: گ ۲۷۵ ر	ند: گ ۹۷۶ پ؛ س: ص ۲۹، و ۹۷
مولانا نگاهی آرانی (م ۹۷۹)	مج: گ ۲۷۹ پ	ند: گ ۹۷۷ ر؛ س: ص ۲۹، ج: گ پ ۹۷

مولانا محمد رموزی نسلجی (م ۹۷۲)	مج: گ ۲۸۱ر	ند: گ ۹۷۸؛ س: ص ۳۱، ج: گ ۹۸ر
مولانا هبة الله قانعی (م ۹۵۸)	مج: گ ۲۸۷پ	ند: گ ۹۸۰ر
مولانا عبدل ساکنی (م ۹۶۵)	مج: گ ۲۸۸ر	—

اصل دوم: در ذکر شعرای اصفهان فصل اول: در ذکر سخنسرایان زمان تألیف:		
مولانا کمال الدین حسین ضمیری	مج: گ ۲۸۹پ	ند: گ ۹۸۳؛ س: گ ۱۹۳؛ ج: گ ۴۰ر؛ *ب
مولانا زین الدین علی نیکی	مج: گ ۳۳۶پ	ند: گ ۹۸۵؛ س: ص ۱۹۶؛ ج: گ ۵۵ر
مولانا حزنی (ن ۹۸۹)	مج: گ ۳۴۶ر	ند: گ ۹۸۷؛ س: ص ۲۰۵؛ ج: گ ۶۰ ر؛ *بب
مولانا صبری روزبهان (ن ۹۷۷)	مج: گ ۳۴۷پ	ند: گ ۹۸۹؛ س: ص ۲۰۷؛ ج: گ ۶۲
قاضی نورالدین محمد نوری تخلص	مج: گ ۳۴۹ر	ند: گ ۹۹۰؛ س: ص ۱۷۵؛ ط: گ ۲۰۴-۲۲۵؛ ج: گ ۶۴؛ *بب

خواجہ افضل الدین محمد ترکہ	مج: گ ۳۵۹	ند: گ ۹۹۲؛ س: ص ۱۷۷؛ ج: گ ۶۶
میر شجاع الدین محمود خلیفہ	مج: گ ۳۶۰	ند: گ ۹۹۴؛ س: ص ۱۷۹؛ ج: گ ۶۷
امیر جلال الدین حسن	مج: گ ۳۶۲	ند: گ ۹۹۵؛ س: ص ۱۸۰؛ ج: گ ۶۸؛ مل: گ ۱۶۹-۱۷۶
میر برہان الدین محمد باقر اشراق الشہیر بہ داماد	مج: گ ۳۶۹	ند: گ ۹۹۷؛ ج: گ ۱۵۳؛ ل*
میرزا تاج الدین حسین صاعدی (م) ۱۰۰۰ = واعظ پاک)	مج: گ ۳۸۳	ند: گ ۱۰۰۵؛ س: ص ۱۸۲؛ ج: گ ۶۹
میر مرتضیٰ رفیقی گرنی (م ۹۹۰)	مج: گ ۳۸۴	ند: گ ۱۰۰۶؛ س: ص ۱۸۳؛ ج: گ ۷۰
خواجہ شاہکی رنانی متخلص بہ فنائی	مج: گ ۳۸۵	ند: گ ۱۰۰۷؛ س: ص ۱۸۴؛ ج: گ ۷۰
آقا ملک معرف	مج: گ ۳۸۷	ند: گ ۱۰۰۸؛ س: ص ۱۸۵؛ ج: گ ۷۱؛ ل*

خواجه محمدرضا فکری	مج: گ ۳۸۸ پ	ند: گ ۱۰۰۸؛ س: ص ۱۸۶؛ ج: گ ۷۲؛ ل*
مولانا کلامی	مج: گ ۳۹۱ پ	ند: گ ۱۰۰۹؛ س: ص ۱۸۸؛ ج: گ ۷۳
مولانا داعی (میرک)	مج: گ ۳۹۳	ند: گ ۱۰۱۰؛ پ: س: ص ۱۸۹؛ ج: گ ۸۰؛ ل*
درویش غازی	مج: گ ۳۹۵ پ	ند: گ ۱۰۱۱؛ پ: س: ص ۱۹۱؛ ج: گ ۸۱
مولانا باباشاه حالی	مج: گ ۳۹۶ پ	ند: گ ۱۰۱۲؛ س: ص ۱۹۱؛ ج: گ ۸۱؛ ل*
حکیم شرفالدین حسن شفایی	مج: گ ۳۹۸	ند: گ ۱۰۱۲؛ پ: ج: گ ۶۵؛ ل*: مل: گ ۱۷۶ پ-۱۸۹ پ
مولانا محمدرضا شکیبی	مج: گ ۴۱۰	ند: گ ۱۰۱۴؛ س: ص ۱۹۲؛ ج: گ ۸۲؛ مل: گ ۱۹۰-۱۹۳

فصل دوم: در ذکر جمعی از شعرای دارالسلطنه صفاهان و نواحی آن که بعضی را در اوایل سن به خدمت رسیده و بعضی دیگر را ندیده		
مولانا حرفی (م ۹۷۱)	مج: گ ۴۱۴	ند: گ ۱۰۱۵ پ
مولانا طالب (م ۹۸۴)	مج: گ پ ۴۱۵	ند: گ ۱۰۱۶ ر
مولانا ادایی (م ۹۵۵)	مج: گ پ ۴۱۶	ند: گ ۱۰۱۷ ر
مولانا بهاری	مج: گ پ ۴۱۷	ند: گ ۱۰۱۷ ر
خلیفه شاه محمود	مج: گ پ ۴۱۷	ند: گ ۱۰۱۷ پ
میرزا ابراهیم بن شاه حسین (م ۹۸۹)	مج: گ پ ۴۱۸	ند: گ ۱۰۱۷ پ
تقی الدین محمد الشهیر به شاهمیر خراسکانی (م ۹۹۱)	مج: گ پ ۴۱۹	ند: گ ۱۰۱۹ پ؛ ل*
مولانا صادق (م ۹۴۰)	مج: گ پ ۴۲۰	ند: گ پ ۱۰۲۰؛ ل*
مولانا مذاقی (م ۹۸۷)	مج: گ پ ۴۲۰	ند: گ پ ۱۰۲۰؛ ل*
مولانا مفلح ^{۱۲۵}	مج: گ ر ۴۲۱	ند: گ ۱۰۲۱ ر؛ ل*

۱۲۵. ترجمه احوال و ابیات این شاعر در نسخه چاپی این بخش از تذکره نیامده است.

خواجه فضل الله	مج: گ ۴۲۱ر	ند: گ ۱۰۲۱ر؛*
مولانا سالک	مج: گ ۴۲۱ر	ند: گ ۱۰۲۱ر؛*
مولانا شاه حسین ساقی (م ۹۴۱)	مج: گ ۴۲۱ر	ند: گ ۱۰۲۱ر؛* گ ۲۷۵پ؛*
مولانا شاه حسین یقینی	مج: گ ۴۲۱پ	ند: گ ۱۰۲۱پ؛*
مولانا پیری	مج: گ ۴۲۲ر	ند: گ ۱۰۲۱پ؛*
خواجه جلال الدین محمد صاعدی (م ۹۴۲)	مج: گ ۴۲۲ر	ند: گ ۱۰۲۲ر؛*
مولانا آیتی	مج: گ ۴۲۲پ	ند: گ ۱۰۲۲ر؛*
مولانا واحد (م ۹۷۱)	مج: گ ۴۲۲پ	ند: گ ۱۰۲۲پ؛*
مولانا مقیمی (م ۹۶۳)	مج: گ ۴۲۳ر	ند: گ ۱۰۲۲پ؛*
مولانا حریمی (م ۹۶۸)	مج: گ ۴۲۳پ	ند: گ ۱۰۲۳ر؛*
مولانا محمد قاسم زاری (م ۹۷۹)	مج: گ ۴۲۳پ	ند: گ ۱۰۲۳ر؛*
خواجه غیاث الدین علی فراقی	مج: گ ۴۲۵ر	ند: گ ۱۰۲۵ر؛*

مولانا خوفی	مج: گ ۴۲۵ پ	ند: گ ۱۰۲۵؛ ل*
مولانا حلمی	مج: گ ۴۲۵ پ	ند: گ ۱۰۲۵؛ ل*
الله قلی قسمی	مج: گ ۴۲۶ ر	ند: گ ۱۰۲۵؛ ل*
مولانا لوحی (م ۹۸۹)	مج: گ ۴۲۶ ر	ند: گ ۱۰۲۵؛ ل*
میر رمزی (م ۹۷۸)	مج: گ ۴۲۸ ر	ند: گ ۱۰۲۶؛ ل*
اصل سوم در ذکر شعرای دارالمومنین قم و نواحی آن:		
میر عزیزالله حضوری	مج: گ ۴۳۰ ر	ند: گ ۱۰۲۹؛ ل*
میر اشکی (م ۹۷۲)	مج: گ ۴۴۴ پ	ند: گ ۱۰۳۰؛ ل*
مولانا هجری	مج: گ ۴۴۸ پ	ند: گ ۱۰۳۱؛ ل*
حکیم رشدی	مج: گ ۴۵۲ پ	ند: گ ۱۰۳۲؛ ل*
مولانا ملک قمی	مج: گ ۴۵۴ پ	ند: گ ۱۰۳۳؛ ل*: ط: ص ۲۲۵-۲۳۶؛ ب*

میر یوسف والهی	مج: گ ۴۶۰ پ	ند: گ ۱۰۳۴؛ ط: ص ۲۳۶-۲۴۸؛ ل: *؛ پ: *
سلطان محمد رئیس، پسر رئیس شهاب الدین قمی	مج: گ ۴۶۵ پ	ند: گ ۱۰۳۵؛ ل: *
مولانا عارضی	مج: گ ۴۶۸ ر	ند: گ ۱۰۳۷؛ ل: *
میر هاشمی	مج: گ ۴۶۸ پ	ند: گ ۱۰۳۷؛ ل: *
مولانا مشربی	مج: گ ۴۶۹ ر	ند: گ ۱۰۳۷؛ ل: *
مولانا شکیبی	مج: گ ۴۷۰ پ	ند: گ ۱۰۳۷؛ ل: *
مولانا خرمی ^{۱۲۶}	مج: گ ۴۷۱ ر	ند: گ ۱۰۳۸؛ ل: *
میر حسابی	مج: گ ۴۷۲ ر	ند: گ ۱۰۳۸؛ ل: *
میر جمال الدین محمود نام اصلی تخلص (م ۱۰۰۳)	مج: گ ۴۷۲ پ	ند: گ ۱۰۳۸؛ ل: *
لاحقه:		
مولانا انصاری قمی	مج: گ ۴۷۹ ر	ند: گ ۱۰۴۷؛ ل: *

۱۲۶. نام وی در فهرست گلچین معانی (ص ۵۳۱) حزمی و در فهرست اشپرنگر (ص ۳۰) خرمی درج شده است.

مولانا وحیدی تبریزی قمی (م ۹۴۲)	مج: گ پ ۴۷۹	ند: گ ۱۰۴۸ ر؛ *
اصل چهارم در ذکر شعرای بلده فاخره ساوه و نواحی آن:		
مولانا حریفی مصرعی تخلص (م ۹۶۱)	مج: گ ر ۴۸۰	ند: گ ۱۰۴۸ پ؛ *
مولانا مقصدی	مج: گ ر ۴۸۱	ند: گ ۱۰۴۹ پ
مولانا عهدی «برادر کهنتر مولانا مقصدی»	مج: گ پ ۴۸۲	ند: گ ۱۰۴۹ پ؛ *
مولانا صبحی (م ۹۷۱)	مج: گ پ ۴۸۳	ند: گ ۱۰۵۰ ر؛ *
مولانا سوزی حسن علی نام	مج: گ پ ۴۸۴	ند: گ ۱۰۵۰ پ؛ *
مولانا صلاح الدین صرفی	مج: گ پ ۴۸۹	ند: گ ۱۰۵۱ ر؛ *
مولانا جدایی (م ۹۸۴) «فرزند خواجه هدایت الله»	مج: گ ر ۴۹۳	ند: گ ۱۰۵۲ ر؛ *
مولانا ظریفی	مج: گ پ ۴۹۴	ند: گ ۱۰۵۳ ر؛ *
مولانا پیروی	مج: گ پ ۴۹۵	ند: گ ۱۰۵۳ پ؛ *
میر عبدالقدوس قدسی (م ۹۹۲)	مج: گ پ ۴۹۶	ند: گ ۱۰۵۳ پ؛ *

مولانا باذلی	مج: گ ۴۹۸ر	ند: گ ۱۰۵۴ر؛ *
مولانا کمال الدین حسین کمالی	مج: گ ۴۹۹پ	ند: گ ۱۰۵۴پ؛ *
مولانا میرکی (م ۹۹۱) پدر مولانا صرفی	مج: گ ۵۰۰ر	ند: گ ۱۰۵۴پ؛ *
مولانا منصوری	مج: گ ۵۰۰پ	ند: گ ۱۰۵۵ر؛ *
اصل پنجم: در ذکر شعرای دارالسلطنة قزوین خصوصاً بعضی از شاهزادگان، سلاطین و وزرای زمان شاه طهماسب		
سلطان ابراهیم میرزا متخلص به جاهی (م ۹۸۵)، فرزند ظهیرالدین بهرام میرزا صفوی	مج: گ ۵۰۱ر	ند: گ ۱۰۵۵ر؛ س: ص ۱۶۲؛ ج: گ ۸۴پ؛ *
سلطان بدیع الزمان میرزا (م ۹۸۵) ولد خلف بهرام میرزا	مج: گ ۵۰۷پ	ند: گ ۱۰۶۰پ؛ س: ص ۱۶۶؛ ج: گ ۸۷ر؛ *
سلطان مصطفی میرز ابن شاه طهماسب (م ۹۸۴)	مج: گ ۵۰۸ر	ند: گ ۱۰۶۱ر؛ س: ص ۱۶۶؛ ج: گ ۸۷ر؛ *
سلطان حسن میرزا، ولد سلطان محمد پادشاه (م ۹۸۵)	مج: گ ۵۰۸پ	ند: گ ۱۰۶۱پ؛ س: ص ۱۶۶؛ ج: گ ۸۷پ؛ *

میرزا سلمان منسوب به جابرین عبدالله انصاری (م ۹۹۱)	مج: گ ۵۰۹ر	ند: ۱۰۶۲پ؛ س: ص ۱۶۷؛ ج: گ ۸۷پ؛ ل*
میرزا جعفر آصف خان پسر رشید و خلف میرزا بدیع الزمان	مج: گ ۵۱۱پ	ند: گ ۱۰۶۵؛ ر؛ ج: گ ۹۰پ؛ س: ص ۱۷۱پ؛ ل*
قاضی میر حسن خان عبدالرزاق سیفی، قاضی تخلص	مج: گ ۵۱۳پ	ند: ۱۰۶۵پ؛ س: ص ۱۶۹؛ ج: گ ۸۹ر؛ ل*
حاجی اسمعیل بحثی قزوینی	مج: گ ۵۱۳پ	ند: گ ۱۰۶۵پ؛ س: ص ۱۶۹؛ ج: گ ۸۹ر؛ ل*
مولانا فروغی	مج: گ ۵۱۴پ	ند: گ ۱۰۶۶؛ ر؛ ج: گ ۸۹پ؛ ل*
مولانا شرمی، احمد نام (ن ۱۰۰۳)	مج: گ ۵۱۵پ	ند: گ ۱۰۶۶پ
درویش کاکا شیرازی اصل قزوینی مسکن (م ۹۸۰)	مج: گ ۵۱۶پ	ند: گ ۱۰۶۷؛ ر؛ ج: گ ۹۰؛ س: ص ۱۷۰پ؛ ل*
قاضی میرک حمدی تخلص، منسوب به خالد بن ولید	مج: گ ۵۱۷ر	ند: گ ۱۰۶۷؛ ر؛ ج: گ ۹۰؛ س: ص ۱۷۱
شیخ محمد امین	مج: گ ۵۱۷پ	ند: گ ۱۰۶۷پ؛ ج: گ ۹۰پ؛ س: ص ۱۷۱

پادشاه قلی تاریخی جذبی تخلص	مج: گ ۵۱۷ پ	ند: گ ۱۰۶۷ پ؛ ج: گ ۹۱ ر؛ س: ص ۱۷۲
محمدی بیگ قاجار بدیهی تخلص	مج: گ ۵۱۸ ر	ند: گ ۱۰۶۷ پ؛ ج: گ ۹۱ ر؛ س: ص ۱۷۲
میرفارغی (م ۹۶۵)	مج: گ ۵۱۸ ر	ند: گ ۱۰۶۸ ر؛ ج: گ ۹۱ ر؛ س: ص ۱۷۲
مولانا طبخی	مج: گ ۵۱۸ پ	ند: گ ۱۰۶۸ ر؛ ج: گ ۹۰ ر؛ س: ص ۱۷۱
مولانا قدری قزوینی عذری تخلص	مج: گ ۵۱۹ ر	ند: گ ۱۰۶۹ پ؛ ل*
مولانا ساحری	مج: گ ۵۲۰ ر	ند: گ ۱۰۷۰ ر؛ ج: گ ۹۰ پ
حاجی بیگ خواجگی	مج: گ ۵۲۰ پ	ند: گ ۱۰۷۰ ر؛ ج: گ ۹۱ ر؛ س: ص ۱۷۲؛ ل*
مولانا امام قلی بیگ فسونی ذوالقدر	مج: گ ۵۲۰ پ	ند: گ ۱۰۶۸ پ
لاحقه: در ذکر شعرای قزوین که قبل از زمان تألیف بوده‌اند و در ارکان اربعه این کتاب به واسطه آنکه دیوان شعر ایشان به نظر نرسیده مذکور نشده‌اند		
میر فیضی از سادات مرعشی	مج: گ ۵۲۳ پ	ند: گ ۱۰۷۰ پ؛ ج: گ ۹۱ پ؛ س: ص ۱۷۳؛ ل*

مولانا حیرتی قزوینی	مج: گ ۵۲۳ پ	ند: گ ۱۰۷۱؛ ج: گ ۹۱؛ پ: س: ۱۷۳؛ ل*
میر هاتفی (م ۹۲۹)	مج: گ ۵۳۴ ر	ند: گ ۱۰۷۱؛ ج: گ ۹۱؛ پ: س: ص ۱۷۳؛ ل*
عزیزالله عزیزی قزوینی	مج: گ ۵۲۵ پ	ند: گ ۱۰۷۱؛ پ: ج: گ ۹۱؛ پ: س: ص ۱۴۳ و ۱۷۳
اصل ششم: در ذکر شعرای گیلان و دارالمرز مازندران و نواحی آن		
خان احمد میرزا کارکیا	مج: گ ۵۲۶ ر	ند: گ ۱۰۷۱؛ پ: ج: گ ۹۲؛ س: ص ۱۷۳؛ ل*
میرزا قراری (نورالدین محمد، فرزند عبدالرزاق گیلانی)	مج: گ ۵۲۹ پ	ند: گ ۱۰۷۴؛ پ: ل*
میر حالی لاهیجی	مج: گ ۵۳۱ پ	ند: گ ۱۰۷۵؛ ر: ل*
قاضی عبدالله یقینی	مج: گ ۵۳۴ پ	ند: گ ۱۰۷۵؛ پ:
مولانا عنایتالله فکری (م ۹۷۳)	مج: گ ۵۳۶ پ	ند: گ ۱۰۷۶؛ ر:
مولانا عارف لاهیجی	مج: گ ۵۴۰	ند: گ ۱۰۷۰؛ پ: ل*

مولانا مجازی لاهیجی	مج: گ پ۵۴۰	ند: گ ۱۰۷۷ر؛ل*
مولانا کافی گیلانی	مج: گ پ۵۴۰	ند: گ ۱۰۷۷ر؛ل*
مولانا ثنایی لاهیجی	مج: گ پ۵۴۰	ند: گ ۱۰۷۷ر؛ل*
مولانا اوجی گیلانی	مج: گ ر۵۴۱	ند: گ پ۱۰۷۷ر؛ل*
مولانا عزّی رشتی	مج: گ ر۵۴۱	ل*
مولانا مایلی رشتی	مج: گ پ۵۴۱	ند: گ پ۱۰۷۷ر؛ل*
مولانا حیاتی گیلانی	مج: گ پ۵۴۱	ند: گ ۱۰۷۷ر؛ل* ج: گ ۹۶ر؛ل*
مولانا مسیحی گیلانی	مج: گ ر۵۴۳	ند: گ ۱۰۷۸ر؛ل* ج: گ ۲۸۰ر؛ل*
مولانا دوابی لاهیجی	مج: گ پ۵۴۳	ند: گ پ۱۰۷۸ر؛ل*
مولانا نجاتی گیلانی	مج: گ ر۵۴۴	ند: گ ۱۰۷۹ر؛ل*
مولانا قائمی آملی	مج: گ پ۵۴۴	ند: گ ۱۰۷۹ر؛ل*
مولانا محمد صوفی مازندرانی	مج: گ پ۵۴۷	ند: گ ۱۰۷۹ر؛ل* س: ص ۲۲۴

اصل هفتم: در ذکر شعرای دارالسلطنه تبریز و آذربایجان و نواحی آن		
مولانا حقیری آذربایجانی (م ۹۹۴)	مج: گ ۵۵۲ر	ند: گ ۱۰۸۱؛ س: ص ۱۳۱ و ۱۳۲؛ ج: گ ۱۳۹؛ پ: ل*
مولانا ثناری ^{۱۲۷}	مج: گ ۵۵۵پ	ند: گ ۱۰۸۴؛ س: ص ۱۳۳؛ ج: گ ۱۴۰؛ پ: ل*
مولانا خواری ^{۱۲۸} (م ۹۷۴)	مج: گ ۵۵۷پ	ند: گ ۱۰۸۵؛ س: ص ۱۳۵؛ ج: گ ۱۴۱؛ پ: ل*
مولانا شکیبی (م ۹۷۱)	مج: ص ۵۵۹پ	ند: گ ۱۰۸۵؛ پ: س: ص ۱۳۶؛ ج: گ ۱۴۲؛ پ: ل*
محمود بیگ سالم	مج: گ ۵۶۰ر	ند: گ ۱۰۸۶؛ س: ص ۱۳۷؛ ج: گ ۱۴۲؛ پ: ل*
مولانا طوفی	مج: گ ۵۶۱ر	ند: گ ۱۰۸۶؛ پ: س: ص ۱۳۷؛ ج: گ ۱۴۳؛ پ: ل*

۱۲۷. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است.
۱۲۸. در فهرست گلچین معانی (ص ۵۳۳) حواری درج شده است.

مولانا وصالی تبریزی	مج: گ ۵۶۴ پ	ند: گ ۱۰۸۷؛ س: ص ۱۳۹؛ ج: گ ۱۴۵؛ ل*
مولانا حیدری تبریزی	مج: گ ۵۶۵ ر	ند: گ ۱۰۸۷؛ پ: س: ص ۱۳۹؛ ج: گ ۱۴۵؛ پ؛ ل*
مولانا محمدحسین صبوری	مج: گ ۵۶۷ ر	ند: گ ۱۰۸۸؛ س: ص ۱۴۲؛ ج: گ ۱۴۷؛ پ؛ ل*
مولانا وقوعی، محمد شریف نام	مج: گ ۵۶۹ ر	ند: گ ۱۰۸۸؛ پ: س: ص ۱۴۴ و ۱۵۶؛ ج: گ ۱۴۹؛ پ؛ ل*
مولانا حسن بیگ عجزی	مج: گ ۵۷۸ پ	ند: گ ۱۰۸۹؛ ر: س: ص ۱۴۳ و ۱۵۴؛ ج: گ ۱۴۹ و ۱۵۷؛ ر
محمود بیگ فسونی	مج: گ ۵۸۰ پ	ند: گ ۱۰۸۹؛ پ: س: ص ۱۴۹؛ ج: گ ۱۵۴؛ ل*
میر جعفری تبریزی	مج: گ ۵۸۳ پ	ند: گ ۱۰۹۱؛ س: ص ۱۴۴ و ۱۵۸؛ ج: گ ۱۵۰؛ ل*
مولانا حالی	مج: گ ۵۸۴	ند: گ ۱۰۹۱؛ پ؛ ل*

مولانا سلطان محمد عرفی تخلص (م) (۱۰۱۰)	مج: گ پ ۵۸۶	ند: گ ۱۰۹۲؛ ج: گ ۲۵۴
حکیم ابوطالب	مج: گ پ ۵۹۲	ند: گ ۱۰۹۳؛ س: ص ۱۵۸؛ ج: گ ۱۵۸؛ ل*
قاضی وافی (م ۹۹۲)	مج: گ پ ۵۹۲	ند: گ ۱۰۹۴؛ س: ص ۱۵۳؛ ج: گ ۱۵۶؛ ل*
چلیبی بیگ فارغ تبریزی فاتح تخلص	مج: گ پ ۵۹۳	ند: گ ۱۰۹۴؛ س: ص ۱۴۵؛ ج: ص ۱۵۱؛ ط: ص ۵۱۷-۵۰۱ بب*؛ ل*
مولانا کمال الدین حسین سهوی	مج: گ ر ۶۰۰	ند: گ ۱۰۹۹؛ س: ص ۱۵۱؛ ج: گ ۱۵۵؛ ل*
مولانا میر حسین فانی	مج: گ ر ۶۰۲	ند: ۱۱۰۱؛ س: ص ۱۵۵ و ۱۴۲؛ ج: ص ۱۴۸؛ ل*
مولانا صافی	مج: گ ر ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۱؛ س: ص ۱۵۶؛ ج: گ ۱۵۰؛ ل*

مولانا صیرفی	مج: گ ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۱ پ: س: ص ۱۵۶ ج: گ ۱۵۸ ر:ل*
مولانا معروف تبریزی رقال	مج: گ ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۲ ر: س: ص ۱۴۳ و ۱۵۴: ج: گ ۱۴۹ ر:ل*
مولانا جانبی تبریزی	مج: گ ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۲ ر: س: ص ۱۴۳ و ۱۵۴: ج: گ ۱۴۹ ر و ۱۵۷ ر:ل*
مولانا طفیلی تبریزی	مج: گ ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۲ ر: س: ص ۱۴۳ و ۱۵۴: ج: گ ۱۴۹ ر:ل*
مولانا قوسی تبریزی	مج: گ ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۲ ر: س: گ ۱۴۳ و ۱۵۴: ج: گ ۱۴۹ پ:ل*
خواجه امیر بیگ مهر تبریزی (م) ۹۸۳	مج: گ ۶۰۳	ند: گ ۱۱۰۲ ر: س: ص ۱۳۶ و ۱۶۰ ج: گ ۱۴۲ پ و ۱۵۰ پ:ل*
میرزا کافی اردوبادی	مج: گ ۶۰۴	ند: گ ۱۱۰۴ ر: س: ص ۱۳۶ و ۱۶۰: ج: گ ۱۴۲ پ
میرزا صادق اردوبادی	مج: گ ۶۰۵	ند: گ ۱۱۰۴ ر: س: ص ۱۴۱ و ۱۶۰: ج: گ ۱۴۷ ر:ل*

مولانا ثباتی اردوبادی	مج: گ ۶۰۶ر	ند: گ ۱۱۰۵؛ س: ص ۱۴۲؛ ج: گ ۱۴۸پ؛ ل*
مولانا برگگی تبریزی	مج: گ ۶۰۶ر	ند: گ ۱۱۰۵؛ س: گ ۱۳۹؛ ج: گ ۱۴۵ر؛ ل*
مولانا فردی اردبیلی	مج: گ ۶۰۷ر	ند: گ ۱۱۰۵؛ پ: س: ص ۱۴۱؛ ج: گ ۱۴۶پ؛ ل*
مولانا بزمی اردبیلی (م ۹۸۷)	مج: گ ۶۰۸پ	ند: گ ۱۱۰۶؛ س: ص ۱۴۳؛ ج: گ ۱۴۹ر
مولانا وارثی اردبیلی (ن ۹۸۹)	مج: گ ۶۰۹پ	ند: گ ۱۱۰۶؛ پ:
مولانا عبدی شروانی (م ۹۸۵)	مج: گ ۶۱۰ر	ند: گ ۱۱۰۷؛ ج: گ ۱۴۹ر و ۱۵۷ر

صفحه در دیگر دستنویسها	صفحه در کامل ترین نسخه	مجلد هفتم
اصل هشتم: در ذکر شعرای یزد و کرمان و نواحی آن و دیار هندوستان مشتمل بر دو فصل: فصل اول در ذکر شعرای یزد		
نذ: گ ۱۱۰۷ پ؛ س: ص ۲۲۵؛ ج: گ ۲۵۹ پ	ب: ص ۲	مولانا وحشی بافقی
نذ: گ ۱۱۰۹ پ؛ س: ص ۳۳۲؛ ج: گ ۲۷۴ ر	ب: ص ۱۴	مولانا قاسم بیگ قسمی
نذ: گ ۱۱۱۱ ر	ب: ص ۳۸	طهماسب قلی عرشی تکلو (ن ۱۰۰۲)
نذ: گ ۱۱۱۲ پ؛ مل: گ ۲۱۸-۲۲۰ ر	ب: ص ۳۸	مولانا مؤمن حسین یزدی (ن ۱۲۹/۱۰۰۷)
نذ: گ ۱۱۱۲ ر؛ ج: گ ۲۷۵ ر	ب: ص ۴۳	میر نجدی «عبدالوهاب»
نذ: گ ۱۱۱۴ ر	ب: ص ۴۵	مولانا زمانی
نذ: گ ۱۱۱۴ پ؛ ج: گ ۲۷۵ ر	ب: ص ۵۲	مولانا عبدی ابرقوهی
نذ: گ ۱۱۱۴ پ	ب: ص ۵۳	مولانا کاسب یزدی
نذ: گ ۱۱۱۵ ر؛ ج: گ ۲۷۵ ر	ب: ص ۵۴	مولانا شاه حسین کامی (م ۹۵۴)

میر زبانی یزدی	ب: ص ۵۴	ند: گ ۱۱۱۵
مولانا شاه عزالدین غواصی هروی یزدی (م ۹۶۰)	ب: ص ۵۴	ند: گ ۱۱۱۵؛ ج: گ ۲۷۵ پ
مولانا شمس‌الدین یزدی (م ۹۸۸)	ب: ص ۶۲	ند: گ ۱۱۱۶ پ
مولانا فسونی یزدی (م ۹۸۱)	ب: ص ۶۲	ند: گ ۱۱۱۶؛ س: ص ۲۲۳
مولانا قاسمی اردستانی قاسم تخلص (م ۹۸۶)	ب: ص ۶۳	ند: گ ۱۱۱۶؛ ج: ص ۷۷ پ
مولانا جلال سپهری زواره‌ای	ب: ص ۷۴	ند: گ ۱۱۲۰؛ س: ص ۲۱۹؛ ج: گ ۷۳ پ
مولانا محمد مرشدی زواره‌ای مرشد تخلص	ب: ص ۸۵	ند: گ ۱۱۲۱؛ س: ص ۲۲۲؛ ج: گ ۷۶ پ
مولانا عطایی اردستانی	ب: ص ۹۰	ند: گ ۱۱۲۱؛ س: ص ۲۲۴؛ ج: گ ۷۹ پ
مولانا صوفی اردستانی ^{۱۳۰}	ب: ص ۹۱	ند: گ ۱۱۲۱؛ س: ص ۲۲۴
فصل دوم از اصل هشتم در ذکر شعرای دارالامان کرمان و نواحی آن و دیار هندوستان		
شمس‌الدین محمد صدر خییسی	ب: ص ۹۱	ند: گ ۱۱۲۲؛ س:

۱۳۰. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است.

فهمی تخلص (ن ۹۹۱)	ص ۲۱۳؛ ج: گ ۲۷۶	
صافی بمی «شاه ابوالقاسم»	ب: ص ۹۴	ند: گ ۱۱۲۲ پ؛ س: ص ۴۵
میر فضلی بمی	ب: ص ۱۰۹	ند: گ ۱۱۲۳ ر
مولانا غباری کرمانی (ن ۹۹۸)	ب: ص ۱۱۳	ند: گ ۱۱۲۳ پ
شیخ عبدالسلام پیامی بحرانی کرمانی	ب: ص ۱۱۳	ند: گ ۱۱۲۳ پ؛ ط: ص ۴۷۹-۵۰۱: ب*
مولانا فدایی کرمانی	ب: ص ۱۴۳	ند: گ ۱۱۲۸ ر؛ س: ص ۲۲۴؛ ج: گ ۲۷۹ ر
مولانا علی نویدی کرمانی (م ۹۷۵)	ب: ص ۱۴۳	ند: گ ۱۱۲۸ پ
مولانا عاشقی سیستانی (ن ۹۸۸)	ب: ص ۱۴۷	ند: گ ۱۱۲۹ ر
قاضی احمد لاغری سیستانی	ب: ص ۱۵۳	ند: گ ۱۱۳۲ ر
میر جنونی قندهاری	ب: ص ۱۵۵	س: گ ۵۳
میر ابوالقاسم کاهی کابلی (م ۹۸۸)	ب: ص ۱۵۶	ند: گ ۱۱۳۳ پ؛ س: ص ۲۱۴؛ ج: گ ۲۷۶ پ
مولانا داخلی کابلی ^{۱۳۱}	ب: ص ۱۶۳	ند: گ ۱۱۳۶ پ؛ س: ص ۵۴
یادگار بیگ حالتی کابلی	ب: ص ۱۶۳	ند: گ ۱۱۳۷ ر؛ س: ص ۲۱۷؛ ج: گ ۲۷۸ پ

محمد حسین بقایی کابلی پسر حالتی	ب: ص ۱۶۴	ند: گ ۱۱۳۷؛ س: ص ۲۱۸؛ ج: گ ۲۷۸ پ
شیخ ابوالفیض فیضی دکنی	ب: ص ۱۶۷	ند: گ ۱۱۳۷ پ
امین الملک امیر محمد معصوم نامی بکری	ب: ص ۲۲۹	ند: گ ۱۱۴۲؛ مل: گ ۲۹ پ-۴۶ ر
میر محمد هاشم سنجر کاشی	ب: ص ۲۶۷	—
بیرم خان بهارلوی ترکمان	ب: ص ۲۸۴	ند: گ ۱۱۵۳ ر
نصیرالدین محمد همایون پادشاه	ب: ص ۲۹۰	ند: گ ۱۱۵۴ ر
میر نیازی بخاری حجازی	ب: ص ۲۹۳	ند: گ ۱۱۵۶؛ س: ص ۲۱۶؛ ج: گ ۲۷۸ ر
مولانا مظهری کشمیری (ن ۹۹۷)	ب: ص ۳۰۱	ند: گ ۱۱۵۷ پ؛ س: ص ۵۳
مولانا محمد زمان صانعی بدخشانی	ب: ص ۳۰۶	س: ص ۵۳
اصل نهم: در ذکر شعرای دارالافضل شیراز و نواحی آن		
مولانا شرف الدین غیرتی شیرازی	ب: ص ۳۰۷	س: ص ۷۸؛ ج: گ ۲۸۹ پ؛ ط: ص ۲۹۶-۳۰۷؛ پب*
مولانا قیدی شیرازی (م ۹۹۰)	ب: ص ۳۴۴	س: ص ۸۱؛ ج: گ ۲۹۱ پ
مولانا قدری شیرازی	ب: ص ۳۴۷	س: ص ۸۲؛ ج: گ ۲۹۲ ر

مولانا عرفی شیرازی (م ۱۰۰۲) ^{۱۳۲}	ب: ص ۳۴۹	س: ص ۸۳ و ۱۰۰؛ ج: گ ۲۹۲ پ؛ مل: گ ۴۶ پ-۹۵؛ ط: ص ۳۳۴-۳۰۷ بب*
مولانا عالمی دارابجودی شیرازی (م ۹۷۵)	ب: ص ۴۵۳	س: ص ۹۹؛ ج: گ ۲۹۲ ر
مولانا لطفی شیرازی	ب: ص ۴۵۵	س: ص ۸۴ و ۱۰۳؛ ج: گ ۳۰۰ ر
مولانا طرحی شیرازی	ب: ص ۴۵۷	ند: گ ۱۱۵۸ پ؛ س: ص ۸۴ و ۱۰۳؛ ج: گ ۳۰۰ پ
مولانا نطقی شیرازی	ب: ص ۴۵۷	ند: گ ۱۱۵۹ ر؛ س: ص ۸۵ و ۱۰۳؛ ج: گ ۳۰۰ پ
خواجه عبدی بیگ نویدی شیرازی (م ۹۸۸)	ب: ص ۴۵۸	ند: گ ۱۱۵۹ ر؛ س: ص ۸۵ و ۱۰۱؛ ج: گ ۲۹۳ ر
میرزا مخدوم شریفی (امیر معین الدین اشرف) (ن ۹۹۰)	ب: ص ۴۷۲	ند: گ ۱۱۶۰ ر؛ س: ص ۸۶ و ۱۰۵؛ ج: گ ۲۹۷ ر

شیخ ابوالقاسم کازرونی	ب: ص ۴۷۵	ند: گ ۱۱۶۱؛ س: ص ۸۷ و ۱۰۲؛ ج: گ ۲۹۸ ر
حافظ نامی شیرازی «عمادالدین محمود»	ب: ص ۴۷۷	ند: گ ۱۱۶۱؛ پ: س: ص ۸۸ و ۱۰۶؛ ج: گ ۲۹۸ پ
مولانا صحیفی ترک شیرازی	ب: ص ۴۷۸	ند: گ ۱۱۶۲؛ س: ص ۸۸ و ۱۰۶؛ ج: گ ۲۹۹ ر
مولانا انیسی شیرازی	ب: ص ۴۸۱	ند: گ ۱۱۶۳؛ س: ص ۹۰ و ۱۰۴؛ ج: گ ۳۰۰ ر
مولانا پناهی دارابجردی (م ۹۶۶)	ب: ص ۴۸۱	ند: گ ۱۱۶۳؛ س: ص ۹۰ و ۱۰۴؛ ج: گ ۳۰۰ ر
مولانا مکتبی شیرازی	ب: ص ۴۸۲	ند: گ ۱۱۶۳؛ س: ص ۹۰ و ۱۰۴؛ ج: گ ۳۰۰ ر
مولانا احمد شیرازی	ب: ص ۴۸۳	ند: گ ۱۱۶۳؛ پ: س: ص ۹۰ و ۱۰۱؛ ج: گ ۲۹۳ ر

مولانا فروغی شیرازی (م ۹۶۳)	ب: ص ۴۸۳	ند: گ ۱۱۶۳ پ؛ س: ص ۹۰ و ۱۰۱؛ ج: گ ۲۹۳ پ
مولانا حمدی فارسی	ب: ص ۴۸۴	ند: گ ۱۱۶۴ ر؛ س: ص ۹۱ و ۹۸؛ ج: گ ۲۹۳ پ
مولانا عیشی شیرازی (م ۹۶۷)	ب: ص ۴۸۵	ند: گ ۱۱۶۴ ر؛ س: ص ۹۱ و ۱۰۲؛ ج: گ ۲۹۳ پ
مولانا رسوایی شیرازی	ب: ص ۴۸۵	ند: گ ۱۱۶۴ ر؛ س: ص ۹۱ و ۱۰۲؛ ج: گ ۲۹۳ پ
مولانا صبحی شیرازی	ب: ص ۴۸۵	ند: گ ۱۱۶۴ پ؛ س: ص ۹۱ و ۱۰۲؛ ج: گ ۲۹۳ پ
مولانا صافی شیرازی	ب: ص ۴۸۶	ند: گ ۱۱۶۴ پ؛ س: ص ۹۱ و ۱۰۲؛ ج: گ ۲۹۴ ر
میر هیبة الله غریبی کازرونی	ب: ص ۴۸۶	ند: گ ۱۱۶۴ پ؛ س: ص ۹۱ و ۱۰۵؛ ج: گ ۲۹۴ ر

نوروز شاه بهاری هرموزی (م) ۱۳۳ (۹۵۶)	ب: ص ۴۸۶	ند: گ ۱۱۶۵؛ س: ص ۹۲ و ۱۰۷؛ ج: گ ۲۹۴ر
مولانا حامدی بهبهانی	ب: ص ۴۸۷	ند: گ ۱۱۶۵؛ س: ص ۹۲ و ۱۰۷؛ ج: گ ۲۹۴ر
مولانا مایلی ایگی (م ۹۷۲)	ب: ص ۴۹۳	ند: گ ۱۱۶۶؛ س: ص ۹۵؛ ج: گ پ ۲۹۵
مولانا راستی شیرازی (ن ۹۸۷)	ب: ص ۴۹۷	ند: گ ۱۱۶۶؛ پ: س: ص ۹۶؛ ج: گ پ ۲۹۶
مولانا بیکسی شوشتری (م ۹۷۱)	ب: ص ۴۹۹	ند: گ ۱۱۶۷؛ س: ص ۹۷؛ ج: گ ۲۹۷ر
مولانا عاجزی لاری	ب: ص ۵۰۱	ند: گ ۱۱۶۷ر
مولانا کمال الدین حسین لاری	ب: ص ۵۰۱	ند: گ ۱۱۶۷ پ
مولانا کاتب شیرازی لاری	ب: ص ۵۰۱	ند: گ ۱۱۶۷ پ
مولانا داعی شیرازی	ب: گ ۵۰۲	—
ابواسحق اینجو شیرازی ^{۱۳۴}	—	س: ص ۱۰۲؛ ج: گ ۳۰۰

۱۳۳. در نسخه س تاریخ ۹۵۲ ق درج شده است.

۱۳۴. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است.

حلاوی شیرازی	—	س: ص ۸۵ و ۱۰۴
اصل دهم: در ذکر شعرای بلدة الاسلام همدان و نواحی آن و بعضی الکات فراهان و امثال آن		
مولانا هلاکی همدانی	ب: ص ۵۰۲	ند: گ ۱۱۶۷ پ؛ س: ص ۱۱۰ ج؛ گ ۳۰۷ پ
مولانا رشکی همدانی (م ۹۹۱)	ب: ص ۵۱۴	ند: گ ۱۱۶۸ پ؛ س: ص ۱۱۱ ج؛ گ ۳۰۹ ط؛ ص ۲۸۸-۲۹۶: ب*
مولانا روحی همدانی	ب: ص ۵۲۱	ند: گ ۱۱۷۰ پ؛ س: ص ۱۲۹ ج؛ گ ۳۲۰ پ
مولانا نازکی همدانی	ب: ص ۵۲۴	ند: گ ۱۱۷۱ ر
خواجه آقابابای مدرکی چولکی نهاوندی (م ۱۰۰۰)	ب: ص ۵۲۹	ند: گ ۱۱۷۱ پ
خواجه عبدالباقی نهاوندی «صاحب مآثر رحیمی»	ب: ص ۵۳۵	ند: گ ۱۱۷۵ ر
مولانا اسدالله حالی همدانی (م ۱۰۰۵)	ب: ص ۵۴۲	ند: گ ۱۱۷۹ ر
مولانا عبدالباقی شکوهی همدانی	ب: ص ۵۴۴	ند: گ ۱۱۷۷ ر
مولانا موسی رضایی همدانی	ب: ص ۵۵۷	ند: گ ۱۱۷۸ ر

خواجه ملکی بیگ سرکانی (م)	ب: ص ۵۶۴	ند: گ ۱۱۷۹ پ
(۱۰۰۴)		
خواجه آقا میر همدانی	ب: ص ۵۶۶	ند: گ ۱۱۸۰ پ
میر مرتضی فانی آرتیمانی	ب: ص ۵۶۷	ند: گ ۱۱۸۰ پ
میر مغیث محوی اسدآبادی (ن)	ب: ص ۵۶۸	ند: گ ۱۱۸۱ ر؛ س: ص ۱۱۷ و ۱۲۳؛ ج: گ ۳۱۳ و ۳۱۷
(۱۰۰۵)		
میر عقیل بزمی همدانی «کوثری»	ب: ص ۵۷۳	ند: گ ۱۱۸۱ پ
مولانا منیری نهاوندی	ب: ص ۵۷۷	ند: گ ۱۱۸۲ ر
مولانا صیقلی بروجردی	ب: ص ۵۷۷	ند: گ ۱۱۸۲ پ؛ س: ص ۱۳۰؛ ج: گ ۳۲۱ ر
لاحقه: در ذکر شعرای دارالسلام بغداد و نواحی آن		
مولانا شمسى بغدادی (م ۹۶۴)	ب: ص ۵۷۹	ند: گ ۱۱۸۳ ر
مولانا عهدی بن شمسى	ب: ص ۵۸۳	ند: گ ۱۱۸۴ ر
مولانا وجهی کرد	ب: ص ۵۸۴	ند: گ ۱۱۸۴ ر
مولانا طرزی شوشتری متوطن بغداد	ب: ص ۵۸۷	ند: گ ۱۱۸۵ ر؛ س: ص ۱۲۸؛ ج: گ ۳۲۰ ر
عین الزمان حلّی	ب: ص ۵۹۰	ند: گ ۱۱۸۵ پ؛ س: ص ۱۲۸؛ ج: گ ۳۱۹ پ

میر سید محمد عتابی نجفی	ب: ص ۵۹۱	ند: گ ۱۱۸۶؛ س: ص ۱۲۸؛ ج: گ پ ۳۱۹
خواجه سراج الدین یعقوب نجفی متخلص به آصف	ب: ص ۶۰۵	ند: گ ۱۱۸۷
مولانا تقی شوشتری	ب: ص ۶۱۶	
لاحقه آخر: در ذکر شعرای جربادقان و قصبات و حوالی نزدیک به آن		
مولانا علینقی کمره‌ای	ب: ص ۶۱۷	ند: گ ۱۲۸۹؛ س: ص ۱۱۳؛ ج: ص ۳۱۰ و ۳۳۴؛ ط: ص ۲۴۸-۲۷۰؛ بب*
مولانا لطفی خوانساری	ب: ص ۶۳۷	ند: گ ۱۱۹۱
مولانا حجابی جربادقانی (م ۹۸۸)	ب: ص ۶۵۰	ند: گ ۱۱۹۲؛ س: ص ۱۱۵؛ ج: گ ۳۱۲
مولانا علی واصلی جربادقانی	ب: ص ۶۵۲	ند: گ ۱۱۹۳؛ س: ص ۱۲۷؛ ج: گ پ ۳۱۹
مولانا فکری محلاتی	ب: ص ۶۵۲	ند: گ ۱۱۹۳؛ س: ص ۱۱۶؛ ج: گ ۳۱۲
قاضی میرک جان کرهرودی (م ۹۸۲)	ب: ص ۶۵۳	ند: گ ۱۱۹۳

قاضی علایی کرهرودی (م ۹۳۶)	ب: ص ۶۵۶	ند: گ ۱۱۹۶ پ؛ س: ص ۱۱۷ و ۱۲۳؛ ج: گ ۳۱۴ پ و ۳۱۷ ر
مولانا داعی انجدانی (ن ۹۹۵)	ب: ص ۶۶۳ ۱۳۵	ند: گ ۱۱۹۸ ر
مولانا ملک طیفور انجدانی	ب: ص ۶۷۱	ند: گ ۱۲۰۰ پ
مولانا وصلی خوانساری	ب: ص ۶۷۲	ند: گ ۱۲۰۱ ر
لاحقه سوم: در ذکر مستعدان قصبه خوانسار که پیرایه خود را به زیور شاعری آراسته‌اند و از غایت صفای خاطر فضایل دیگر علاوه آن ساخته		
قاضی حسین خوانساری	ب: ص ۶۷۴ ۱۳۶	ند: گ ۱۲۰۱ پ؛ س: ص ۱۱۷ و ۱۲۴؛ ج: گ ۳۱۳ و ۳۱۷ ر
مولانا طاعتی خوانساری	ب: ص ۶۷۷	ند: گ ۱۲۰۲ ر؛ س: ص ۱۱۸ و ۱۲۱؛ ج: گ ۳۱۴ و ۳۱۶ ر
مولانا تابعی خوانساری	ب: ص ۶۸۳	ند: گ ۱۲۰۳ پ؛ س: ص ۱۲۶؛ ج: گ ۳۱۸ ر

۱۳۵. یک برگ از این بخش افتاده است.

۱۳۶. یک برگ از این بخش افتاده است.

مولانا فردی خوانساری (م ۹۹۲)	ب: ص ۶۸۹	ند: گ ۱۲۰۴؛ س: ص ۱۲۷؛ ج: گ ۳۱۹ر
مولانا شوخی خوانساری «پیر دهقان تخلص»	ب: ص ۶۹۰	ند: گ ۱۲۰۵؛ س: ص ۱۲۵؛ ج: گ ۳۱۸ر
مولانا تاجری خوانساری	ب: ص ۶۹۲	ند: گ ۱۲۰۵؛ س: ص ۱۲۵؛ ج: گ ۳۱۸ر
مولانا خضری بن تاجری	ب: ص ۶۹۳	ند: گ ۱۲۰۵؛ پ: س: ص ۱۲۵؛ ج: گ ۳۱۸ر
مولانا حشمتی خوانساری	ب: ص ۶۹۷	ند: گ ۱۲۰۸؛ س: ص ۱۱۹؛ ج: گ ۳۱۵ر
مولانا حافظ مراد خوانساری (ن) (۹۹۶)	ب: ص ۶۹۸	ند: گ ۱۲۰۸؛ س: ص ۱۲۰؛ ج: گ ۳۱۵پ
مولانا سرودی خوانساری	ب: ص ۶۹۹	ند: گ ۱۲۰۸؛ پ: س: ص ۱۲۰؛ ج: گ ۳۱۵پ
مولانا زلالی خوانساری (ن ۱۰۱۱)	ب: ص ۷۰۰	ند: گ ۱۲۰۹
مولانا غیاث الدین منصور هرندی «منصف تخلص»	ب: ص ۷۱۷	ند: گ ۱۲۱۱

اصل یازدهم: در ذکر شعرای دارالخلافة ری و دارالفتح استرabad و نواحی آن بلاد در دو فصل: فصل اول: در ذکر شعرای بلده مذکور و آن نواحی		
قاسم بیگ حالتی	ب: ص ۷۲۶	ند: گ ۱۲۱۲ پ؛ ج: گ ۳۸ مل؛ گ ۲۰۳-۲۱۳ ر؛ ط: ص ۳۳۴-۳۶۱؛ بب*
شاه صفی نوربخشی (م ۹۶۸)	ب: ص ۷۴۸	ند: گ ۱۲۱۳ ر
شاه رضا نوربخشی (م ۹۸۰)	ب: ص ۷۵۰	ند: گ ۱۲۱۳ پ
قاضی محمد رازی (م ۹۷۸)	ب: ص ۷۵۳	ند: گ ۱۲۱۴ ر
قاضی عطاءالله (برادر قاضی محمد)	ب: ص ۷۵۴	ند: گ ۱۲۱۴ پ
خواجه محمد شریف هجری (م ۹۸۲)	ب: ص ۷۵۷	ند: گ ۱۲۱۶ ر
قاضی عبدالله بن قاضی محمد (ن ۱۰۰۱)	ب: ص ۷۵۸	ند: گ ۱۲۱۶ پ
امیر قاضی اسیری (م ۹۸۲)	ب: ص ۷۶۵	ند: گ ۱۲۱۷ ر
خواجه شرفالدین شاپور فریبی	ب: ص ۷۶۷	ند: گ ۱۲۱۷ پ
مولانا فهمی رازی ^{۱۳۷}	ب: ص ۷۷۱	ند: گ ۱۲۱۸ ر
مسیب خان تکلوی رازی	ب: ص ۷۷۱	ند: گ ۱۲۱۸ پ

۱۳۷. نام وی در فهرست گلچین معانی نیامده است. ترجمان وی در این نسخه افتادگی دارد.

مولانا نفیس الدین شانی تکلوی رازی	ب: ص ۷۷۴	ند: گ ۱۲۲۰؛ ج: گ ۳۲۲؛ مل: گ ۱۹۴-۲۰۲؛ ط: گ ۲۷۰-۲۸۸؛ بپ*
مولانا افضل نامی طهرانی	ب: ص ۷۹۱	ند: گ ۱۲۲۱ پ
علی بیگ دده شاملوی رازی زهدی تخلص(ن ۹۹۱)	ب: ص ۷۹۶	ند: گ ۱۲۲۳؛ س: ص ۱۷۰؛ ج: گ ۸۹ پ
مولانا یمینی شیرازی الاصل و سمنانی موطن (م ۹۸۱)	ب: ص ۷۹۷	ند: گ ۱۲۲۴؛ س: ص ۴۷
فصل دوم: در ذکر شعرا و مستعدان دارالفتح استرabad که با وجود زیور شعر به فضایل و کلمات دیگر آراسته‌اند		
میر محمد مؤمن استرabadی	ب: ص ۸۰۲	ند: گ ۱۲۲۴؛ س: ص ۵۶
میر مرادی استرabadی (م ۹۷۶)	ب: ص ۸۰۵	ند: گ ۱۲۲۵؛ س: ص ۵۹
مولانا روغنی استرabadی	ب: ص ۸۰۷	ند: گ ۱۲۲۵؛ س: ص ۵۹
مولانا فارغی استرabadی	ب: ص ۸۰۷	ند: گ ۱۲۲۶؛ س: ص ۶۱
مولانا سحابی استرabadی	ب: ص ۸۰۹	ند: گ ۱۲۲۶؛ س: ص ۶۲؛ مل: گ ۲۱۳-۲۱۷؛ ط: ص ۳۶۱-۳۶۸؛ بپ*

مولانا ناطقی استرآبادی	ب: ص ۸۱۶	ند: گ ۲۲۷ پ؛ س: ص ۵۵
مولانا دوست محمد استرآبادی	ب: ص ۸۲۴	ند: گ ۱۲۲۸ پ
مولانا غیائی استرآبادی	ب: ص ۸۲۴	ند: گ ۱۲۲۸ پ
مولانا علی نیازی استرآبادی	ب: ص ۸۲۹	ند: گ ۱۲۲۹ ر
میر محمدیوسف صدر استرآبادی (م) (۹۹۷)	ب: ص ۸۳۰	ند: گ ۱۲۲۹ پ
مولانا بیانی استرآبادی	ب: ص ۸۳۲	ند: گ ۱۲۳۱ پ؛ س: ص ۳۷
مولانا فدایی استرآبادی	ب: ص ۸۳۴	ند: گ ۱۲۳۲ ر
مولانا میر والهی استرآبادی	ب: ص ۸۳۴	ند: گ ۱۲۳۲ ر
میر سیری ملقب به میرناقه (م ۹۷۲)	ب: ص ۸۳۴	ند: گ ۱۲۳۲ ر
مولانا دائمی لنگ استرآبادی	ب: ص ۸۳۵	ند: گ ۱۲۳۲ پ
میر هاشمی استرآبادی	ب: ص ۸۳۶	ند: گ ۱۲۳۲ ر
اصل دوازدهم از خاتمه کتاب خلاصه الاشعار در ذکر سخنسرایان بلاد خراسان حفظها الله عن الحدیثان		
میرزا قلی میلی مشهدی (م ۹۸۳)	ب: ص ۸۳۸	ند: گ ۱۲۳۳ پ
مولانا ولی دشت بیاضی	ب: ص ۹۰۰	ند: گ ۱۲۳۵ ر
خواجه حسین ثنایی مشهدی	ب: ص ۹۴۳	ند: گ ۱۲۳۶ پ؛ س: ص ۶۵
خواجه محمد میرک صالحی مشهدی	ب: ص ۹۸۹	ند: گ ۱۲۳۷ پ؛ ط: ص ۳۶۸-۳۷۵؛ ب: *

خواجه احمد میرک، صوفی تخلص ^{۱۳۸}	ب: ص ۹۹۵	ند: گ ۱۲۳۸ پ
قاضی احمد فکاری جوینی (م ۹۸۹)	ب: ص ۹۹۶	ند: گ ۱۲۳۸ پ؛ س: ص ۷۵
میر محمد هاشم مردمی مشهدی. (م ۹۹۶)	ب: ص ۱۰۰۵	ند: گ ۱۲۴۰؛ ط: ص ۴۲۵-۴۲۹؛ بب*
مولانا نسبتی مشهدی (ن ۹۹۵)، (م ۹۵۵)	ب: ص ۱۰۱۲	ند: گ ۱۲۴۱ پ؛ س: ص ۴۳؛ ط: گ ۴۳۹-۴۳۵؛ بب*
مولانا صبحی هروی (م ۹۷۵)	ب: ص ۱۰۱۵	ند: گ ۱۲۴۲؛ س: ص ۶۱؛ ط: ص ۴۴۳-۴۳۹؛ بب*
مولانا عبدی جنابدی	ب: ص ۱۰۱۸	ند: گ ۱۲۴۲ پ؛ س: ص ۶۳
میرزا قاسم جنابدی	ب: ص ۱۰۲۵	ند: گ ۱۲۴۴ پ؛ س: ص ۳۹
مولانا محمد امین ذوقی تونی (م ۹۷۹)	ب: ص ۱۰۲۷	ند: گ ۱۲۴۵؛ س: ص ۳۸؛ ط: ص ۴۴۵-۴۴۳؛ بب*
سید محمد جامه باف مشهدی «فکری تخلص» (ن ۹۸۵)	ب: ص ۱۰۲۸	ند: گ ۱۲۴۶؛ س: ص ۴۰؛ ط: ص ۴۶۱-۴۴۵؛ بب*

شیخ رباعی مشهدی (م ۹۷۷)	ب: ص ۱۰۴۱	ند: گ ۱۲۴۶ پ؛ س: ص ۴۱؛ ط: ص ۵۶۸-۴۶۱ بب*
حافظ حسن همتی مشهدی	ب: ص ۱۰۴۹	ند: گ ۱۲۴۷ پ؛ س: ص ۴۴
مولانا شرف رشکی سبزواری (م ۹۸۵)	ب: ص ۱۰۵۰	ند: گ ۱۲۴۷ پ
حاج حسین مخلصی سبزواری (م ۹۹۶)	ب: ص ۱۰۵۳	ند: گ ۱۲۴۸ پ؛ ج: گ ۳۵۷؛ ط: ص ۴۷۹-۴۶۸ بب*
مولانا جمال الدین محمد واقعی مشهدی	ب: ص ۱۰۶۴	ند: گ ۱۲۵۰ پ؛ س: ص ۴۶
سید محمد طاهر حزینی مشهدی	ب: ص ۱۰۶۵	ند: گ ۱۲۵۱؛ س: ص ۴۶
مولانا کمالی سبزواری	ب: ص ۱۰۶۵	ند: گ ۱۲۵۱؛ س: ص ۴۵
مولانا نورالدین محمد ظهوری ترشیزی (ن ۹۹۹)	ب: ص ۱۰۶۹	ند: گ ۱۲۵۱ پ؛ س: ص ۴۸ و ۷۳؛ مل: ص ۹۵-۱۲۱ پ؛ ط: گ ۴۱۷-۳۷۵ بب*

مولانا محمدحسین نظیری جوینی	ب: ص ۱۱۲۸	ند: گ ۱۲۵۲ پ؛ مل: گ ۱۲۲-۱۵۹ پ
مولانا اقدسی مشهدی (م ۱۰۰۲)	ب: ص ۱۲۲۲	ج: گ ۳۵۴ پ؛ مل: گ ۱۶۰-۱۶۹ ط: ص ۴۱۷-۴۲۹ ب؛*
غباری جوینی	—	ند: گ ۱۲۵۳ پ
مولانا شهودی سبزواری	ب: ص ۱۲۳۶	ند: گ ۱۲۵۳ پ؛ س: ص ۴۶
مولانا محمدعلی صابر مشهدی	ب: ص ۱۲۳۷	ند: گ ۱۲۵۴ ار؛ س: ص ۵۰
سید میر محمد اکبر بدیهی مشهدی	ب: ص ۱۲۳۸	ند: گ ۱۲۵۴ پ؛ س: ص ۵۰
یولقلی بیگ انیسی شاملو (ن ۱۰۰۲)	ب: ص ۱۲۳۸	ند: گ ۱۲۵۴ پ
مولانا ابوالوجد فارغی مشهدی	—	ند: گ ۱۲۶۳ ار؛ ب؛*
مولانا حریمی نیشابوری	—	ند: گ ۱۲۵۶ پ؛ ب؛*
حافظ کمال الدین حسین تربتی	—	ند: گ ۱۲۶۱ پ؛ ب؛*
همایی هروی	—	ند: گ ۱۲۵۹ ار؛ س: ص ۳۶
شیخی هروی	—	ند: گ ۱۲۵۹ ار؛ س: ص ۳۶

ضیایی بخاری	—	ند: گ ۱۲۶۰؛ س: ص ۳۶
غزالی چنیک ^{۱۳۹} هروی (۹۲۷)	—	ند: گ ۱۲۶۰؛ س: ص ۳۷
موالی تونی (م ۹۴۹) (ند: م ۹۵۹)	—	ند: گ ۱۲۶۰؛ س: ص ۳۸
ملالی مشهدی	—	ند: گ ۱۲۵۵؛ س: ص ۵۰
خواجه علی واقفی مشهدی	—	ند: گ ۱۲۵۵؛ س: ص ۵۱
حیدری سبزواری	—	ند: گ ۱۲۵۵؛ س: ص ۵۱
نکویی هروی	—	ند: گ ۱۲۵۵؛ س: ص ۵۱
بیکسی سبزواری	—	ند: گ ۱۲۵۶؛ س: ص ۵۱
رونقی مشهدی (م ۹۷۹)	—	ند: گ ۱۲۵۶؛ س: ص ۵۲
میر محمد کسکنی سبزواری	—	ند: گ ۱۲۵۷؛ س: ص ۵۲
میر علی کسکنی		ند: گ ۱۲۵۷؛ س:

۱۳۹. در نسخه «چنیک» نوشته شده است. احمد گلچین معانی در فهرست آغازین دستنویس پس از تصحیح نام وی به تاریخ صحیح وفات وی (۹۷۲ق) اشاره می‌کند.

عهدی نیستانی	—	ند: گ ۱۲۵۸؛ س: ص ۵۲
همدمی مشهدی	—	ند: گ ۱۲۵۸؛ س: ص ۵۲
دردی سمرقندی	—	ند: گ ۱۲۶۱؛ س: ص ۵۴
سید کریم الدین هاشم	—	ند: گ ۱۲۶۲ پ
وصالی بسطامی	—	ند: گ ۱۲۵۸؛ س: ص ۵۴
فایضی مشهدی	—	ند: گ ۱۲۵۸؛ س: ص ۵۴
خواجه محمد خوافی	—	ند: گ ۱۲۵۸ پ؛ س: ص ۵۴

شاعران ذیل نهایی خلاصه‌الاشعار

گویا تقی‌الدین پس از اتمام خلاصه‌الاشعار ذیلی بر آن می‌افزاید، شامل ترجمه شاعرانی که دیوانشان به دستش نرسیده بود و یا اینکه تازه به شعر و شاعری روی آورده بودند. اسامی این شاعران در فهرست نسخه برلین (با نشانه اختصاری «برلین» در این پژوهش) و نسخه ایندیا آفیس (با نشانه اختصاری «ند» در این پژوهش) آمده که بر اساس حروف الفبا تنظیم شده‌اند؛ شایان ذکر است، اشعار تقی‌الدین در بخش «ذ» ذیل مدخل ذکری آمده که همچون دیگر شاعران بدون شرح احوال است. پرچ، فهرست‌نگار نسخه برلین، در خوانش اسامی دچار مشکل بوده است؛ از این رو نام بسیاری از سرایندگان را با تردید ذکر کرده و با علامت سؤال نشان داده است، از آنجا که دسترسی به این نسخه ممکن نبود و در مواردی اسامی بیان شده، مفید معنی و دارای خوانش درستی نبودند، صورت صحیح اسامی فهرست مزبور با توجه به نسخه ایندیا آفیس تصحیح شد، مگر مواردی که تنها در فهرست برلین آمده بودند که این موارد تردید با همان علامت سؤال باقی ماندند. البته این دو فهرست کاستیها و افزونیهای نسبت به یکدیگر دارند که در هاشم به آنها اشاره شده است.

پایان اصل دوازدهم (بخش شعرای خراسان)، در نسخه ند، در مورد دلیل نگارش این بخش از تذکره آمده است:

بر آرای مشتری مثال عالم‌افروز اهل بینش و ضمائر عطار که کر کار (کذا) حکمت‌آموز ارباب دانش که سرمه چشم ناهید و بیاض غرای خورشید است، مستور و مخفی نماند که بسیاری از شعرا و فضلا بودند که بیتی چند از ایشان به نظر راقم این حروف رسیده و بر اشعار ایشان به واسطه فقد شهرت و عدم استطاعت بر حالت ایشان اطلاعی چنانکه باید و شاید حاصل نگردیده و نیز بعضی از معاصرین هستند که بعد از اتمام این کتاب خیرمآل در عرصه سخنوری قدم نهاده‌اند و اشعار خود به فقیر داده‌اند و التماس ثبت در این خلاصه نموده، لیکن محل نوشتن احوال ایشان فوت شده و مجال الحاق و تغییر در وضع این تألیف نمانده زیرا که چند نسخه از این کتاب نوشته گردیده و به اطراف عراق و دیار خراسان رسیده و بعد از این تغییر و تصرف در این نسخه اصل قبیح است و اضافه و الحاق در آن اقبیح و گروهی را که در بلده کاشان ثبت باید کرد در خراسان یا آذربایجان مندرج ساختن به قاعده و شیوه تصنیف و تألیف مستحسن نی، لاجرم این بنده درمانده بعد از اتمام تذکره شعرای خراسان که آخر این اصول است از این کتاب اسامی و تخلص این گروه بازمانده به ترتیب حروف تهجی با اشعار ایشان، رقم‌زده کلک مشکین سلک ساخته و به حکم «من لا یدرک کله لا یتدرک کله» به ایراد اشعار ایشان و تفصیل و توضیحی که لازمه تتبع و تحقیق و موجب زحمت و کلال است واگذاشت، چه غرض اصلی از وضع این کتاب جمع اشعار پسندیده است و دانستن قائل و ناظم آن اشعار برگزیده... (ند: گ ۱۲۶۴).

الف

۱. مولانا ابولحسن ابیوردی (ند: گ ۱۲۶۵پ)
۲. میر اسدالله خلیفه اصفهانی (ند: گ ۱۲۶۵پ)
۳. میر اسدالله تبریزی^{۱۴۰} (ند: گ ۱۲۶۶ر)
۴. مولانا آفتی سبزواری (ند: گ ۱۲۶۶ر)

۵. احمد بیگ، ولد حافظ غلام علی (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۶. میرزا محمد امین امینی^{۱۴۱}
۷. اسیری هروی (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۸. آفتابی ساوجی (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۹. مولانا شیخ احمد (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۱۰. میرزا ابراهیم حسین سبزواری (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۱۱. اسدیگ قزوینی (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۱۲. ابوالهادی قزوینی (ند: گ ۱۲۶۶پ)
۱۳. آدمی سمرقندی (ند: گ ۱۲۶۷ر)
۱۴. ایقوت میرزا (ند: گ ۱۲۶۷ر)
۱۵. شیخ امینی کازرونی (ند: گ ۱۲۶۷ر)
۱۶. ابن علی‌الله حکیم خباز (ند: گ ۱۲۶۷پ)
۱۷. الهی ترکمان چاقشوردوز (ند: گ ۱۲۶۷پ)
۱۸. شیخ اوحد کرمانی (ند: گ ۱۲۶۷پ)
۱۹. حکیم ابو علی سینا (ند: گ ۱۲۶۷پ)
۲۰. شیخ احمد غزالی (ند: گ ۱۲۶۸ر)
۲۱. افراسیاب خوئی (ند: گ ۱۲۶۸پ)
۲۲. افضل کرمانی^{۱۴۲} (ند: گ ۱۲۶۸پ)
۲۳. میرزا احمد بیگ اصفهانی (ند: گ ۱۲۶۸پ)
۲۴. خواجه ابوالوفا (ند: گ ۱۲۶۸پ)
۲۵. اسعد شهاب (ند: گ ۱۲۶۸پ)
۲۶. شیخ ابوسعید بزغش^{۱۴۳} (ند: گ ۱۲۶۸پ)
۲۷. خواجه احمد مساح کاشی (ند: گ ۱۲۶۹ر)

۱۴۱. ند: ندارد.

۱۴۲. برلین: ندارد.

۱۴۳. برلین: ندارد.

۲۸. مولانا امین الدین حسین (ند: گ ۱۲۶۹)
۲۹. سید ابوتراب عزى مشهدى (ند: گ ۱۲۶۹)
۳۰. مولانا ابدال قلندر اصفهانی (ند: گ ۱۲۶۹)
۳۱. شیخ ابوسعید ابولخیر^{۱۴۴} (ند: گ ۱۲۶۹ پ)
۳۲. میرزا احمد غنچگی کاشانی (ند: گ ۱۲۶۹ پ)
۳۳. ابوطالب علوی (ند: گ ۱۲۶۹ پ)

ب

۳۴. بزمی (ند: گ ۱۲۷۰)
۳۵. میر بیخودی سمنانی (ند: گ ۱۲۷۰)
۳۶. میر بی غمی نظیری (ند: گ ۱۲۷۰ پ)
۳۷. شیخ بهلول نظیری، کاظمی تخلص (ند: گ ۱۲۷۱)
۳۸. ظهیرالدین بهرامی اردبیلی (ند: گ ۱۲۷۱ پ)
۳۹. بهرام بیگ دیلمی (ند: گ ۱۲۷۲)
۴۰. بدیعی طبیب تبریزی^{۱۴۵} (ند: گ ۱۲۷۲)
۴۱. شیخ برهان الدین نصر، ولد شیخ الاسلام احمد جامی (ند: گ ۱۲۷۲)
۴۲. مولانا بیخودی (ند: گ ۱۲۷۲)
۴۳. مولانا باقری هروی معمایى (ند: گ ۱۲۷۲ پ)

ت

۴۴. میر تقی محمد استرابادی (ند: گ ۱۲۷۳ پ)
۴۵. آقا تقی، ولد آقا ملک شرف صفاهانی^{۱۴۶} (ند: گ ۱۲۷۳ پ)
۴۶. مولانا تقی اوحدی بلیانی (ند: گ ۱۲۷۵ پ)
۴۷. مولانا قاسم مذهب کاشانی متخلص به مذهبی (ند: گ ۱۲۷۷)

۱۴۴. برلین: شماره‌های ۳۱، ۳۲ و ۳۳ را ندارد.

۱۴۵. برلین: ندارد.

۱۴۶. برلین: ندارد.

۴۸. تابعی مشهدی (ند: گ ۱۲۷۸ ر)

۴۹. مولانا زیفی (ند: گ ۱۲۷۸ ر)

ج

۵۰. مولانا جلال‌الدین محمد دوانی (ند: گ ۱۲۷۹ ر)

۵۱. میرزا جانی تبریزی (ند: گ ۱۲۷۹ پ)

۵۲. جسمی همدانی (ند: گ ۱۲۸۰ ر)

۵۳. جمال‌الدین مشهدی^{۱۴۷}

۵۴. جمال حاجی شروانی

۵۵. شاه جلال اصفهانی (ند: گ ۱۲۸۰ پ)

۵۶. میر جعفر شیرازی ساکن کاشان (ند: گ ۱۲۸۰ پ)

ح

۵۷. مولانا حیدر مسگر کاشی متخلص به فدایی (ند: گ ۱۲۸۱ ر)

۵۸. حسینی ساوجی^{۱۴۸}

۵۹. مولانا حسینی گیلانی (ند: گ ۱۲۸۲ ر)

۶۰. میر حسن عسکری (ند: گ ۱۲۸۲ پ)

۶۱. حسن بیگ شکر اعلی ترکمان مقیمی تخلص (ند: گ ۱۲۸۳ ر)

۶۲. خواجه حسن علی استرابادی اجری تخلص (ند: گ ۱۲۸۴ ر)

۶۳. خواجه حبیب الله ترکه^{۱۴۹} (ند: گ ۱۲۸۴ ر)

۶۴. حسن بن احمد قاعدی (ند: گ ۱۲۸۴ ر)

۶۵. مولانا حسن شهرستانی (ند: گ ۱۲۸۴ پ)

۶۶. حجت الاسلام خجندی (ند: گ ۱۲۸۴ پ)

۶۷. میرزا حسینی طباطبایی کاشانی (ند: گ ۱۲۸۴ پ)

۶۸. حبیب صفاهانی (ند: گ ۱۲۸۴ پ)

۱۴۷. ند: شماره ۵۳ و ۵۴ را ندارد.

۱۴۸. ند: ندارد.

۱۴۹. برلین: شماره‌های ۶۲-۶۸ را ندارد.

خ

۶۹. خاتمی (ند: گ ۱۲۸۴ پ)
۷۰. خادم دلال کاشی (ند: گ ۱۲۸۵ ر)
۷۱. خان میرزا ولد رکن السلطنه امیر متخلص به غباری^{۱۵۰}
۷۲. مولانا خلقی سبزواری (ند: گ ۱۲۸۵ ر)
۷۳. میر خلاصی مشهدی (ند: گ ۱۲۸۶ ر)
۷۴. خرابی فراهانی^{۱۵۱}
۷۵. مولانا خلیل عطار کاشانی (ند: گ ۱۲۸۶ ر)
۷۶. خضری قزوینی (ند: گ ۱۲۸۶ ر)

د

۷۷. دوامی ساوجی (ند: گ ۱۲۸۶ پ)
۷۸. محمد رضا متخلص به داعی ساکن مشهد (ند: گ ۱۲۸۷ ر)

ذ

۷۹. تقی الدین محمد الحسینی المتخلص به ذکری (ند: گ ۱۲۸۸ ر)
۸۰. مولانا ذهنی مشهدی (ند: گ ۱۲۹۲ ر)
۸۱. ذوقی روشنایی^{۱۵۲}

ر

۸۲. مولانا رندی بغدادی (ند: گ ۱۲۹۲ پ)
۸۳. مولانا رحمه الله جفایی تخلص^{۱۵۳} (ند: گ ۱۲۹۳ ر)

ز

۸۴. شیخ زین العابدین سمنانی متخلص به فریبی (ند: گ ۱۲۹۳ پ)
۸۵. زین خان کرکه هروی (ند: گ ۱۲۹۴ ر)
۸۶. زین الدین همگر فارسی (ند: گ ۱۲۹۴ پ)

۱۵۰. برلین: غبارتی. ند: ندارد.

۱۵۱. ند: ندارد.

۱۵۲. ند: ندارد.

۱۵۳. برلین: ندارد.

س

۸۷. سلامی (ند: گ ۱۲۹۴پ)
۸۸. سیف مملوک متخلص به باقی (ند: گ ۱۲۹۴پ)
۸۹. سوزی رازی (ند: گ ۱۲۹۵ر)
۹۰. سعد اردستانی ذکی تخلص (ند: گ ۱۲۹۵پ)
۹۱. مولانا سیری تهرانی (ند: گ ۱۲۹۵پ)
۹۲. سابلی سیستانی^{۱۵۴}
۹۳. سامری ولد مولانا حیدری تبریزی (ند: گ ۱۲۹۶پ)
۹۴. سیری جرباذقانی (ند: گ ۱۲۹۶پ)
۹۵. شیخ سعد اصفهانی (ند: گ ۱۲۹۸ر)
۹۶. نواب سام میرزا^{۱۵۵} (ند: گ ۱۲۹۸ر)
۹۷. سنجر میرزا، ولد شاه نعمت‌الله (ند: گ ۱۲۹۸ر)
۹۸. محمد صالح سالکی سیستانی (ند: گ ۱۲۹۸ر)

ش

۹۹. شاه غریب میرزا، ولد سلطان حسین میرزا بایقرا (ند: گ ۱۲۹۸پ)
۱۰۰. مولانا شرف تبریزی، مشهور به شرف زرد (ند: گ ۱۲۹۹پ)
۱۰۱. میر شربی کاشانی^{۱۵۶} (ند: گ ۱۲۹۹پ)
۱۰۲. شاه مرتضی لاله تبریزی (ند: گ ۱۳۰۰ر)
۱۰۳. سید شریف علامه جرجانی (ند: گ ۱۳۰۰پ)
۱۰۴. میر شکری (ند: گ ۱۳۰۰پ)
۱۰۵. شهاب ساوجی (ند: گ ۱۳۰۰پ)

ص ض

۱۰۶. صدقی گیلانی (ند: گ ۱۳۰۱ر)

۱۵۴. ند: ندارد.

۱۵۵. برلین: شماره‌های ۹۶ و ۹۷ را ندارد.

۱۵۶. برلین: شماره‌های ۱۰۱-۱۰۵ را ندارد.

۱۰۷. امیر صفی‌الدین، والد امیر فخرالدین محتسب همدانی (ند: گ ۱۳۰۱ ر)
 ۱۰۸. قاضی ضیائی سمنانی (ند: گ ۱۳۰۱ پ)
 ۱۰۹. قاضی ضعیفی یزدی (ند: گ ۱۳۰۲ پ)
 ۱۱۰. مولانا صغیری، ولد مولانا مالک قزوینی (ند: گ ۱۳۰۲ ر)
 ۱۱۱. خواجه صدرالدین بهرامی که در زمان غازی خان حاکم کرمان بود^{۱۵۷}

ط ظ

۱۱۲. طریقی مسگر قزوینی (ند: گ ۱۳۰۲ پ)
 ۱۱۳. طاهری ثابتی (؟)^{۱۵۸}
 ۱۱۴. طفلی لاهیجی (؟)
 ۱۱۵. طالب جاجرمی
 ۱۱۶. شیخ محمد طالب اهلی
 ۱۱۷. سلطان محمود میرزا، ولد سلطان ابوسعید میرزای متخلص به ظلی

ع

۱۱۸. عبیدخان (ند: گ ۱۳۰۴ ر)
 ۱۱۹. عبدالباقی ولد قاضی مغل^{۱۵۹} [؟]
 ۱۲۰. عزتی
 ۱۲۱. عیقی [؟]^{۱۶۰} سمرقندی
 ۱۲۲. میر عزیزالله ایرزی (؟)
 ۱۲۳. میر عبدالباقی صدر
 ۱۲۴. میر عبدالوهاب، ولد میر محمود مشهور، المتخلص به نیازی (ند: گ ۱۳۰۴ پ)

۱۵۷. ند: ندارد.

۱۵۸. ند: شماره‌های ۱۱۳-۱۱۷ را ندارد.

۱۵۹. در سخنوران از عبدالباقی، ولد قاضی جهان قزوینی، سخن گفته شده که احتمالاً منظور همین فرد است و فهرست‌نگار «جهان» را به دلیل بدخطی کاتب «مغل» خوانده است. ند:

شماره‌های ۱۱۹-۱۲۳ را ندارد.

۱۶۰. احتمالاً عیشی باشد.

۱۲۵. عیشی کاشانی^{۱۶۱}
۱۲۶. عیانی جربادقانی (ند: گ ۱۳۰۵ پ)
۱۲۷. خواجه عبادالله کاشی متخلص به عبادی (ند: گ ۱۳۰۵ پ)
۱۲۸. مولانا عندلیب^{۱۶۲}
۱۲۹. میر علی دامغانی
۱۳۰. عقیلی دستغیب شیرزای (ند: گ ۱۳۰۶ ر)
۱۳۱. عشرتی
۱۳۲. میرزا مقلو(?) مشهدی
۱۳۳. مولانا عهدی رشتی (ند: گ ۱۳۰۷ ر)
۱۳۴. عبدالرحیم خان ملقب به خانخانان (ند: گ ۱۳۰۷ پ)
۱۳۵. میر عبدالغنی تفرشی (ند: گ ۱۳۰۸ ر)
۱۳۶. میرزا عبدالله جابری (ند: گ ۱۳۰۸ پ)
۱۳۷. عفیفی بخارایی (ند: گ ۱۳۰۸ پ)
۱۳۸. عزالدین کمال (ند: گ ۱۳۰۸ پ)
۱۳۹. مولانا عزالدین کاشانی (ند: گ ۱۳۰۸ پ)
۱۴۰. عمادالدین اکرم (ند: گ ۱۳۰۸ پ)
۱۴۱. آقا عیشی یزدی (ند: گ ۱۳۰۹ ر)
۱۴۲. شیخ عماد الدین فضل‌الله (ند: گ ۱۳۰۹ ر)
۱۴۳. حافظ‌علی یزدی هروی (ند: گ ۱۳۰۹ پ)
۱۴۴. عصمت بیگ، بنت سیف‌الملوک (ند: گ ۱۳۰۹ پ)
۱۴۵. عیانی^{۱۶۳}
۱۴۶. میر عبدالهادی
۱۴۷. میر عبدالحی، ولد قاضی رفیع‌الدین کاشانی

۱۶۱. ند: ندارد.

۱۶۲. ند: شماره‌های ۱۲۸ و ۱۲۹ را ندارد.

۱۶۳. ند: شماره‌های ۱۴۵-۱۴۷ را ندارد.

غ

۱۴۸. مير غياث‌الدين بن سيد مهدی الحسيني متخلص به جمشيد (ند: گ ۱۳۱۰ پ)

۱۴۹. مولانا محمدامين غباری تخلص^{۱۶۴}

۱۵۰. خواجه غياث نقشيند يزدي

۱۵۱. خواجه غياث‌الدين محمد استرآبادی (ند: گ ۱۳۱۲ پ)

ف

۱۵۲. فريدون حسين ميرزا (ند: گ ۱۳۱۲ پ)

۱۵۳. ميرزا فصیحی انصاری خراسانی (ند: گ ۱۳۱۲ پ)

۱۵۴. مير فزونی (ند: گ ۱۳۱۳ پ)

۱۵۵. مولانا فتحی اردستانی (ند: گ ۱۳۱۴ پ)

۱۵۶. فخرالدين هروی^{۱۶۵} (ند: گ ۱۳۱۴ پ)

۱۵۷. فخرالدين وزير کرمانی (ند: گ ۱۳۱۴ پ)

۱۵۸. فايحی سمنانی (ند: گ ۱۳۱۴ پ)

۱۵۹. ميرزا صغرای فنایي تخلص (ند: گ ۱۳۱۴ پ)

۱۶۰. ميرزا محمود قزوینی استرآبادی (ند: گ ۱۳۱۵ ر)

ق

۱۶۱. مير قوام‌الدين حسين صدر اصفهانی (ند: گ ۱۳۱۵ ر)

۱۶۲. قلی خان شاملو^{۱۶۶}

۱۶۳. مير قوام‌الدين حسين، ولدزاده مخدوم صفاهانی (ند: گ ۱۳۱۶ پ)

۱۶۴. مير قطب‌الدين محمد اصفهانی (ند: گ ۱۳۱۶ پ)

ک

۱۶۵. محمد شريف‌الشریف متخلص به کامل (ند: گ ۱۳۱۷ ر)

۱۶۴. ند: شماره‌های ۱۴۹ و ۱۵۰ را ندارد.

۱۶۵. برلین: شماره‌های ۱۵۶-۱۶۰ را ندارد.

۱۶۶. ند: ندارد.

۱۶۶. مولانا کوکبی شیرازی (ند: گ ۱۳۱۹ پ)
۱۶۷. مولانا کمال‌الدین حسین خلقی (ند: گ ۱۳۲۰ ر)
۱۶۸. کامی کحال^{۱۶۷} (ند: گ ۱۳۲۰ ر)
۱۶۹. کوثری (ند: گ ۱۳۲۰ ر)
۱۷۰. گدایی نیشابوری (ند: گ ۱۳۲۰ ر)
۱۷۱. مولانا کامی سبزواری (ند: گ ۱۳۲۱ ر)
۱۷۲. حکیم لؤلویی^{۱۶۸}

م

۱۷۳. محمدباقر
۱۷۴. میرک خرد
۱۷۵. مجد^{۱۶۹} حیران اسفرائی (ند: گ ۱۳۲۴ ر)
۱۷۶. میرک دیلمی
۱۷۷. میر معینی
۱۷۸. میر محمد یوسف^{۱۷۰} (ند: گ ۱۳۲۳ پ)
۱۷۹. مولانا محمدحسین تبریزی، متخلص به محرومی (ند: گ ۱۳۲۴ ر)
۱۸۰. مولانا مشفق بخاری (م ۹۹۹) (ند: گ ۱۳۲۴ پ)
۱۸۱. سید محسن رضوی، ساکن قم (ند: گ ۱۳۲۶ پ)
۱۸۲. میرزا ملک منشی مشهدی المتخلص به مشرفی (ند: گ ۱۳۲۸ ر)
۱۸۳. مهری شیرازی (ند: گ ۱۳۳۱ ر)
۱۸۴. معجز یزدی (ند: گ ۱۳۳۱ پ)
۱۸۵. مولانا مرشد بروجردی^{۱۷۱} (ند: گ ۱۳۳۱ پ)
۱۸۶. محمد بن عباد (ند: گ ۱۳۳۴ پ)

۱۶۷. برلین: شماره‌های ۱۶۸-۱۷۰ را ندارد.

۱۶۸. برلین: شماره‌های ۱۷۲-۱۷۴ را ندارد.

۱۶۹. برلین: محمد. برلین: شماره‌های ۱۷۶ و ۱۷۷ را ندارد.

۱۷۰. برلین: ندارد.

۱۷۱. برلین: شماره‌های ۱۸۵-۱۹۲ را ندارد.

۱۸۷. شیخ مجدالدین بغدادی (ند: گ ۱۳۳۴ پ)
۱۸۸. میرزا مرشد (ند: گ ۱۳۳۵ ر)
۱۸۹. ملا جان ولد سلطان محمد صدقی (ند: گ ۱۳۳۵ ر)
۱۹۰. میر محمد کاشانی (ند: گ ۱۳۳۵ ر)
۱۹۱. مولانا میرعلی (ند: گ ۱۳۳۵ پ)
۱۹۲. محمد احمد نوری (ند: گ ۱۳۳۵ پ)
۱۹۳. میر محمد جعفر، مشهدی تخلص (ند: گ ۱۳۳۶ ر)
۱۹۴. میر نظام‌الدین قاری کاشانی (ند: گ ۱۳۳۷ ر)
۱۹۵. نقدی نخودی کاشانی (ند: گ ۱۳۳۷ پ)
۱۹۶. نوعی صفاهانی (ند: گ ۱۳۳۷ پ)
۱۹۷. مولانا نظیری مشهدی (ند: گ ۱۳۳۷ پ)
۱۹۸. محمد نصیر، ولد عبدالحی مهرآبادی (ند: گ ۱۳۳۸ ر)
۱۹۹. شیخ نجم‌الدین بغدادی (ند: گ ۱۳۴۰ ر)^{۱۷۲}

و

۲۰۰. میر وجدی همدانی (ند: گ ۱۳۴۰ پ)
۲۰۱. وردی استرابادی دلال، ساکن کاشان (ند: گ ۱۳۴۱ ر)
۲۰۲. وصاف^{۱۷۳} (ند: گ ۱۳۴۱ ر)
۲۰۳. میر شاهمیر متخلص به یمنی (ند: گ ۱۱۴۲ پ)

هـ

۲۰۴. هوشی همدانی^{۱۷۴} (ند: گ ۱۳۴۱ ر)
۲۰۵. خواجه هدایت‌الله صفاهانی (ند: گ ۱۳۴۱ ر)
۲۰۶. مولانا معین دیوانه استرابادی (ند: گ ۱۳۴۳ ر)

۱۷۲. برلین: ندارد. مختصری از احوال او در ذیل این مدخل در «ند» آمده که اصلش از عراق عرب است، بهاء‌الدین بغدادی صاحب ترسل که منشی خوارزمشاه بوده، برادر وی است، در ۶۱۳ ق به عهد ناصر خلیفه معاشرت ورزید و به حکم سلطان شهید شد.

۱۷۳. برلین: ندارد.

۱۷۴. برلین: شماره‌های ۲۰۴-۲۰۶ را ندارد.

منابع و مراجع

- اعتصامی، یوسف، ۱۳۱۱، فهرست کتابخانه مجلس شورای ملی، ج ۲، تهران، مطبوعات کتابخانه، مطبعه مجلس.
- انوار، عبدالله، ۱۳۴۳، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملی، ج ۱، تهران، چاپخانه دانشسرای عالی.
- ایرانی، نفیسه، ۱۳۸۹، تصحیح و بررسی اصل نهم از تذکرة خلاصة الاشعار و زیدة الافکار، در ذکر شاعران شیراز و نواحی آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، راهنما: دکتر سعید بزرگ بیگدلی، مشاور، دکتر محمد دانشگر.
- ایرانی، نفیسه، و بزرگ بیگدلی، سعید، ۱۳۸۹، «بررسی زندگانی میر تذکرة در آئینه منشآت او»، مجله تاریخ ادبیات دانشگاه شهید بهشتی، ۶۶/۳، ص ۵۴-۲۳.
-
- ۱۳۹۰، «تحلیل و بررسی دستنویسهای موجود از خلاصة الاشعار»، مجله تاریخ ادبیات دانشگاه شهید بهشتی، ۶۷/۳، زیر چاپ.
- آقابزرگ تهرانی، الذریعة الی تصانیف شیعہ، ج ۷، قم، اسماعیلیان، ۱۳۵۵.
- بدرالدین جاجرمی، مونس الاحرار فی دقائق الاشعار، ج ۱، تصحیح میرصالح طیبی، تهران، انجمن آثار ملی، ۱۳۵۰.
- بشری، جواد، ۱۳۸۸، «دیوان سرایندگان قدیم در دستنویس تازه‌ای از خلاصة الاشعار»، آئینه پژوهش، س ۲۰، ش ۶، (پیاپی ۱۲۰)، بهمن - اسفند، ص ۳۱-۲.

- _____ ۱۳۹۰، *رضی‌نامه*، متون ایرانی (مجموعه رساله‌های فارسی و عربی از دانشوران ایرانی)، به کوشش جواد بشری، تهران، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- بهادر، میر عثمان علی، ۱۳۵۵، *فهرست کتب عربی و فارسی و اردو مخزنه کتبخانه آصفیه*، ج ۴، مطبوعه دارالطبع سرکار عالی، حیدرآباد دکن.
- بهار، محمدتقی، ۱۳۷۶، *سبک‌شناسی*، ج ۳، تهران، مجید.
- تقی‌الدین اوحدی دقاق بلینی، *عرفات‌العاشقین و عرصات‌العارفین*، ج ۸، به تصحیح ذبیح‌الله صاحبکاری و آمنه فخر احمد، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۸۹.
- تقی‌الدین کاشانی، *خلاصه‌الاشعار و زیده‌الافکار* (بخش اصفهان و بخش کاشان)، تصحیح عبدالعلی ادیب برومند و محمدحسین نصیری کهنمویی، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۸۶ و ۱۳۸۴.
- حائری، عبدالحسین، ۱۳۵۷، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس*، ج ۲۱، تهران، کتابخانه مجلس شورای ملی.
- حسینی، سید احمد، ۱۳۷۸، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی مرعشی نجفی*، ج ۱۷، با نظارت محمود مرعشی، قم.
- خلیل عظیم‌آبادی، علی ابراهیم‌بن حسن رضا، *صحف ابراهیم*، میکروفیلم شماره ۸۰۸، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.
- خواجه‌پیری، مهدی، [بی‌تا]، *فهرست نسخ خطی کتابخانه راجه محمودآباد لکهنو*، مرکز تحقیقات زبان فارسی در هند، دهلی نو.
- خیام‌پور، عبدالرسول، ۱۳۴۰، *فرهنگ سخنوران*، تبریز، کتاب آذربایجان.
- دانش‌پژوه، محمدتقی، ۱۳۳۹، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران*، ج ۳، دانشگاه تهران.
- _____ ۱۳۵۷، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران*، ج ۱۶، دانشگاه تهران.
- _____ ۱۳۵۸، «نسخه‌های خطی در کتابخانه‌های اتحاد جماهیر شوروی و اروپا و آمریکا»، نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی، ج ۱۰، تهران.

منابع و مراجع / ۱۶۹

- دانش پژوه، محمدتقی و افشار، ایرج، ۱۳۳۹، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملی ملک، ج ۷ و ۸ (مجموعه‌ها و جنگها)، تهران.
- دانش پژوه، محمدتقی، ۱۳۴۰، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۳، دانشگاه تهران.
- _____ ۱۳۴۶، نسخه‌های خطی (نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران)، ج ۵، تهران.
- دانش پژوه، محمدتقی، و علمی انوری، بهاء‌الدین، ۱۳۵۶، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس سنا، ج ۱، ش ۲.
- دولتشاه سمرقندی، تذکرةالشعرا، به اهتمام محمد عباسی، تهران، بارانی، ۱۳۳۷.
- صبا، محمد مظفر حسین بن محمد یوسف علی، تذکرة روز روشن (قرن ۱۳)، تصحیح محمدحسین رکن‌زاده آدمیت، طهران، [بی‌تا، بی‌نا].
- صدرایی خویی، علی؛ ۱۳۷۷، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۳۸، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم با همکاری کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورا، قم و تهران.
- صفا، ذبیح‌الله، ۱۳۷۱، تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، تهران، فردوس.
- صفری آق‌قلعه، ۱۳۹۰، علی؛ «خلاصة‌الاشعار»، فرهنگ آثار ایرانی اسلامی، ج ۳، زیر نظر سیدعلی آل داوود و احمد سمیعی گیلانی، سروش، تهران.
- طباطبایی بهبهانی، محمد، ۱۳۸۱، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۲۴ (کتابهای اهدایی محمدصادق طباطبایی)، تهران، کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- عبدالباقی نهاوندی، مآثر رحیمی (بخش سوم: زندگینامه‌ها)، به تصحیح عبدالحسین نوایی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۱.
- عرفی، جمال‌الدین علی سیدی، کلیات عرفی، تصحیح محمدولی‌الحق انصاری، ج ۲، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.
- عطاردی، عزیزالله، ۱۳۷۶، سیری در کتابخانه‌های هند و پاکستان، انجمن مخطوطات ایران و عطار.
- عظیمی، میلاد، ۱۳۸۹، «آویزه‌ها (شماره ۱۱)»، بخارا، ش ۷۷-۷۸، مهر - دی، ص ۴۵۰-۴۵۱.

- علیشیر نوائی، میر نظام‌الدین، مجالس‌النفائس، به کوشش علی‌اصغر حکمت، تهران، چاپخانه بانک ملی ایران، ۱۳۲۳.
- فتوحی، محمود، ۱۳۸۷، نظریه تاریخ ادبیات، تهران، سخن.
- فخرالزمانی، عبدالنبی بن خلف، تذکره میخانه، به تصحیح احمد گلچین معانی، تهران، اقبال، ۱۳۴۰.
- کاستیکوا. گ. ی، ۱۳۷۵، فهرست نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه دولتی سالتیکف شچدرین، ترجمه عارف رمضان، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- گلچین معانی، احمد، ۱۳۶۳، تاریخ تذکره‌های فارسی، ج ۲، تهران، سنایی.
- _____ ۱۳۶۹، کاروان هند، مشهد، آستان قدس رضوی.
- محتشم کاشانی، هفت دیوان، تصحیح عبدالحسین نوایی و محمد صدری، ج ۲، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۸۰.
- مرعشی نجفی، محمود، ۱۳۸۷، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی مرعشی نجفی، قم، کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی.
- منزوی، احمد، ۱۳۴۶، فهرست کتابخانه مجلس شورای ملی، ج ۱۲، تهران، مجلس شورای ملی.
- _____ ۱۳۴۷، فهرست کتابخانه مجلس شورای ملی، ج ۴، تهران، مجلس شورای ملی.
- _____ ۱۳۵۰، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۳، تهران، مؤسسه فرهنگی منطقه‌ای.
- _____ ۱۳۶۷، فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، ج ۹، اسلام‌آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.
- _____ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای ملی، ج ۱۴، مجلس شورای ملی.
- میبیدی، کمال‌الدین حسین بن معین‌الدین، شرح منظوم دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علی (ع)، تصحیح حسن رحمانی و سید ابراهیم اشک‌شیرین، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۷۹.
- نصرآبادی، محمدطاهر، تذکره نصرآبادی، تصحیح محسن ناجی نصرآبادی، ج ۲، تهران، اساطیر، ۱۳۷۸.
- نفیسی، سعید، ۱۳۴۴، تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی تا پایان قرن دهم هجری، ج ۲، تهران، فروغی.
- نقوی، سید علیرضا، ۱۳۴۳، تذکره نویسی فارسی در هند و پاکستان، تهران، علمی.

منابع و مراجع / ۱۷۱

- نوایی، عبدالحسین و صدری، محمد، *هفت دیوان محتشم کاشانی*، ج ۲، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۸۰.
- _____ شاه عباس مجموعه اسناد و مکاتبات تاریخی همراه با یادداشتهای تفصیلی، ج ۳، تهران، زرین، ۱۳۶۷.
- هدایت، رضاقلی خان، *مجمع الفصحا*، ج ۳، به کوشش مظاهر مصفا، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۲.
- Dorn, B. 1852, *Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux de la bibliothèque impériale e publique de St.Petersbourg*, St. Petersburg.
- Ethé, H. 1903, *Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office*, Vol. 1., Oxford.
- Storey, Ch. A., 1953, *Persian Literature*, Vol.1, Part 2 (Biography Additions and Corrections Indexes).
- Pertsch, W. 1888, *Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, Berlin.
- Rieu, Ch. 1881, *Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Musuem*, Vol. 2, London.
- Sperenger, A.A., 1979, *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustany Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh*, Vol.1 (Persian and Hindustany Poetry), Osnabruk.

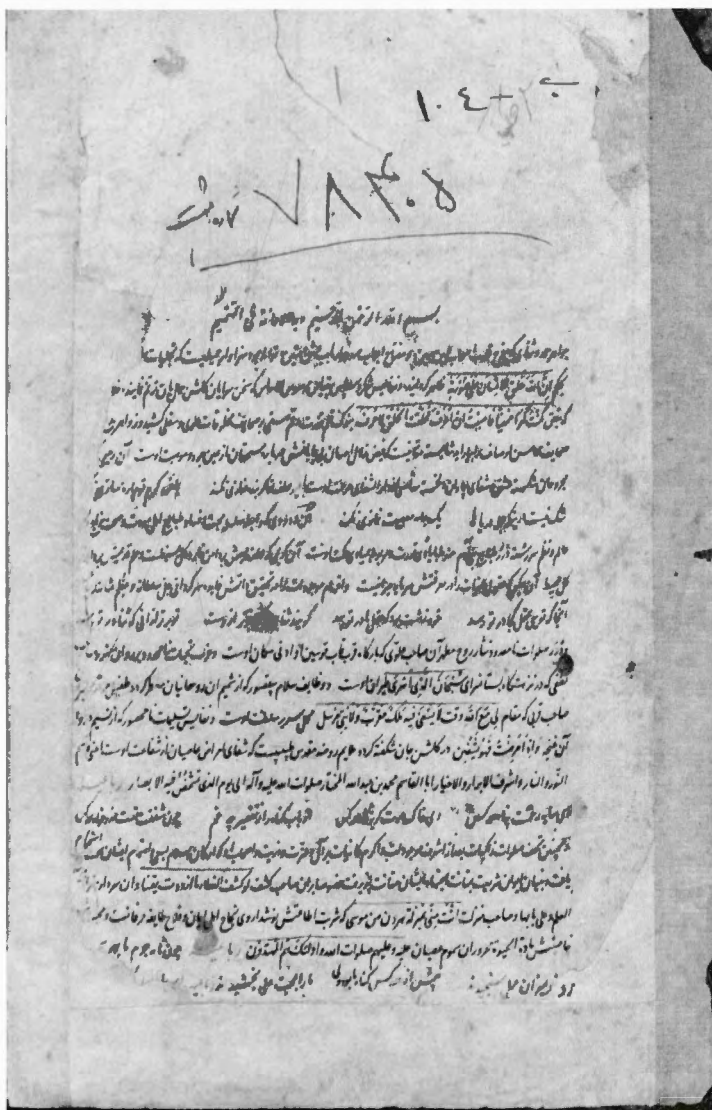
تصاویر نسخه‌ها

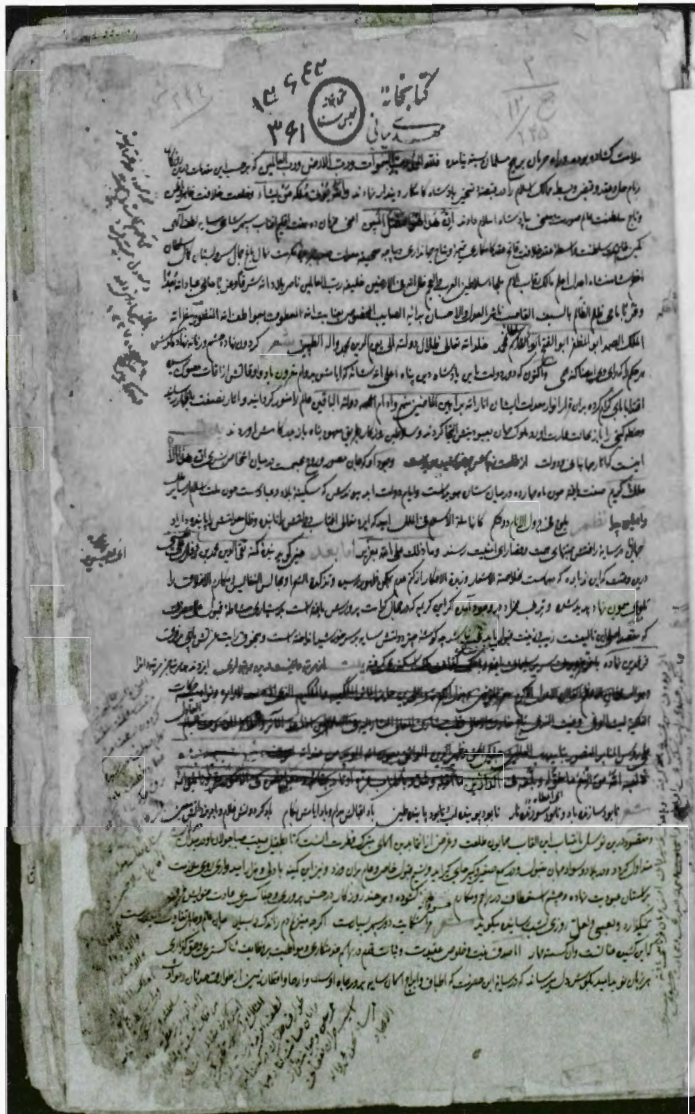
تصویر روی جلد نسخه «ی»

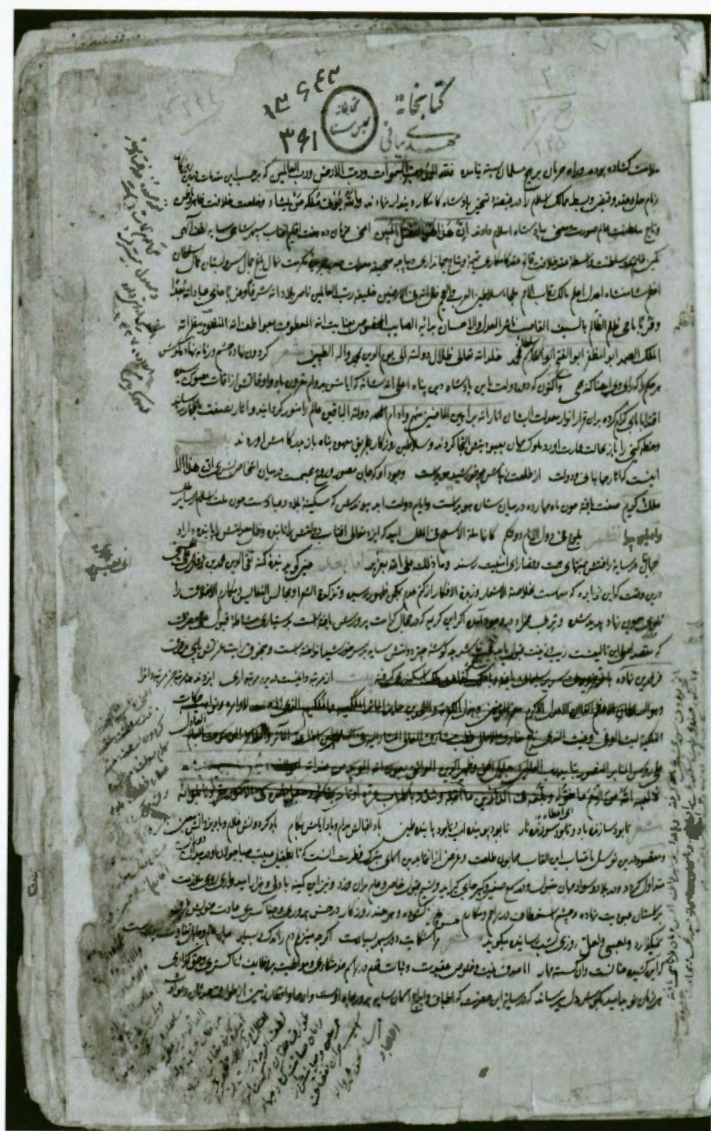
تصویر پشت جلد نسخه «ی»

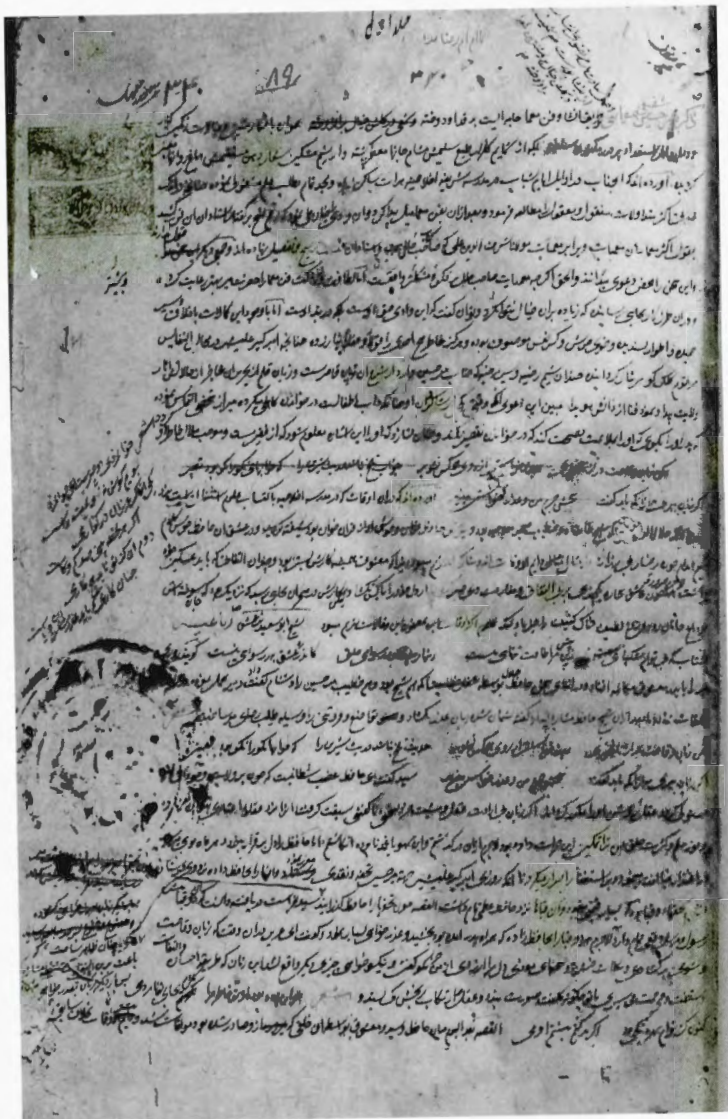
تصویر صفحه اول از نسخه «د»

تصویر صفحه اول از نسخه «س»

تصویر صفحه نخست از نسخه «س»

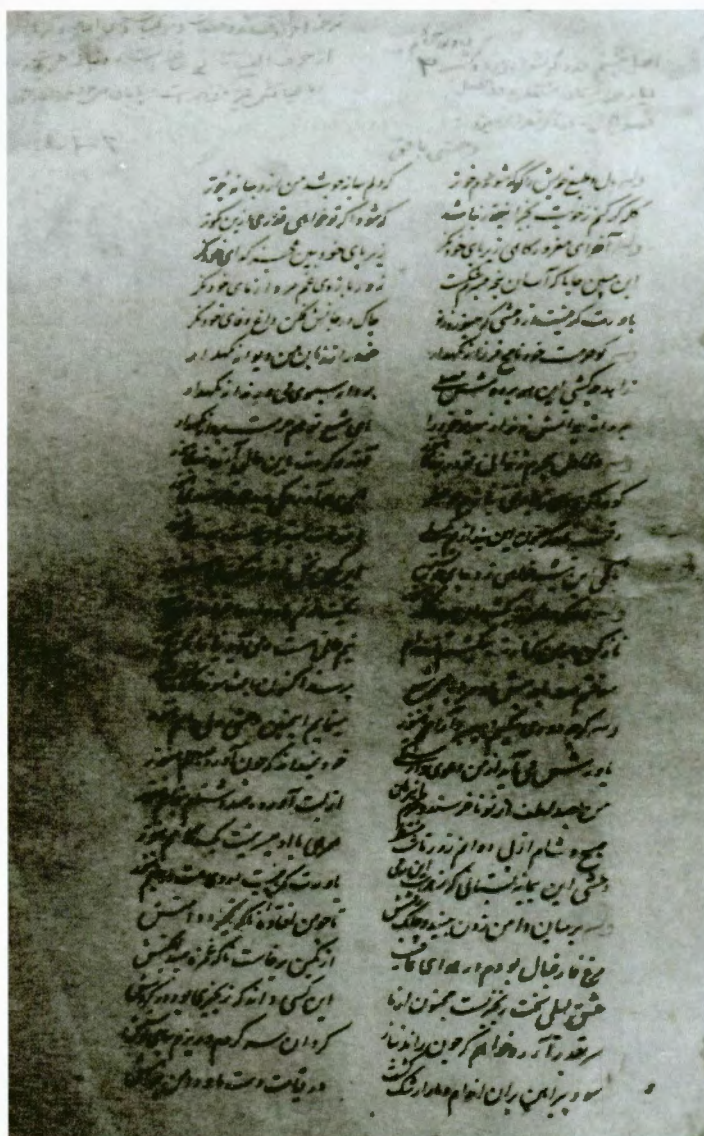
تصویر صفحه نخست از نسخه «غ»

تصویر صفحه آخر از نسخه «مل»

5.A

و ذکر تاریخ کتابت ۱۰۱۳ ق

تصویر صفحه نخست از نسخه «ب»

این جیفه درین کجایه کنی بیت - از دین تو دل جان بجایوت

ایضا

در ویش ز جود تو تو انگر کردد - بدول ز قسبول تو دلاور کردد
ز درگفت تو بجاکت نماند مکن - کردت بجاکت بر پسته زگر کردد

ایضا

ای کرده بی سپه بجای لکن - از عشق تو شد ز جایی لکن
یک روز بخت ز رضای دل من - اینت و ازین تر پند ای لکن

افسانه شاه شاد

آن فرت که کردی نکر سویی تو من - خوشدل شدیم بی تو روی تو من
دور که چو اگر شدم از روی تو من - که شک شوی تنم ششم بی تو من

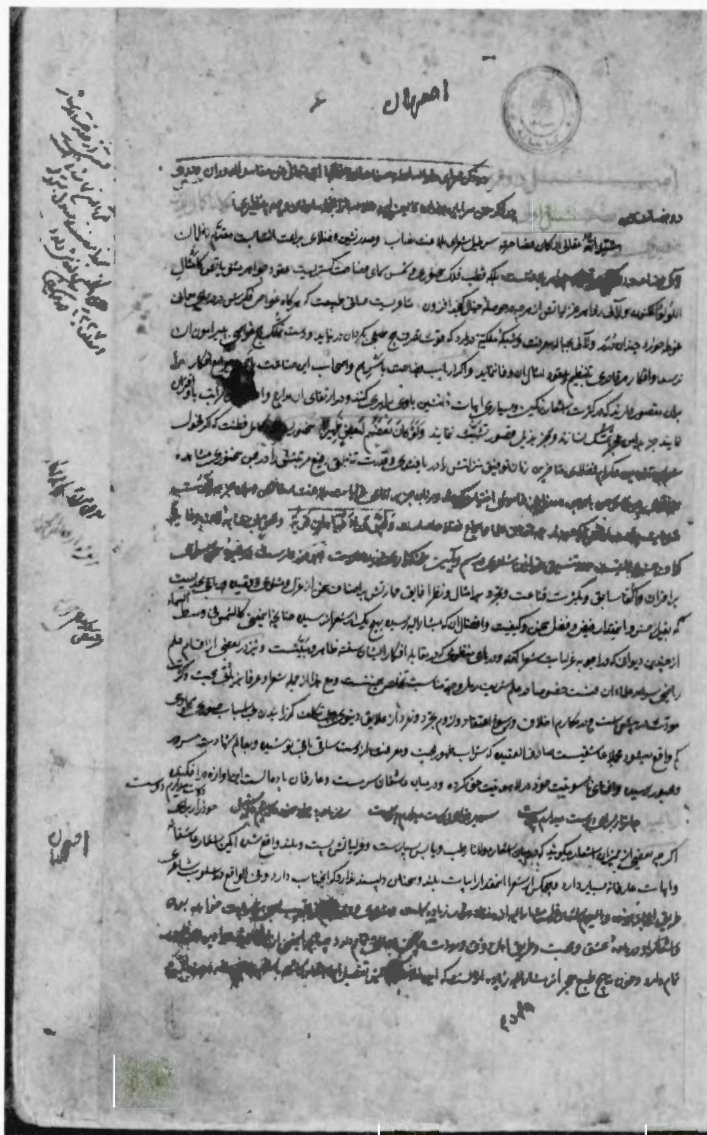
از یافت انتخاب انکار درشت برین کار
مهرگاه روی دهنی بسجین غزوی تو
علی انچه منجیه بر دل از تو تقدیر است
اینت ایرونی بدن بخوانسته ز تو مرده
بقیاسه وادایا ایام الاله
عفی فی الله عیبه
ایا ری رفته الدین
افسانه شاه شاد
مهرگاه روی دهنی
ایرونی بدن
ایام الاله

۱۳۹۸
۹۶۸
۴۰۰

تکلیف نامه غفری تهرانیه لیسلمی
مهرگاه روی دهنی

تصویر برگ ۸۸ از نسخه «ق»

به خط رفیع الدین غفاری

تصویر صفحه اول از نسخه «ل»

تصویر صفحه اول از نسخه «ج»

[illegible]

وزیدۃ الکفر فی التابریخ سنخ شہ

زیرجہ "اول سنہ" میں تھیں

۹۹۲

Handwritten signature and date: 19/10/1947

۴۵۴
مجله نالت
نور

استخاره یقینی که درین خلاصه مندرجست و دست و نوویست

ثم الحمد لله فی من رکن الاول من کتاب

خلاصه الاستخاره و ربه الافکار فی يوم الثلث

احدی عشرین من شهر رمضان المبارک

سنة ثلثین وثمان و الف و مائت و اربع

عليه افضل الصلوات

هو الجامع

مجله نالت من کتاب خلاصه الاستخاره و ربه الافکار و ان شئت

رجعی الاول سرایان مفیدین و جمعی از قصید که بیان و درین رکن

از قبل کامل که رسیده بتوفیق الله تعالی حمد و ثنای که مذکور

جامع قدس از حصای ان عاقلین من اولیٰ الکملین که وقت

را که طر استخافت و انوار کرامت بابت و را و ادبی نوع انسان

بغایت و فضل ایجا و کرد امید و شکر و سپاس که سبب آن خطا بر این

از مذکور ان قصور را عطف نمیدارند و فادریست که چندین هزار

۱۰۶۱

تصویر برگ ۴۵۴ راز نسخه «ند»

با ذکر تاریخ کتابت در ۱۰۸۳ ق

[illegible]

«نامه‌های تقی‌الدین کاشانی»

جنگ (ص ۳۰)

[illegible]

«سه رقعہ از تقی الدین کاشانی»

جنگ (ص ۳۷)

MĪR-I TAZKEREH

A Short Biography of Taqi al-Din Kashani
and a Description of All the Manuscripts of
His Kholāsāt al-Ashʿār

by
Nafiseh Irani

Mirror of Heritage **(AYENE-YE MIRAS)**

Semiannual Journal of Bibliography, Book Review and Text Information
New Series, Vol. 10, Supplement no. 24, 2012

MĪR-I TAZKEREH

A Short Biography of Taqi al-Din Kashani
and a Description of All Manuscripts of
His Kholāsāt al-Ash'ār

By: Nafiseh Irani

Proprietor: The Research Center for the Written Heritage

Managing Director: Akbar Irani

Editor-in-Chief: Hassan Rezai Baghbidi

Assistant Editor: Askar Bahrami

Internal Manager: Hosna Sadat Banitaba

Editorial Board: Mahmoud Abedi (Professor, Tarbiyat Mu'alleem University), Mohammad Ali Azar-Shab (Professor, Tehran University), Habibullah Azimi (Assistant Professor, N. L. A. I.), Asghar Dadbeh (Professor, Allameh Tabatabayi University), Ahad Faramarz Qara-Maleki (Professor, Tehran University), Najaf-Qoli Habibi (Associate Professor, Tehran University), Ali Ravaghi (Professor, Tehran University), Ali Ashraf Sadeghi (Professor, Tehran University), Hamed Sedghi (Professor, Tarbiyat Mu'alleem University), Mansour Sefatgol (Professor, Tehran University)

Scientific Consultants: Ali Ale Davoud, Parviz Azkaei, Bert Fragner (Austria), Gholamreza Jamshidnezhad Avval, Jan Just Witkam (Netherlands), Paul Luft (England), Arif Naushahi (Pakistan), Ahmad Mahdavi Damghani (U.S.A), Mahmoud Omidshahar (U.S.A.), Jamil Ragep (Canada), Hashem Rajabzadeh (Japan), Francis Richard (France), Mohammad Roshan, Akbar Soboot

Art Director: Naghmeh Afshar

Lithography and Printing: Noghre Abi

No. 1182, Second Floor, Farvardin Building, Between Daneshgah and Aburayhan Streets, Enqelab Avenue, Tehran, Postal code: 1315693519 – Iran

Tel.: + 98 21 66490612, Fax: + 98 21 66406258

ayenemiras@mirasmaktoob.ir / ayenemiras@gmail.com

<http://www.mirasmaktoob.ir>

<http://www.islamicdatabank.com>

<http://www.srlst.com>

http://www.islamicdatabank.com/farsi/f_default.asp